EGE GÜBRE YERLEŞİMİ NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Sidar Gündüzalp

06.11.2009

ÇOMÜ-BAP Proje No: 2008/04

ÇANAKKALE ONSEKİZMART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

EGE GÜBRE YERLEŞİMİ NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Sidar Gündüzalp

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Aslı Erim-Özdoğan

"Bu çalışma Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmistir."

"Proje No: 2008/04"

Çanakkale - 2009

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem Mimarisi**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06/11/2009

Sidar Gündüzalp

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Sidar Gündüzalp'e ait **Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem Mimarisi** adlı çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Sevil Gülçür

Üye Doç. Dr. Aslı Erim-Özdoğan

(Danışman)

Üye Doç. Dr. Rüstem Aslan

Tez No : 355593
Tez Savunma Tarihi : 06.11.2009

ONAY

Doç. Dr. Yücel ACER
Enstitü Müdürü
..../..../20....

ÖZET

Ege Gübre Yerleşimi, İzmir İli Aliağa İlçesi, Kendirci Mevkii'ndeki Ege Gübre Fabrikası'nın içinde yer almaktadır. Günümüz yüzeyinin 3-4 m. altında bulunan Ege Gübre Neolitik Yerleşimi'nde 2004-2007 yılları arasında İzmir Müzesi ve Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü tarafından Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur'un bilimsel başkanlığında kurtarma kazıları yapılmıştır.

Batı Anadolu, "Neolitik Paket"in Anadolu'dan Kıta Yunanistan'a, Balkanlara ve dolayısıyla Avrupa'ya yayılımının önemli noktalarından biridir. Ancak, Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla Batı Anadolu'nun kıyı kesiminde Neolitik Dönem'e ilişkin araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Göller Bölgesi'nde Hacılar, Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı; Belkahve Geçidi (İzmir) yakınlarındaki Ulucak Höyük ve Yeşilova (İzmir) Batı Anadolu'da bugüne kadar kazılmış Neolitik Dönem yerleşimleridir.

Bu çalışmanın amacı, Ege Gübre Yerleşimi 2004-2007 kazılarında bulunan Neolitik Dönem mimarisini Anadolu, Kıta Yunanistan ve Balkanlar'daki eşzamanlı yerleşimlerdeki mimariyle karşılaştırarak, Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Dönem içindeki yerini saptamaktır. Bu amaçla yerleşimin mimarisi ayrıntılı incelenerek Neolitik Dönem tabakalanması saptanmıştır. Mekânların ve yapıların işlevleri ve birbirleriyle ilişkileri incelenmiş; çizim, tablo ve fotoğraflarla görselleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Batı Anadolu, Kıta Yunanistan, Balkanlar ve Kıbrıs'taki eş zamanlı yerleşimlerin mimari gelenekleri ile karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The Ege Gübre Settlement is located at Kendirci Mevkii ca. 10 km SW of Aliağa in İzmir province. It lies 3-4 m below the actual surface within the territory of Ege Gübre Factory. It was excavated as a salvage project in 2004 – 2007. The excavations conducted by the cooperation of the İzmir Museum and the Archaeology Department of Ege University under the leadership of Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur.

Western Anatolia played an important role for the distribution of "Neolithic assemblages" from Anatolia to Europa via mainland Greece and the Balkans. Since research on Neolithic Period in the coastal part of the Western Anatolia is limited compare to the other regions of the Anatolia, our knowledge is rather poor. The sites Hacılar, Kuruçay, Höyücek and Bademağacı in the Lake District, Ulucak Höyük and Yeşilova in İzmir province are the a few excavated sites in Western Anatolia.

The aim of the thesis is not only to define the Neolithic architecture of the Ege Gübre Settlement but also to understand its significance in the Neolithic assemblage by comparing it to the contemporary settlements of Anatolia, mainland Greece, Cyprus and the Balkans. Stratigraphy of the site is conducted by a detailed study of the architecture. The construction technique of the structures, their locations, their features and their possible functions in the village are studied and enriched by drawings, tables and different exposures. The data is compared to the contemporary settlements of Anatolia, mainland Greece, Cyprus and the Balkans for displaying the similarities and differences.

ÖNSÖZ

Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem Mimarisi konulu Yüksek Lisans tez çalışmamın amacı, Ege Gübre Yerleşimi'nde 2004 – 2007 yıllarındaki kazılarda ortaya çıkartılan çeşitli Neolitik Dönem mimari kalıntılarının Geç Neolitik Dönem'deki yerel ve bölgesel yerini saptamaktır.

Çalışmalarım boyunca benden desteğini, bilgisini, tecrübelerini ve eleştirilerini esirgemeyen, yerinde uyarıları ile tez çalışmamın olgunlaşmasında büyük katkısı olan hocam ve tez danışmanım Doç.Dr. Aslı Erim-Özdoğan'a yürekten teşekkür ederim.

Tezimi oluştururken beni teşvik eden ve kazı arşivlerini benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur'a teşekkür ederim.

Teknik çizimler ve tablo oluşturma konusunda bana yardımcı olan, kardeşim Aliye Gündüzalp ve Savaş Sarıaltun'a, çalışma azmi ile bana örnek olan Kubilay Atalay'a ve tez çalışmalarım süresince zorlandığım her anımda yanımda olan, önerileri, anlayışı ve sabrı ile beni motive eden arkadaşım Suzan Okumuş'a teşekkürü bir borç bilirim.

Arkeoloji Bölümü'ne başladığım günden beri yanımda olan, benden maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Mimari öğelerin tanımları, arazi ve dijital ortam çizimlerinden elde edilen bütün sonuçlar ve hataların sorumluluğu bana aittir.

Sidar Gündüzalp

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖZET……i
ABSTRACT……ii
ÖNSÖZ ……...iii
İÇİNDEKİLER……iv
METİN KISALTMALARI LİSTESİ……..……vi
TABLO LİSTESİ……vii
RESİM LİSTESİ……viii
HARİTA LİSTESİ……..xiii

GİRİŞ…….. 1
I. ARAŞTIRMA KONUSU……4
I.1. AMAÇ……4
I.2. ÇALIŞMA ALANI……5
I.3. YÖNTEM……...5
II. NEOLİTİK DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ……..…….6
II.1. NEOLİTİK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ…….6
II.2. EGE BÖLGESİ'NDE NEOLİTİK ARAŞTIRMALAR……...8
III. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ……...10
III.1. KAZI TARİHÇESİ……10
III.2. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ'NİN COĞRAFİ KONUMU……..11
IV. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ TABAKALANMASI……..13
IV.1. EGE GÜBRE I……...14
IV.2. EGE GÜBRE II……15
IV.3. EGE GÜBRE III……15
IV.3.A. EGE GÜBRE IIIc ANA EVRESİ…… 16
IV.3.B. EGE GÜBRE IIIb ANA EVRESİ……...17
IV.3.B.1. IIIb2 ALT EVRESİ.....17
IV.3.B.2. IIIb1 ALT EVRESİ…….....18

IV.3.C. EGE GÜBRE IIIa ANA EVRESİ……....19
IV.3.C.1. IIIa2 ALT EVRESİ…….. .19
IV.3.C.2. IIIa1 ALT EVRESİ……....21
V. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ……..…..22
V.1. DÖRTGEN PLANLI YAPILAR……...22
V.2. YUVARLAK PLANLI YAPILAR…….....38
V.3. PİŞİRME ALANLARI…….….48
V.4. SET DUVARLARI……....51
V.5. AVLU SİSTEMİ…….....56
V.5.A. IIIc ANA EVRESİNDE MERKEZİ AVLU……..57
V.5.B. IIIb VE IIIa ANA EVRELERİNDE MERKEZİ AVLU….. 58
VI. BÖLGESEL İLİŞKİLER VE BENZERLİKLER……..……61
VI.1. KIYI EGE BÖLGESİ……...62
VI.2. GÖLLER BÖLGESİ……....63
VI 3. MARMARA BÖLGESİ……...66
VI.4. İÇ ANADOLU BÖLGESİ……69
VI.5. YAKINDOĞU VE DOĞU AKDENİZ……....70
VI.6. KITA YUNANİSTAN VE BATI TRAKYA……77

SONUÇ……83
KAYNAKÇA……..89

RESİMLER
HARİTALAR

METİN KISALTMALARI LİSTESİ

Ed.	Editör
cm	Santimetre
C_{14}	Karbon 14
km	Kilometre
m	Metre
m²	Metrekare
MÖ	Milattan Önce
PN	Pottery Neolithic
PPN	Pre-Pottery Neolithic
PPNA	Pre-Pottery Neolithic A
PPNB	Pre-Pottery Neolithic B
vb	Ve benzeri
vd	Ve diğerleri
yy	Yüz yıl

TABLO LİSTESİ

Tablo:1 Ege Gübre III Dörtgen Planlı Yapılar
Tablo:2 Ege Gübre III Yuvarlak Planlı Mekânlar
Tablo:3 Bölgesel İlişkiler ve Benzerlikler

RESİMLER LİSTESİ

Resim:1 Ege Gübre Yerleşimi
A Kazı Alanı Güneyden Görünüm
B Kazı Alanı Doğudan Görünüm
Resim:2 Ege Gübre Yerleşimi Neolitik ve Kalkolitik Dönem Mimarisi
A Kalkolitik ve Geç Neolitik Dönem Yapıları
B Geç Neolitik Dönem Yapıları
Resim:3 Ege Gübre I (Helenistik Dönem)
A Helenistik Dörtgen Planlı Yapı
B Helenistik Kuyu
Resim:4 Ege Gübre S Yapısı
A S Yapısı
B SM2, SM3, SM4 Mekânları
Resim:5 Ege Gübre S Yapısı
A S1 Duvar ve Seki
B S1 ve S7 Duvarları
Resim:6 Ege Gübre S Yapısı
A S5 Duvar ve Kapı Girişi
B S5 Duvar Eşik Taşı
Resim:7 Ege Gübre S Yapısı
A S Yapısı, S2 Duvar
B S Yapısı, SM3 ve SM4 Mekânları
Resim: 8 Ege Gübre S Yapısı
A S10 Duvar
B İ1 İşlik
Resim: 9 Ege Gübre P Yapısı
A P Yapısı
B Y5 Mekânı ve P7 Duvar
Resim: 10 Ege Gübre P Yapısı
A O2 Ocak ve PM1 Mekânı
B O2 Ocak
Resim: 11 Ege Gübre P Yapısı
A Ege Gübre P Yapısı, PM2 Mekânı
B P7 ve P8 Duvarları
Resim: 12 Ege Gübre P Yapısı
A P9 Duvar
B P Yapısı, P2 Duvar Örgüsünde Ezgi Taşı
Resim:13 Ege Gübre T Yapısı
A T Yapısı Batıdan Görünüş
B TM1 Mekânı
Resim:14 Ege Gübre T Yapısı
A TM2 Mekânı
B O6 Ocak

Resim:15 Ege Gübre T Yapısı
A O6 Ocak
B T Yapısı, TM2 Mekânı ve T7 Duvar
Resim:16 Ege Gübre T Yapısı
A T4 Duvar Örgüsü İçinde Ezgi Taşı
B T5 Duvar Örgüsü İçinde Ezgi Taşı
Resim:17 Ege Gübre T Yapısı
A T6 Duvar Örgüsü İçerisinde Ezgi Taşı
B T6 Duvar Örgüsü İçerisinde Ezgi Taşı Ayrıntısı
Resim:18 Ege Gübre Z Yapısı, Z ve T Yapıları
A Z ve T Yapıları
B Z Yapısı Duvarları
Resim:19 Ege Gübre Z Yapısı
A ZM1 Mekânı
B Z Yapısı Taş Sıraları
Resim:20 Ege Gübre Z Yapısı
A Z7 Duvar Örgüsü İçerisinde Ezgi Taşları
B İ2 İşlik
Resim:21 Ege Gübre Z ve K Yapıları
A O1 Fırın
B K Yapısı Doğudan Görünüm
Resim:22 Ege Gübre K ve U Yapıları
A K1 ve K2 Duvarları
B U Yapısı, Güneybatıdan Görünüm
Resim:23 Ege Gübre U Yapısı
A UM1 Mekânı
B UM2 Mekânı
Resim:24 Ege Gübre R Yapısı
A R Yapısı Batıdan Görünüm
B R4 Duvar
Resim:25 Ege Gübre R Yapısı
A R2 Duvar
B R2 Duvar Örgüsü İçerisinde Ezgi Taşları
Resim:26 Ege Gübre V Yapısı
A V Yapısı Batıdan Görünüm
B VM1 ve VM3 Mekânları
Resim:27 Ege Gübre V Yapısı
A VM1 ve VM3 Mekânları Arasında Kapı Geçidi
B V2 Duvar Üzerinde Kapı Girişi
Resim:28 Ege Gübre V Yapısı
A VM2 ve VM3 Mekânları
B VM2 ve VM3 Mekânları
Resim:29 Ege Gübre V Yapısı
A VM4 Mekânı
B V1 Duvara Bitişik Ezgi Taşları

Resim:30 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y1 Mekânı
B Y2 Mekânı
Resim:31 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y2 Mekânı ve KM1 Mezar
B Y3 Mekânı
Resim:32 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y3 Mekânı
B Y3, Y4 Mekânları ve N Duvar
Resim:33 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y3, Y4 Mekânları ve N Duvar Batıdan Görünüm
B Y4 Mekânı ve N Duvar
Resim:34 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y4 Mekânı
B Y4 Mekânı Kuzeyden Görünüm
Resim:35 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y4 Mekânı Doğudan Görünüm
B Y5 Mekânı
Resim:36 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y5 Mekânı ve P Yapısı
B Y5 Mekânı ve P yapısı
Resim:37 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y5 Mekânı ve P7 Duvar
B Y6 Mekânı ve P Yapısı
Resim:38 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y6 Mekânı
B Y7 Mekânı ve P Yapısı
Resim:39 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y7 Mekânı
B Y8 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:40 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y8 Mekânı
B Y9 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:41 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y9 Mekânı
B Y10 Mekânı ve V Yapısı
Resim:42 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y10 Mekânı
B Y11 Mekânı
Resim:43 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y11 Mekânı
B Y12 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:44 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y12 Mekânı
B Y13 Mekânı ve I. Set Duvarı

Resim:45 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y13 Mekânı
B Y14 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:46 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y14 Mekânı
B Y15 Mekânı
Resim:47 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y15 Mekân Tabanı
B Y16 Mekânı ve FE1 Duvar
Resim:48 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y16 Mekânı
B Y17 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:49 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar
A Y17 Mekânı
B Y18 Mekânı ve I. Set Duvarı
Resim:50 Ege Gübre Yuvarlak Planlı Mekânlar, Pişirme Alanları
A Y18 Mekânı
B O1 Fırın
Resim:51 Ege Gübre Pişirme Alanları
A O1 Fırın
B O1 Fırın
Resim:52 Ege Gübre Pişirme Alanları
A O2 Ocak
B O2 Ocak
Resim:53 Ege Gübre Pişirme Alanları
A O2 Ocak
B O5 Fırın
Resim:54 Ege Gübre Pişirme Alanları
A O5 Fırın
B O6 Ocak
Resim:55 Ege Gübre Pişirme Alanları,
A O7 Ocak
B O8 Ocak
Resim:56 Ege Gübre I. Set Duvarı
A I. Set Duvarı
B CE Duvar
Resim:57 Ege Gübre I. Set Duvarı
A CE Duvar
B DE1 Duvar
Resim:58 Ege Gübre I. Ve II. Set Duvarı
A DE3 Duvar
B II. Set Duvarı
Resim:59 Ege Gübre II. Set Duvarı
A II. Set Duvarı
B II. Set Duvarı - Hendek

Resim:60 Ege Gübre II. Set Duvarı
A II. Set Duvarı Doğudan Görünüm
B II. Set Duvarı
Resim:61 Ege Gübre Avlu Sistemi
A Avlu Sistemi Genel Görünüm
B IIIb Ana Evresinde Merkezi Avlu
Resim:62 Ege Gübre Avlu Sistemi
A Silo Tabanı
B Silo Tabanı
Resim:63 Ege Gübre Avlu Sistemi
A Ucu Sivriltilmiş Kireç Taşı
B Ucu Sivriltilmiş Kireç Taşı
Resim:64 Ege Gübre Avlu Sistemi ve İşlik
A Ucu Sivriltilmiş Kireç Taşı
B İ1 İşlik
Resim:65 Ege Gübre İşlik
A İ1 İşlik
B İ2 İşlik
Resim:66 Ege Gübre İşlik ve Çöplük
A İ3 İşlik
B Ç1 Çöplük

HARİTALAR LİSTESİ

Harita:1	Ege Gübre Yerleşimi
A	Uydu Haritası http.//maps.google.com/ 29.12.2008
B	Topoğrafya Haritası http.//maps.google.com/ 29.12.2008
Harita:2	Ege Gübre Yerleşimi Tabakalanması Mimari Çizimi
Harita:3	Ege Gübre Yerleşimi Tabakalanması Şematik Çizimi
Harita:4	Ege Gübre II (Kalkolitik Dönem)
Harita:5	Ege Gübre III
Harita:6	Ege Gübre IIIc Ana Evresi Mimari Çizimi
Harita:7	Ege Gübre IIIb Ana Evresi Mimari Çizimi, IIIb2, IIIb1 Alt Evreleri
Harita:8	Ege Gübre IIIa Ana Evresi Mimari Çizimi
Harita:9	Ege Gübre IIIa2 Alt Evresi
Harita:10	Ege Gübre IIIa1 Alt Evresi
Harita:11	Ege Gübre S Yapısı
Harita:12	Ege Gübre P, Yapısı
Harita:13	Ege Gübre T, Z, K Yapıları
Harita:14	Ege Gübre R, U, V Yapıları
Harita:15	Ege Gübre Yuvarlak Planlı Yapılar Mimari Çizimi
Harita:16	Ege Gübre Y1, Y2 Mekânı
Harita:17	Ege Gübre Y3, Y4 Mekânı
Harita:18	Ege Gübre Y5, Y7 Mekânı
Harita:19	Ege Gübre Y6 Mekânı
Harita:20	Ege Gübre Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15 Mekânları
Harita:21	Ege Gübre Y10 Mekân
Harita:22	Ege Gübre Y16, Y17, Y18 Mekânları
Harita:23	Ege Gübre Set Duvarları

GİRİŞ

Biyolojik evrimi boyunca insan, diğer canlılardan farklı olarak belirli bir habitata bağlı olamayacak bir şekilde gelişim göstermiştir. Bu evrimsel süreç insanın doğaya karşı geliştirdiği yaşam faaliyetlerini ve deneyimlerini kuşaklar boyunca aktarabilmesini olanaklı kılmıştır[1].

İnsanın yaşamı, onun biyolojik yaşam faaliyetlerinin yanı sıra bilinçli yaşam faaliyetlerini de içerir. Doğayla ilişkide olan diğer canlılardan farklı olarak insan, doğanın bir parçası olmasının yanı sıra doğayı değiştiren, dönüştüren ve ihtiyaçları doğrultusunda doğaya *hükmeden* bir özelliğe sahiptir. Üretim pratiklerinin ve deneyimlerinin sürekli değişimi insanın toplumsal ilişkilerinin de sürekli değişmesi ve 'gelişmesi' anlamına gelmekte ve buna bağlı olarak insan - insan ilişkilerinin de sürekli bir değişim halinde olması dolayımı ile kültürel değişimleri tarihsel bir hareket halinde görmek mümkün olmaktadır[2]. Başka bir deyişle; İnsanın tarihselliği onu doğadan ayırmaktadır[3].

Söz konusu tarihsel değişimin izlediği yolun anlaşılabilmesi yönündeki çaba, sürekli bir ilerleme kaydederek nihai ve önceden belirlenmiş bir amaç doğrultusunda gelişim gösteren, homojen, doğrusal ve kendini 'gerçekten olduğu gibi'yle sınırlayan kapalı bir tarih tanımından uzak olmalıdır[4]. Bundan ziyade Jose Ingenieros'un belirttiği gibi her kuşağın yeniden gözden geçirmesi gereken bir tarih algısını ve kavrayışını etkin kılmak gereklidir[5].

Bu anlamda insanlık tarihini anlayabilmek, tarihi yazan, yorumlayan ve son kertede olgular arasındaki ilişkileri anlama yöntemleri ile "tarihi yeniden yapanlar" olarak bizlerin; insan faaliyetlerine, insan – doğa ve insan – insan arası ilişkilere bakış açımızın yeterliliğinden bahsedebilmemiz, kuramsal bir çerçevede ele

[1] Esin 1996: 31
[2] Zamir 2006: 32
[3] Hegel 2003: 57
[4] Zizek 2004: 153
[5] Carr ve Fontana 1992: 31

alabileceğimiz bir tarih kavrayışı ya da tanımıyla mümkün olabilir. Ancak tüm tanımlamalarımıza rağmen bir sosyal bilim disiplini olan tarihin de ona dair bilgi üretenlerin ideolojik perspektiflerinden bağımsız algılanabileceğini söylemek olanaklı değildir. Bu konudaki perspektifimizi yapacağımız küçük bir alıntıda cisimleştirebiliriz.

> *"Tarih, bir toplum içinde yaşayan, çalışan, didişen ve kendisini iyileştiren insanlarla, ne kadarı olanaklıysa o kadar çok insanla, tüm dünyanın insanlarıyla ilgilenen inceleme dalıdır (Gramsci)[6]."*

Tarihin bir alt disiplini olarak tarih öncesi arkeolojisinin ele geçen maddi kalıntılar ile açıklamaya çalıştığı toplumlar üzerine yapılacak değerlendirmeler de yukarıda sözü edilen yaklaşımdan bağımsız algılanamaz[7]. İnsanları, kendi faaliyetlerini ihtiyaçları doğrultusunda yönetebilen toplumsal bireyler olarak tanımladığımızda; tarihsel olarak ortaya çıkan ihtiyaçların emek süreci ve üretim ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi gerekliliği de doğmuş olur[8].

Üretim ilişkilerinin dolayımı ile belirlenen toplumsal formasyonlardan bahsederken, yani 'üretim' dendiği zaman, konu edilen toplumsal gelişimin belli bir aşamasındaki toplumsal bireylerin üretimidir[9]. Her ne kadar üretim etkinliğinin farklı dönemlerde ve farklı toplumlarda ortak bazı özelliklerinin olduğu 'soyutlaması' kabul edilecek olsa da toplumların evrimlerini belirleyen olguların bu ortaklıklarından çok farklılıkları olduğu unutulmamalıdır[10]. Her toplumsal formasyonun egemen bir üretim tarzından kaynaklandığını göz önüne aldığımızda, emek sürecinin üretim güçlerini harekete geçirdiğini söyleyebiliriz. Başka bir deyişle; tarihin bütün aşamalarındaki toplumsal formasyonların varlıklarını

---

[6] Carr ve Fontana 1992: 31, Naklen
[7] Childe 1994: 29
[8] Zamir 2006: 20
[9] Marx 1999: 23
[10] Marx 1999: 24

sürdürebilmek için bir yandan üretirken bir yandan üretimin koşullarını da yeniden üretmesi gerekmektedir[11].

Belirlediğimiz kuramsal çerçeve, inceleme konusu olarak ele aldığımız Neolitik Dönem toplumlarına ve değerlendireceğimiz maddi kalıntılara yaklaşımımızın bel kemiğini oluşturacaktır.

Christian Thomsen'in 19. yüzyılda *Üç Çağ Sistemi'*ni hayata geçirdiği günden[12] bu yana Neolitik kavramının kapsamı genişlemiş ve değişmiştir. Ancak çok genel bir tanımlamayla Neolitik Dönem'in insanlığın yerleşik yaşama geçişini simgelediği söylenebilir[13].

Neolitik Dönem, farklı zaman dilimlerinde ve farklı coğrafyalarda birbirlerinden farklı özellikler gösteren bir kültür evresini tanımlamaktadır. Bu nedenle Neolitik Kültür'ün tam ve kapsayıcı bir tanımının yapılabilmesi oldukça zordur. Bununla birlikte Neolitik kültürlerin, ortaya çıktığı ve *Oluşum Kuşağı* olarak adlandırılan bölgeden farklı bölgelere doğru yayıldığı ve gelişimini bu bölgelerde devam ettirdiği düşünülmektedir. Neolitik oluşum kuşağının Filistin'den Doğu Toros Dağları'nın ötesine ve İç Anadolu'dan Zağros Dağları'na kadar uzanan geniş bir bölgeyi kapsadığı ve söz konusu bu geniş coğrafyadaki birbirinden farklı habitatların varlığı göz önüne alındığında; Neolitik Dönem'i tanımlayabilmenin güçlüğü de belirginleşir[14].

Neolitik Dönem kültürlerine ait izlere Anadolu'nun birçok bölgesinde rastlanmaktadır. Söz konusu kültürlerin gelişimleri ve birbirleriyle ilişkilerinin anlaşılabilmesi bu alandaki yapılan arkeolojik çalışmaların temel amaçlarından biridir. Neolitik yaşam biçiminin *Oluşum Kuşağı*'nın tam olarak hangi bölgeleri

[11] Althusser 1994: 18
[12] Schmidt 2007: 32
[13] Özdoğan, M. 2007a: 32
[14] Özdoğan, M. 2005: 17

kapsadığı ve bu bölgelerden Batı Anadolu ve Avrupa'ya nasıl yayıldığı soruları ise güncelliğini korumaktadır[15].

Toplumsal ilişkilerin taşıyıcısı olan mimari gelenekler, toplumsal yapıyı tanımlamada önemli bir değişkendir ve Neolitik kültürlerin tanımlanabilmesi açısından sağlıklı veriler sağlar[16]. Benzer mimari geleneklerin farklı yerleşimlerde bulunması yerleşimler arasındaki kültür aktarımının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Tez çalışmamızda Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Dönem Mimari geleneği incelenip Anadolu, Kıta Yunanistan ve Balkanlardaki çağdaş yerleşmelerin mimari gelenekleri ile karşılaştırılacak, olası kültür bağlantılarının ve kültürel etkileşimlerin izleri saptanmaya çalışılacaktır.

I. ARAŞTIRMA KONUSU

I. 1. Amaç

Batı Anadolu, *Neolitik Paket*'in Anadolu'dan Kıta Yunanistan'a, Balkanlara ve dolayısıyla Avrupa'ya yayılımının önemli noktalarından biridir. Bu çalışmanın amacı, Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem mimari geleneğinin diğer Neolitik merkezlerle olası ilişkisini belirlemek ve Neolitik kültürün Ege ve Balkanlara yayılımı esnasında mimari öğeler ışığında Ege Gübre Yerleşimi'nin konumunu belirleyebilmektir.

[15] Özdoğan, M. 2005: 15
[16] Ercan 1998: 171

Bu bağlamda elde edilen veriler Anadolu, Kıta Yunanistan ve Yakındoğu'daki eşzamanlı yerleşimlerdeki mimariyle karşılaştırılmış ve Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Dönem içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

I. 2. Çalışma Alanı

Bu tez çalışması İzmir İli Aliağa İlçesi, Kendirci Mevkii'ndeki Ege Gübre Fabrikası'nın içinde yer alan Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem mimari geleneğinin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Elde edilen veriler değerlendirilirken bölgeler Ege Gübre Neolitik Dönem kültürünün ilişkide olabileceği Batı Anadolu, Kıta Yunanistan, Trakya, Balkanlar, Marmara Bölgesi, Göller Bölgesi, İç Anadolu, Yakındoğu ve Doğu Akdeniz bölgeleri dikkate alınmıştır.

I. 3. Yöntem

Tez çalışmasında Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Dönem tabakalanmasının belirlenebilmesi amacıyla ortaya çıkartılan mimari öğelerin orijinal çizimleri dijital ortama aktarılmış ve kazı sırasında tutulan notlar ve çeşitli belgeleme çalışmaları sınıflandırılarak mimari öğelerin birbirleriyle ilişkileri çözümlenmiştir. Yerleşim mimarisi tanımlanan evrelerine göre renklendirilerek anlaşılır kılınmıştır. Ayrıca bu çözümlemede kazı fotoğraf arşivinden de yararlanılmıştır.

Ege Gübre Yerleşimi Neolitik Dönem mimari geleneği tanımlanırken 8 dörtgen planlı yapı, 18 yuvarlak planlı mekân, yapıların çevresinde konumlandığı Merkezi Avlu ile avlu ve yapılarla ilişkili 3 işlik, 8 pişirme alanı, 2 çöplük ve yerleşimin doğusundaki Set Duvarları yerleşimin çevresi ile ilişkisinin anlaşılması kapsamında değerlendirilmiştir.

II. NEOLİTİK DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Neolitik Dönem tarihöncesi arkeolojisi içerisinde hakkında birçok kuram geliştirilen, en çok tartışılan ve halen tartışılmaya devam edilen bir süreçtir. Neolitik Dönem'in farklı zaman dilimlerinde ve farklı coğrafyalarda birbirlerinden farklı özellikler gösteren bir kültür evresini tanımladığı için standart bir Neolitik modelden söz etmek olanaksızdır. Bunun yerine Neolitik Dönem üzerine yapılan araştırmalar ve buna paralel gelişen kuramların günümüze değin izlediği yol kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

II.1. Neolitik Kavramının Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi

Neolitik kavramı Neolitik Dönem'e ait taş aletlerin bilim insanlarınca tanımlanmaya başladığı 19. yy.'dan bu yana sürekli değişim göstermiştir[17]. Arkeoloji terminolojisinde Neolitik terimi ilk kez 1865 yılında, J. Lubbock tarafından kullanılmıştır. Başlangıçta Avrupa tarihöncesi kültürleri için kullanılan Neolitik kavramı daha sonra aynı teknolojik aşamaların görüldüğü diğer bölgeler için de kullanılmaya başlanmıştır[18]. 20. yy. başlarında Neolitik Dönem'i belirleyen temel öğenin tarımın başlangıcı olduğu öne sürülmüştür. E. Smith'in bu kuramı ile arkeolojinin disiplinler arası çalışma geleneğinin temelleri de atılmıştır[19]. İzleyen yıllarda R. Pompelly'nin ortaya attığı *Vaha Kuramı* V. G. Childe tarafından geliştirilmiştir. Childe, "insanlığın ilk nerede ve nasıl üretime geçtiği" sorusunu *Vaha Kuramı* ile açıklamaya çalışmıştır. Childe, Holosen ile birlikte değişen iklimin insanların, hayvanların ve bitkilerin sulak *vahalarda* toplanmasına yol açtığını ve bu zor koşulların evcilleştirmeyi tetiklediğini öne sürmüştür[20]. Childe'a göre çiftçilik, belli bölgelerde ortaya çıkmış ve bu bölgelerden yayılmıştır. Böylelikle *Yayılımcılık*

[17] Özdoğan, M. 2004: 44
[18] Esin 2004: 29
[19] Özdoğan, M. 1995: 269
[20] Özdoğan, M. 2007a: 32

Kuramı'nı ortaya atan Childe, insanlığın üretime ve yerleşik yaşama geçişini simgeleyen bu süreci de *Neolitik Devrim* olarak tanımlamıştır[21]. Söz konusu sürecin Childe'ın öne sürdüğü anlamda bir "devrim" olup olmadığı bilim insanlarınca hala tartışılan bir konudur[22].

R. J. Braidwood, Neolitik kavramı üzerine yapılan tartışmaları arkeolojik verilerle birleştirebilmek amacıyla yaptığı kazıların sonucunda Neolitik toplumları *İlk Üretimci Köy Toplulukları* olarak tanımlamıştır[23]. Ona göre söz konusu dönemin tanımlanmasını sağlayacak olmazsa olmaz üç girdi göz önüne alınmalıdır. Bunlar; yerleşik yaşam, tarım ve hayvancılıktır. Braidwood, bu girdilerin oluşabilmesi için gerekli koşulların ancak *Doğal Yaşam Bölgesi* adını verdiği alanlarda gerçekleşmiş olabileceğini savunmuş[24] ve *Vaha Kuramı* yerine *Çekirdek Bölge* kuramını öne sürmüştür. Neolitik Dönem ile ilgili araştırmaların sayısı arttıkça söz konusu *Çekirdek Bölge*'nin neresi olduğuna dair farklı görüşler öne sürülmüştür. Braidwood, *Çekirdek Bölge*'nin Bereketli Hilal'i de kapsayacak şekilde, kuzeyde Güneydoğu Anadolu ve Zağros Dağları'na kadar yayılan geniş bir alanı kapsadığını öne sürerken, O. Bar-Yosef, O. Henry ve J.Cauvin gibi araştırmacılar *Levant Koridoru* olarak adlandırdıkları ve İsrail, Ürdün ve Filistin'i içine alan bölgeyi çekirdek bölge olarak önermişlerdir[25]. Ancak Çayönü, Hallan Çemi ve Göbekli Tepe gibi Neolitik yerleşimlerin bulunması Anadolu Neolitiğinin de Levant'taki kadar eski olduğunu göstermiş ve bu görüşü sarsmıştır[26].

Neolitik Dönem'e ilişkin araştırmaların çoğalması ve kazılarda disiplinler arası çalışmaların artmasıyla birlikte Neolitik Dönem topluluklarının sanıldığı gibi basit tarımcı köy topluluklarından ibaret olmadığına dair görüşler ön plana çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar bitki yetiştirme ve hayvan evcilleştirme sürecinin önemi yadsınmasa da bu öğelerin yerleşik yaşamın temel öğeleri olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle Aşıklı, Çatal Höyük ve Çayönü gibi besin ekonomilerinde avcılığın önemli

[21] Benz 2000: 4
[22] Gopher ve diğerleri 2001: 49
[23] Özdoğan, M. 1995: 270
[24] Özdoğan, M. 2004: 48
[25] Bar-Yosef 2001: 135, 141; Özdoğan, M. 1995: 271
[26] Özdoğan, M. 1999a: 313; Rosenberg 2004: 57, 58

bir girdi olduğu saptanan yerleşimlerin varlığı bu görüşü desteklemektedir[27]. Bugün Neolitik Dönem'den bahsederken statü nesneleri, uzmanlaşma, savunma sistemleri, kült binaları, uzak bölgeler arası canlı bir ticari sistem gibi karmaşık bir sosyal organizasyonun göstergesi sayılabilecek verilerle karşı karşıyayız[28]. Bu veriler yukarıda da belirtildiği gibi Neolitik Dönem'i tanımlamanın zorluğuna işaret etmektedir. Ortaya çıkan tabloda birden fazla Neolitik tanımı vardır.

II.2. Ege Bölgesi'nde Neolitik Araştırmalar

Anadolu Yarımadası'nda Neolitik Dönem'e ilişkin araştırmaların sayısı çevresindeki bölgelere oranla oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle birçok araştırmacı uzun yıllar Güneydoğu Anadolu dışında Anadolu'nun Neolitik topluluklar için uygun olmayan bir bölge olduğunu savunmuştur[29]. Anadolu'da Neolitik Dönem'in başlangıcı Levant modeli ile açıklanmaya çalışılmış[30] ve Anadolu'nun Doğu Akdeniz – Levant ve Mezopotamya kadar zengin bir Neolitik yaşama sahip olduğu düşünülmemiştir[31]. Ancak, İç Anadolu'da yapılan kazılarda Aşıklı Höyük, Kaletepe ve Pınarbaşı yerleşimlerinde ortaya çıkan veriler İç Anadolu'da Yakındoğu kadar eski ikinci bir *Çekirdek Bölge* bulunduğuna işaret etmektedir[32].

Ege Bölgesi'nde Neolitik toplulukların ortaya çıkışı ile Yakındoğu ve İç Anadolu ilk Neolitik kültürleri arasında yaklaşık üç bin yıllık bir zaman vardır[33]. Bu süre zarfında Yakındoğu ve İç Anadolu'da Neolitik yaşam biçiminin gelişimi sürerken söz konusu bölgelerin batısında Mezolitik yaşam biçiminin devam ettiği ve

[27] Özdoğan, M. 2005: 16
[28] Özdoğan, M. 2004: 50
[29] Özdoğan, M. 1995: 274
[30] Esin 2007: XI
[31] Özdoğan, M. 1998a: 67
[32] Özdoğan, M. 2007a: 33
[33] Özdoğan, M. 1998a: 68

Neolitik yaşam biçiminin Ege Bölgesi'ne, Neolitiğin çanak çömlekli aşamaları ile daha gelişkin olarak geldiği düşünülmektedir[34].

Göller Bölgesi'nde Hacılar, Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı gibi yerleşimler bölgenin Neolitiği ile ilgili bilgi edinmemizi sağlamıştır. Bölgedeki yerleşmelerde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e (PPN) ilişkin bir bulgu ile karşılaşılamamıştır. Refik Duru, Göller Bölgesi'ndeki neolitikleşmenin Anadolu'daki diğer *çekirdek bölgelerden* bağımsız olarak gerçekleştiğini öne sürmektedir[35]. Yapılan kazılara rağmen bu bölgedeki Neolitik kültürlerin kökenlerinin nerede olduğu ve bölgede neolitikleşmeyi tetikleyen başka bir *çekirdek bölge* olup olmadığı soruları henüz net olarak cevaplanamamıştır[36].

Ege Bölgesi'nin kıyı kesiminde Neolitik Dönem'e dair araştırmaların sayısı Batı Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla azdır. David French'in yaklaşık elli yıl önce gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarından bu yana çok sınırlı alanlarda çalışılmıştır. Geçtiğimiz yıllarda İzmir İli ve çevresindeki yüzey araştırmaları ile Nemrut Höyüğü[37], Dedecik-Heybetlitepe, Tepeköy, Kuşçuburun[38], Tavşan Adası, Saplı Ada[39] ve Çukuriçi Höyük[40] gibi Neolitik yerleşimlerin saptanması Batı Anadolu'da Neolitik Dönem yerleşimlerinin varsayılandan daha yoğun olduğunu ortaya koymuştur. Ulucak Höyük kazılarıyla birlikte bölgedeki Neolitik araştırmalar yeni bir ivme kazanmış, Yeşilova Höyüğü ve Ege Gübre Yerleşimi kazılarıyla bölgenin Neolitiği hakkında daha kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır.

Batı Anadolu ve Ege'de MÖ 6. Binyılın başlarından itibaren *Neolitik Paket* öğelerini barındıran yerleşimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yerleşimlerde İç Anadolu'dan farklı olarak ayrışık düzende yapılar ve yuvarlak planlı yapılar gibi

[34] Özdoğan, M. 2007a: 33
[35] Duru 2007: 358
[36] Özdoğan, M. 2007a: 33
[37] Meriç 1989: 387
[38] Lichter ve Meriç 2007: 385
[39] Akdeniz 1997: 235, 236
[40] B. Horejs ile 22.02.09 tarihinde yapılan konuşmaya dayanarak

özellikler saptanmıştır[41]. Yapılan kazılar ile yukarıda sözü edilen yerleşimlerin birbirlerine yakın olmalarına rağmen, farklı sosyo-ekonomik modellere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırmalar Ege Bölgesi'ndeki Neolitik Dönem yerleşimlerinin bugünkü kıyı çizgisi ve/veya antik kıyı çizgisine yakın, verimli alüvyal ovalarda veya bu ovaların hemen kenarında yer alacak biçimde iki farklı dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır[42]. Ege Gübre Neolitik Yerleşimi deniz ile bağlantılı olması dolayısıyla bugünkü kıyı çizgisine yakın yerleşimler arasındadır.

III. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ

III. 1. Kazı Tarihçesi

Ege Gübre Yerleşimi, İzmir İli Aliağa İlçesi, Kendirci Mevkii'ndeki Ege Gübre Fabrikası'nın içinde yer almaktadır (Resim:1.A). Günümüz yüzey toprağının 3 - 4 m altında bulunan Ege Gübre Neolitik Yerleşimi'nde ilk kazılar İzmir Müzesi tarafından 1994 yılında gerçekleştirilmiştir. Sondaj nitelikli çukurlar açılarak yapılan bu kazılarda Neolitik Dönem malzemesine rastlanmış ancak Neolitik Dönem yerleşiminin olup olmadığı tam anlaşılamamıştır. 2000 yılında Kyme kazı ekibi tarafından gerçekleştirilen kazılarda ise Neolitik Dönem yerleşiminin yüzey toprağının 3.60 m altında yaklaşık 1.10 m bir dolguya sahip olduğu ortaya konmuştur. Bu kazı çalışmalarında Neolitik Dönem çanak çömleği ile birlikte bazı duvar kalıntılarına da rastlanmıştır[43]. Bu alandaki Neolitik Dönem yerleşiminin tam olarak açığa çıkartılabilmesi amacıyla 2004 – 2008 yılları arasında İzmir Müzesi ve

[41] Özdoğan, M. 2007a: 36
[42] Lichter 2005: 61
[43] Tine ve Traverso 2004: 53, 54

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü tarafından Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur'un bilimsel başkanlığında kurtarma kazıları yapılmıştır[44].

Yılda iki sezon olarak gerçekleştirilen kazılarda, yaklaşık 2700 m²'lik bir alanda, 10 x 10 m boyutlarında 25 (A1, B1-4, C1-4, D1-4, E1-4, F1-4, G1-4) ve 5 x 10 m boyutlarında 4 (A2-4 ve H4) olmak üzere toplam 29 açmada çalışılmıştır. Kazı çalışmaları 2008 yılında sonlandırılmıştır.

III. 2. Ege Gübre Yerleşimi'nin Coğrafi Konumu

Neolitik Dönem toplumlarının ele geçen maddi kalıntıları değerlendirilirken yaşadıkları bölgelerin topografyası, su kaynakları, iklimsel özellikleri gibi coğrafi özellikleri de göz önüne alınmaktadır. Yerleşimlerin yapı tipleri, inşa teknikleri, yapı malzemesi seçimi gibi özellikler de çevrenin fiziki koşullarıyla yakından ilintilidir[45]. Ancak doğal koşulların üretim biçiminin ve kültürlerin şekillenmesinde tek faktör olduğu görüşünü benimsemiyoruz. Bu anlamda tez çalışması kapsamında ele aldığımız Ege Gübre Neolitik Dönem bulgularını, bir kültürün öznel ve nesnel değerleri (coğrafi koşullarının uygunluğu, deniz kenarında oluşu, vb özellikleri) daha yüksek ölçüde var olduğunda gelişkin bir kültürün de o ölçüde büyük bir kolaylıkla yaratılabileceği totolojisinden bağımsız olarak değerlendirmeye çalışacağız[46].

Anadolu Yarımadası birbirinden çok farklı coğrafi özelliklere sahip bölgelerden oluşmaktadır. Ege Bölgesi ya da Batı Anadolu Bölgesi olarak adlandırılan bölgenin yüzey şekilleri büyük oranda Neojen başlarından itibaren başlayan tektonik hareketlerin Menderes Masifi'ni faylarla parçalaması sonucu oluşmuştur. Söz konusu tektonik hareketlerle doğu - batı yönlü horst ve grabenler meydana gelmiştir.

---

[44] Sağlamtimur 2007: 373
[45] Rosenstock 2005: 231
[46] Marx 1999: 25

Kaz Dağı, Yunt Dağı, Bozdağlar, Aydın Dağları ve Menteşe Dağları'ndan oluşan horstların arasından akan Bakırçay, Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes nehirleri, Kuvaterner'de derin vadiler oluşturarak yüksek kesimlerden taşıdıkları alüvyonlarla alçak kesimlerde delta ovaları oluşturmuştur[47]. Söz konusu vadilerin tarihöncesi dönemlerde Orta Anadolu'dan Ege kıyılarına doğru gerçekleşen kültürel yayılımın önemli güzergâhları olduğu öngörülmektedir[48].

Batı Anadolu'nun Ege Gübre Yerleşimi'nin de bulunduğu sahil kesimi günümüzde girintili çıkıntılı bir yapıya sahiptir (Harita:1.A). Ancak jeomorfolojik çalışmalar tarih öncesi dönemlerde kıyı şeridinin daha batıda olduğunu ve Ege Denizi'nin daha sonra yükselerek günümüzdeki kıyı şeridini oluşturduğunu göstermektedir. MÖ 3000 – 1500 yıllarından günümüze Ege Denizi'nin yaklaşık 2 m yükseldiği bilinmektedir[49]. Neolitik Dönem'de ise kıyı şeridinin daha da batıda olduğu göz önüne alındığında birçok Neolitik yerleşimin Ege Denizi'nin yükselmesiyle birlikte sular altında kaldığı ileri sürülebilir[50].

Ege Gübre Yerleşimi, İzmir İli Aliağa İlçesi, Kendirci Mevkii'ndeki Ege Gübre Fabrikası'nın sınırları içinde; günümüzdeki toprak seviyesinin 3 – 4 m altındadır[51] (Resim:1.B). Yerleşim etrafı yüksek tepelerle çevrili 2 – 3 km çapındaki çanak biçimli bir alanın doğusunda, denizden kuş uçumu 1 km mesafededir (Harita:1.B).

2005 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. İlhan Kayan başkanlığında bir ekip tarafından Ege Gübre yerleşiminde iki sondaj açılmıştır. Sondaj çalışmaları Neolitik Dönem yerleşiminin bulunduğu düzlemin, taban derinliği yaklaşık 13 m olan çanak görünümünde ortası

[47] Atalay 2002: 90
[48] Özdoğan, M. 2007b: 487
[49] Özdoğan, M. 2005: 15
[50] Özdoğan, M. 2007b: 488
[51] Sağlamtimur 2007: 373

bataklık bir alan olduğunu göstermiştir. Ege Gübre Neolitik Yerleşimi de bu bataklık alanın doğusunda kuzey - güney doğrultusunda kıyı boyunca uzanmaktadır[52].

Yerleşimin hemen doğusunda akan Hayatlı Dere'nin mevsimlik akışa sahip olması ve dar bir alanın sularını toplaması nedeniyle derenin denize döküldüğü kıyıda delta oluşumu gözlenmemiştir. Bu nedenle Hayatlı Dere'nin taşıdığı sedimanın büyük bölümü kıyıya açılmadan önce geçtiği boğazın güneyinde, Ege Gübre Yerleşimi çevresinde çökelmiştir. Ege Gübre Yerleşimi'nin bulunduğu alan yaklaşık 8000 yılda 5.50 m, yerleşimin batısındaki yapısal çukurluk ise 13 m aluvyal malzeme ile dolmuştur. 13 m'lik sondajın dolgusunda arkeolojik malzemeye rastlanmaması ve dolgunun daha çok bataklık ortamını temsil eden sediman özelliği göstermesi yerleşimin bu yöne genişlemediğini göstermektedir.

IV. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ TABAKALANMASI

Ege Gübre Yerleşimi kazılarında bütün açmalarda Neolitik Dönem tabakalarına inilmiş ve C2 açmasında 4.20 x 4.50 m ile B1 Açması'nda, 10 x 3.30 m boyutlarındaki sondajlarda ana toprağa ulaşılmıştır. Kazılarda C3 ve E1 açmalarında Hellenistik Dönem'e tarihlenen mimari öğelere ve alanın geneline yayılmış Hellenistik Dönem çanak çömleği ile küçük buluntularına; A1, A2, B1, B2, B4, C1, C2, C3, D1, D2, E1, E2, E3, F1, F2, G1 ve G2 açmalarında ise Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen bulgulara rastlanmıştır (Resim:2.A, B).

2004–2008 arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları bulgularına göre Ege Gübre Yerleşimi tabakalanması aşağıdaki şekildedir (Harita:2, 3).

[52] Sağlamtimur 2007: 374

Ege Gübre I Hellenistik Dönem

Ege Gübre II Kalkolitik Dönem

Ege Gübre III Geç Neolitik Dönem

- Ege Gübre IIIa1 Geç Neolitik Dönem
- Ege Gübre IIIa2 Geç Neolitik Dönem
- Ege Gübre IIIb1 Geç Neolitik Dönem
- Ege Gübre IIIb2 Geç Neolitik Dönem
- Ege Gübre IIIc Geç Neolitik Dönem

IV. 1. Ege Gübre I

Ege Gübre Yerleşimi'nin en üst seviyelerinde Hellenistik Dönem'e ait bulgulara rastlanmıştır (Resim:3.A). Çanak çömlek MÖ 8.yy ile MÖ 4 yy arasına ait olmakla birlikte, çoğunluğunun MÖ 4. yy malzemesi olması nedeniyle Ege Gübre I, Hellenistik Dönem'e tarihlenmiştir.

Hellenistik Dönem'e ait mimari bulgular E1, E2 ve C3 açmalarındadır. E1 ve E2 açmalarında iki evreli, dörtgen planlı bir yapı ortaya çıkmıştır. Söz konusu yapının geniş avlulu çiftlik evi tarzında inşa edildiği tahmin edilmektedir. MÖ 4. yy'a tarihlenen yapının avlusunda, C3 açmasında, bir kuyu vardır (Resim 3.B). Kuyuda MÖ 4. yy'a ait çanak çömlek parçaları ve terrakota heykelcikler bulunmuştur. Hellenistik Dönem Yerleşimi'nin Ege Gübre 3 km kuzeydoğusunda bulunan Kyme kenti ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

IV. 2. Ege Gübre II

Ege Gübre II olarak adlandırılan ve Kalkolitik Dönem'in Orta ve Geç dönemlerini içeren bu tabaka A1, A2, B1, B2, C1, C2, C3, D1, D2, E1, E2, E3, F1, F2, G1 ve G2 açmalarında saptanmıştır. Bulgular altı tane mezar, bazı dağınık mimari öğeler ve çanak çömlek parçalarından ibarettir. Mezarlar B4, E1, E3, F1 ve G2 açmalarında bulunmuştur, beşi basit toprak mezar, biri çömlek mezardır.

Mimari öğeler yerleşimin güneybatısındaki F1 ve G1 açmalarındadır (Harita:4). Yapı kalıntıları oldukça dağınıktır ve yüz veren iki duvar sırası belirlenmiştir, bu duvar sıralarının da bir yapıya ait olup olmadığı belli değildir. Bulguların yerleşim içindeki dağılımına göre Kalkolitik Dönem yerleşmesi olasılıkla yerleşimin batısında yer alan modern tahıl silolarının altında kalmıştır.

IV. 3. Ege Gübre III (Harita:5)

Ege Gübre Geç Neolitik Dönem Yerleşimi Ege Gübre III olarak adlandırılmıştır. Yerleşimdeki yapılarda *in situ* buluntulara rastlanmaması ve Neolitik Dönem çanak çömleği üzerine yapılan çalışmaların halen devam etmesi nedeniyle tabakaların ayrımında öncelikli değişken olarak mimari yapı tipleri, yapıların birbirleriyle ilişkileri ve inşa teknikleri esas alınmıştır.

Bu verilere dayanarak Ege Gübre Geç Neolitik Yerleşimi Ege Gübre IIIc, Ege Gübre IIIb ve Ege Gübre IIIa olmak üzere üç ana evre saptanmıştır. Ege Gübre IIIb ana evresi kendi içinde IIIb1 - IIIb2 olarak iki alt evreye; IIIa ana evresi IIIa1 ve IIIa2 olarak iki alt evreye ayrılmaktadır. Neolitik Dönem ana evreleri ve alt evreleri geç evreden erken evreye doğru adlandırılmıştır. Metinde erken evreden geç evreye doğru anlatılacaktır.

IV. 3. A. Ege Gübre IIIc Ana Evresi (Harita:6)

Ege Gübre Yerleşimi'nin en erken dönemidir. IIIc ana evresinde C2 açmasında 4.35 x 4.55 m'lik ve B1 açmasında 3.30 x 10 m'lik iki sondaj açılmıştır. C2 açmasındaki ocak tabanlarından alınan organik malzemeden yapılan C_{14} analizleri Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi'nin en erken tarihi olan MÖ 6230 – 6030 (Beta – 215594) ve 6050 – 5880 (Beta – 215598) tarihlerini vermiştir[53].

Bu ana evreye ait mimari bulgulara C1 ve D3 açmalarında rastlanmıştır. Mekânlar yuvarlak planlı ve taş temellidir. Mekânların duvarlarının dal örgü ve yığma çamur kullanılarak yapıldığı düşünülmektedir. Mekânların duvar kalınlıkları 0.65 – 0.75 m arasında değişmektedir. Temeller iki sıralı dizilen taşlarla örülerek araları daha küçük taşlarla doldurulmuştur. IIIc ana evresinde yapıların temelleri iklim şartlarına ve yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere ile batısında yer alan bataklığın etkilerine karşı yükseltilmiştir.

Bu ana evreye ait iki yuvarlak planlı mekân bulunmuştur. Bu mekânlar Ege Gübre IIIb ana evresine ait dörtgen planlı yapılar tarafından kısmen tahrip edilmiştir. D3 açmasındaki Y6 Mekânı'nın batı yarısı, olasılıkla Y6 mekânının taşları da kullanılarak inşa edilen P Yapısı tarafından; C1 açmasındaki Y10 Mekânı'nın kuzey kesimindeki 2.20 m'lik bölümü ise V Yapısı tarafından tahrip edilmiştir. IIIc ana evresinin çanak çömleği kırmızı astarlı kahverengi ve gri hamurlu mallar ile kahverengi mallar ve krem rengi mallardan oluşmaktadır.

[53] Sağlamtimur 2007: 376

IV. 3. B. Ege Gübre IIIb Ana Evresi (Harita:7)

Ege Gübre IIIb ana evresi yapı tiplerindeki değişikliklerle belirlenmiştir. IIIb ana evresi, mimarinin dönem boyunca gösterdiği değişimler göz önüne alınarak iki alt evreye ayrılmıştır. Bu alt evreler erken evreden geç evreye doğru IIIb2 ve IIIb1 olarak adlandırılmıştır.

IV. 3. B. 1. IIIb2 Alt Evresi (Harita:7)

IIIb2 alt evresinde dörtgen planlı yapılar ortaya çıkar. Dörtgen yapılar IIIc ana evresinin yuvarlak planlı mekânlarını tahrip etmiş ve IIIc dolgusunun üzerine oturmuştur.

IIIb2 alt evresinin dörtgen planlı yapıları taş temel üzerine yığma çamur ve dal örgü kullanılarak inşa edilmiştir. Kazılar sırasında duvarların kerpiç olduğunu gösteren herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Dörtgen planlı yapılar merkezi bir avlu etrafında konumlandırılmıştır. Merkezi Avlu etrafında konumlanan mimari öğelerin oluşturduğu model IIIb1 alt evresinde ve sonraki IIIc ana evresinde bozulmadan devam eder. Dörtgen yapılar kuzeydoğu - güneybatı yönünde birbirine paralel inşa edilmiştir ve birbirinden dar sokaklarla ayrılır. Sadece S ve K yapıları merkezi avluyu kuzeyden ve güneyden çevrelemek amacıyla kuzeybatı - güneydoğu yönünde inşa edilmiştir. Avludaki ocaklar ve işlik alanları, bu alanın gündelik işlerin ortak yapıldığı bir yaşam alanı olarak kullanıldığını gösterir. İşlikler yapıların küçük mekânlarına bitişiktir. Pişirme alanları ise P ve T yapılarında bulunan iki örnek dışında ya yapıların dışında yapı duvarlarına neredeyse bitişik ya da merkezi avlunun ortalarında yer alır.

IIIb2 alt evresinde sekiz dörtgen planlı yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan yerleşimin doğusunda yer alan S, P ve T Yapıları taş temelli ve dikdörtgen planlıdır. Boyutları ortalama 10 x 5 m'dir. Yapılar iki bölümden oluşur. Her üç yapıda da ikinci mekân diğerinden daha küçüktür. Mekânların duvar kalınlıkları 0.70 m ile 1 m arasındadır. Küçük mekânların duvarları daha incedir ve ortalama kalınlıkları 0.50 ile 0.70 m arasında değişir.

Merkezi avlunun kuzeybatısında dörtgen planlı U, R ve V yapıları yer alır. Kuzeydeki U Yapısı'nın üç duvarı mevcuttur ve güneyi bozulmuştur. R Yapısı kare biçimindedir ve diğer yapılardan farklı olarak tek mekânlıdır. Yapının güneybatısı tahrip olmuştur. C1 açmasında ortaya çıkartılan V Yapısı dikdörtgen planlıdır, doğu ve kuzey duvarları bozulmuştur. V Yapısı'nın mevcut kısmı yapının dört mekânlı olduğunu gösterir. Ancak V Yapısı'nın daha küçük mekânları S, P ve T yapılarının küçük mekânlarından, uzunlamasına bölünmüş olması ve daha dar olmasıyla ayrılır. Bunun yanı sıra V Yapısı, olasılıkla depolama amaçlı olarak kullanılan tabanı taş döşeli VM4 Mekânı ile de diğer dörtgen planlı yapılardan farklıdır.

IIIb2 alt evresinde kısmen ya da büyük oranda tahrip olmuş dörtgen planlı üç yapı daha vardır. Bu yapılardan Z Yapısı yerleşimin doğusunda kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu olarak inşa edilmiştir. F1 açmasında yer alan K Yapısı, S Yapısı gibi kuzeybatı - güneydoğu yönlü olarak merkezi avlunun etrafını çevreleyecek şekilde konumlandırılmıştır. K Yapısı Kalkolitik Dönem'e ait bir taş sırası tarafından bozulmuştur.

IV. 3. B. 2. IIIb1 Alt Evresi (Harita:7)

IIIb1 alt evresinde, IIIb2 alt evresindeki dörtgen planlı yapılar ve avlu kullanılmaya devam edilmiştir. IIIb1'de P Yapısı'nın dışına yeni duvarlar eklenerek yapı sağlamlaştırılmıştır. Bu kalınlaştırmanın Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi'nin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarından korunmak

amaçlı olduğu tahmin edilmektedir. IIIb2 yapılarının konumları ve IIIc ana evresinde inşa edilen set duvarları göz önüne alındığında; yerleşimdeki mimari öğelerin konumlarını ve yapı tiplerindeki değişiklikleri etkileyen mevsimsel su taşkınlarının ilk olarak IIIb1 alt evresinde başladığı ileri sürülebilir.

IIIb1 alt evresinde dörtgen yapılarda gözlenen diğer değişiklik, yerleşimin kuzey doğusunda yer alan S Yapısı'ndadır. Yapının IIIb2 evresinde kullanılan küçük mekânının duvarları yükseltilerek kalınlaştırılmış ve mekân sonradan eklenen duvarlarla ikiye bölünmüştür.

IV. 3. C. Ege Gübre IIIa Ana Evresi (Harita:8)

IIIa ana evresinde Ege Gübre Neolitik Yerleşimi'nin mimarisinde belirgin değişiklikler gözlenmektedir. Özellikle yuvarlak planlı mekânların yeniden ortaya çıkışı IIIa ana evresinin ayırt edici özelliğidir. Yeni yapılar daha çok yerleşimin doğusuna inşa edilmiştir. Bununla birlikte IIIb ana evresinin dörtgen planlı yapıları da bazı değişikliklere uğrayarak kullanılmaya devam edilmiştir. IIIa ana evresi mimarideki değişiklikler esas alınarak erken evreden geç evreye doğru IIIa2 ve IIIa1 olarak iki alt evreye ayrılmıştır.

IV. 3. C. 1. IIIa2 Alt Evresi (Harita:9)

IIIa2 alt evresi yerleşim mimarisinde yeniden yuvarlak planlı mekânların ortaya çıkışını simgeler. IIIa2 alt evresinin yuvarlak planlı mekânları kuzeydoğu - güneybatı yönünde birbirleriyle belirgin iki hat oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Yuvarlak planlı mekânlar, IIIb ana evresinde inşa edilen P Yapısı'nı kısmen tahrip etmiş ancak yapı IIIa ana evresinde yuvarlak planlı mekânlarla birlikte kullanılmaya devam edilmiştir.

Yuvarlak planlı mekânlar yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin yatağına paralel olarak inşa edilmiştir. Derenin taşıdığı alüvyal materyalin yoğun olarak çökeldiğinin görüldüğü D3, E3 ve F3 açmalarında Y9, Y11, Y12, Y13, Y14 Mekânları birbirine bitişiktir. Yuvarlak mekânların araları düz duvarlarla kapatılmış ve böylece Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarına karşı bir set duvarı oluşturulmuştur. Yuvarlak planlı mekânların düz duvarlarla desteklendiği bu bariyer I. Set Duvarı olarak adlandırılmıştır. Söz konusu bariyeri sağlamlaştırmak için, D4 açmasındaki mekânların doğusuna, Hayatlı Dere'nin yatağına doğru eğimli olacak şekilde doğu batı yönünde taşlar dizilmiştir. Taşların kapladığı alan 3.75 x 2.00 m'dir. Böylece Ege Gübre IIIa2 evresi insanları yapılarını taşkınların zararlı etkilerinden korumaya çalışmışlardır. Yaşam alanı olamayacak kadar küçük bu yuvarlak mekânlardan depo olarak yararlanıldığı öngörülebilir.

Daha batıda yer alan Y1, Y2, Y3, Y4, Y5 ve Y7 mekânlarının ortalama çapları 4.00 m'dir. Yerleşimin doğusunda ve güneydoğusunda yer alan Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17 ve Y18 mekânlarının dış çapları ise 2.20 m ile 3.00 m arasında değişir.

IIIa2 alt evresindeki Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17 ve Y18 mekânları taşkınlara karşı korunmak amacıyla inşa edilmiş bir bariyer işlevi görmüştür. Yuvarlak dönüşlü bir mimarinin taşkınların zararlı etkilerine karşı dörtgen/köşeli mimariye oranla daha dayanıklı olduğu göz önüne alındığında IIIa2 alt evresindeki yuvarlak planlı mekânların yerleşime yeni gelen bir mimari gelenekten ziyade çevre koşullarına karşı korunmak amacıyla işlevsel amaçlı inşa edildikleri söylenebilir.

Bu dönemde yuvarlak planlı mekânlarla dörtgen planlı yapılar birlikte kullanılmıştır. Bu durum üç duvarını kısmen tahrip eden Y5 ve Y7 mekânları ile bütünlük oluşturan P Yapısı'nda açık olarak gözlemlenmektedir. IIIb ana evresinde birbirine paralel dörtgen yapılar arasında oluşturulan dar sokaklar IIIa2 alt evresinde korunmuştur.

Yapılar su taşkınlarına karşı inşa edilen yuvarlak planlı mekânlar dışında yine merkezi bir avlu etrafında konumlanmışlardır. Pişirme alanları, işlikler ve çöplükler merkezi avlunun öğeleri arasındadır.

IV. 3. C. 2. IIIa1 Alt Evresi (Harita:10)

IIIa1 alt evresinde Hayatlı Dere'nin etkinliğinin bir önceki evreye göre büyük oranda azaldığı görülmektedir. IIIa2 alt evresinde yerleşimin doğu sınırını oluşturan dere yatağı Hayatlı Dere'nin taşıdığı alüvyon ile kısmen dolmuş olasılıkla yapılar taşkın tehlikesinden büyük oranda kurtulmuştur.

Mimarideki belirgin değişiklik, kullanım alanı kazanmak ve Hayatlı Dere'nin bir önceki döneme göre taşkınlarının daha güçsüz olduğu düşünülmekle birlikte, taşkınların etkisini büsbütün yitirmediği II. Set Duvarı olarak adlandırdığımız 70 m uzunluğunda ve ortalama 0.60 m kalınlığındaki duvarın inşa edilmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Set Duvarı arazinin eğimine uygun ve olasılıkla Hayatlı Dere'nin yatağına paralel açılmış bir hendeğin üst tarafına, kuzey - güney yönünde, toplama kireç taşlarıyla yapılmıştır. Duvar, güneyde H4, G4 ve F4 açmalarına rastlayan bölümde görece daha küçük taşlarla, taşkın tehlikesinin IIIc1 evresinde de en çok hissedildiği E4 ve D4 açmalarında ise, daha büyük taşlarla iki ya da üç sıralı olarak yapılmıştır. Duvarın üst kısmının dal örgü tekniğiyle inşa edildiği ve çamurla sıvandığı düşünülmektedir. C4 açmasından itibaren duvardaki taşların boyutları küçülür. A4 açmasındaki bölümü Y1 Mekânı'nın batı yarısını tahrip etmiştir. Duvarın doğusu boyunca C4, E4 ve F4 açmalarında bulunan taş öbekleri duvarın onarım gördüğüne işaret eder. Set Duvarı'nın üzerinde yerleşime giriş çıkışı sağlayabilecek yegâne açıklık 0.70 m genişliğindedir ve E4 açması sınırları içindedir.

V. EGE GÜBRE YERLEŞİMİ NEOLİTİK DÖNEM MİMARİSİ

Ege Gübre Neolitik Yerleşimi, C_{14} analizlerine göre, yaklaşık 300 yıl boyunca iskân görmüştür. Yerleşim, çanak biçimli alanın ortasındaki bataklık ile doğusundaki Hayatlı Dere arasında yer almaktadır. Neolitik Dönem'de özellikle IIIb ve IIIa ana evrelerinde yerleşim planında ve mimari öğelerde gözlemlenen değişimlerin ana nedeni yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin etkilerine karşı geliştirilen çözümlerdir.

Neolitik Dönem boyunca yapılar merkezi bir avlu etrafında konumlandırılmış ve gündelik işler bu avluda yapılmıştır. Kolektif bir köy yaşantısının göstergesi sayılabilecek bu model, yapı tipleri değişse de Neolitik Dönem boyunca bozulmadan varlığını sürdürmüştür.

Ege Gübre Yerleşimi'nde 2004 – 2008 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda farklı boyut ve işlevlere sahip yuvarlak mekânlar ve dörtgen planlı yapılar, pişirme alanları, işlikler ve dere taşkınlarının etkilerine karşı inşa edilmiş mimari öğeler bulunmuştur.

V.1. Dörtgen Planlı Yapılar

Ege Gübre Yerleşimi'nde dörtgen yapılar IIIb ana evresinde ortaya çıkmaktadır (Harita:7). İlk olarak IIIb1 alt evresinde inşa edilen dörtgen yapılar IIIb2 alt evresinde ve IIIa ana evresinde de bazı değişikliklere uğrayarak kullanılmıştır.

Dörtgen planlı yapılar bir avlu etrafında, avluyu çevreleyecek şekilde, yaklaşık 53 x 29 m genişliğinde bir alana yayılmıştır. Birbirlerine yakın inşa edilen

yapıların aralarında Merkezi Avlu'ya ve işliklere açılan ortalama 1.50 m genişliğinde ve sokak olduğu düşünülen alanlar vardır.

Yapılar genellikle iki ya da daha çok mekâna sahiptir. Yapıların küçük mekânlarının duvarları daha incedir. V Yapısı'nın, tabanı taş döşeli VM4 Mekânı dışında, yapıların mekânlarında taban yoktur. Buna karşın mekânların tabanlarının çamurla sıvandığı; ancak killi toprak yapısı ve taban suyu seviyesinin yüksekliği nedeniyle söz konusu tabanların bozulduğu tahmin edilmektedir. Mekân dolgularında *in situ* buluntuya rastlanmamıştır. Ortaya çıkartılan yapılar arasında özel yapı olarak tanımlanabilecek bir yapı yoktur. P Yapısı'nda bulunan O2 ocak ve T Yapısı'ndaki O6 Ocak dışında mekânlarda pişirme alanı görülmez. Pişirme alanları genellikle Merkezi Avlu'da yer almaktadır.

Mekânların duvarları toplama kireç taşlarının iki ya da üç sıralı dizilerek aralarının daha küçük taşlarla doldurulması şeklinde örülmüştür. Duvarda kerpiç kalıntısına rastlanmaması yapı duvarlarının hafif bitkisel malzemeyle yükseltilip çamurla sıvandığına işaret etmektedir. Bu nedenle mekânların duvarlarının kalınlıkları değişkendir. Ahşap direklerin arası muhtemelen dal örgü ve çamur sıva ile kapatılmıştır. Yapı duvarlarının yükseklikleri 0.30 – 0.35 m arasında değişmektedir. Bazı yapılarda duvar örgüsünde tüm ve kırık ezgi taşlarına rastlanmıştır.

Yerleşimin doğusunda birbirine paralel yapılan Z ve T yapıları ile P Yapısı kuzeydoğu - güneybatı yönündedir. S ve K yapıları ise kuzeybatı - güneydoğu yönünde Merkezi Avlu'yu kuzeyden ve güneyden çevreleyecek şekilde inşa edilmiştir. Yerleşimin batısında yer alan V ve U yapıları depolama amaçlı olarak kullanılmış olduğu tahmin edilen küçük boyutlu mekânlara sahiptir ve dış duvarları diğer yapılara oranla daha incedir. Yerleşimin doğusuna inşa edilen yapıların duvarlarının daha kalın olmasının Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınları ile ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.

IIIb1 alt evresinde yerleşim modelinde ve yapı tiplerinde belirgin bir değişiklik yoktur. Bu dönemde bazı yapıların duvarlarına eklentiler yapılmış ve duvarlar kalınlaştırılmış ya da yükseltilmiştir. S ve P yapılarında gözlemlenen bu değişiklik Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarının şiddetinin bu dönemde arttığına işaret etmektedir.

IIIa ana evresinde yerleşim mimarisinde yeniden görülen yuvarlak planlı mekânlar dörtgen yapıların bazılarını (P ve T yapıları) kısmen tahrip etmekle birlikte dörtgen yapılarla yeni yapılan yuvarlak planlı mekânların bu dönemde birlikte kullanıldığı düşünülmektedir. Bu durum özellikle kuzeyine Y5 ve güneyine Y7 mekânlarının bitiştirildiği P Yapısı'nda açıkça görülmektedir.

S Yapısı (Harita:11) IIIb – IIIa Ana Evreleri

Yapı Merkezi Avlu'yu kuzeyden çevreleyecek şekilde kuzeybatı- güneydoğu doğrultulu yapılmıştır. Dikdörtgen planlı yapı 9.00 x 5.50 m. boyutlarındadır (Resim:4.A). S Yapısı IIIb2 alt evresinde yapılmış, IIIb1 alt evresinde ve IIIa ana evresinde de kullanılmıştır.

Yapı, IIIb2 alt evresinde iki mekânlıdır. Kare şeklinde ve daha büyük mekân SM1 olarak, dikdörtgen şeklindeki ikinci mekân SM2 olarak adlandırılmıştır. IIIb1 alt evresinde SM2 Mekânı SM3 ve SM4 olarak ikiye bölünmüştür (Resim:4.B).

SM1 Mekânı yaklaşık kare şeklinde, 5.95 x 5.75 m boyutundadır. Mekânın kuzey S1 duvarı 5.15 m uzunluğunda ve 1.03 m genişliğindedir. Duvarın doğusu bozulmuştur, dış yüzü, boyutları 0.39 x 0.32 m ile 0.12 x 0.07 m arasında değişen toplama taşların tek sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Duvarın iç yüzü ise boyutları 0.22 x 0.13 m ile 0.10 x 0.09 m arasında değişen taşların yine tek sıralı dizilmesiyle yapılmıştır. Bu iki taş sırasının arasında kalınlığı doğuda 0.70 m, batıda ise 0.53 m olan kısım, boyutları 0.14 x 0.12 m ile 0.06 x 0.03 m arasında değişen taşlarla

doldurulmuştur. Bu kesimin seki olduğu tahmin edilmektedir. Sekinin uzunluğu 2.48 m genişliği 0.50 m'dir (Resim:5.A, B). Batı S7 duvarı da S1 duvar ile aynı yapılmıştır: Kullanılan taşların boyutları 0.27 x 0.25 m ile 0.12 x 0.08 m arasında değişmektedir. Duvarın uzunluğu 5.95 m, kalınlığı 0.70 m'dir. Güneydeki S5 duvar 5.75 m. uzunluğunda ve 0.80 m kalınlığındadır. Boyutları 0.45 x 0.27 m ile 0.10 x 0.09 m arasında değişen toplama taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuş ve bu iki sıranın arası, boyutları 0.17 x 014 m ile 0.04 x 0.03 m arasında değişen taşlarla doldurulmuştur. S5 duvarın güneydoğuda S6 duvarı ile köşe yaptığı kısmın 1.20 m batısında mekânın girişi olduğu tahmin edilen, 0.55 m genişliğinde bir açıklık vardır (Resim:6.A). Kapı girişinin doğusuna, yüzeyi olasılıkla kapının açılıp kapanmasıyla aşınmış, 0.22 x 0.19 m boyutunda bir eşik taşı yerleştirilmiştir (Resim:6.B). S6 duvarın kuzeyi oldukça bozulmuştur, mevcut uzunluğu 2.90 m, kalınlığı 0.86 m'dir. Boyutları 0.61 x 0.23 m ile 0.16 x 0.08 m arasında değişen toplama taşlar iki sıralı olarak dizilmiş ve taşların arası boyutları 0.23 x 0.14 m ile 0.06 x 0.02 m arasında değişen taşlarla doldurulmuştur. Mekânda *in situ* buluntuya rastlanmadığından mekânın taban düzlemi kesin olarak belirlenememiştir.

IIIb2 alt evresinde yapılan SM2 Mekânı 5.50 x 3.07 m boyutlarında dikdörtgen bir mekândır. Mekânın duvarları SM1 Mekânı'nın duvarlarından daha incedir. Mekânın kuzey S2 duvarının uzunluğu 3.28 m, genişliği 0.60 m'dir. Boyutları 0.34 x 0.28 m ile 0.24 x 0.18 m arasında değişen taşlar iki sıralı dizilmiş ve iki taş sırasının arası boyutları 0.12 x 0.05 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen taşlarla doldurulmuştur. Duvar, IIIb1 alt evresinde güneye 0.25 m kaydırılmış ve 0.38 m yükseltilmiştir (Resim:7.A). Batıdaki S3 duvarın uzunluğu 5.50 m, genişliği 0.70 m ile 0.50 m arasında değişmektedir. Boyutları 0.49 x 0.18 m ile 0.16 x 0.07 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır. IIIb1 alt evresinde, bu duvarın da 3.37 m'lik kısmı 0.35 m yükseltilmiştir. Güneydeki S4 duvar 3.15 m. uzunluğunda ve 0.50 m kalınlığındadır. Boyutları 0.33 x 0.27 m ile 0.19 x 0.07 m arasında değişen taşlarla iki sıralı örülmüş ve bu taşların arası boyutları 0.20 x 0.12 m ile 0.10 x 0.04 m arasında değişen taşlarla doldurulmuştur. Mekânda işlevini gösterecek herhangi bir buluntu yoktur.

IIIb1 alt evresinde S3 ve S4 duvarları yükseltilerek kalınlaştırılmış ve SM2 Mekânı, S8 ve S9 duvarları eklenerek ikiye bölünmüştür. Bu alt evrede oluşturulan iki mekân SM3 ve SM4 olarak adlandırılmıştır. SM1 Mekânı ise değişikliğe uğramadan kullanılmaya devam edilmiştir (Resim:7.B).

SM3 Mekânı 4.35 x 4.62 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır. S8 duvarı S7 duvarının batısında bu duvara bitişiktir ve güneyde S9 duvarıyla köşe yapar. Duvar 4.35 m uzunluğunda 0.70 m kalınlığındadır. Boyutları 0.31 x 0.23 m ile 0.05 x 0.03 m arasında değişen taşların iki sıralı dizilmesiyle yapılmıştır. S9 duvarının uzunluğu 4.62 m'dir. Boyutları 0.42 x 0.26 m ile 0.05 x 0.03 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak yapılmıştır. SM3 ve SM4 mekânlarının ortak duvarıdır. SM3 Mekânı büyük oranda bozulmuştur ve mekânının depo olduğu tahmin edilmektedir.

SM4 Mekânı 1.29 x 3.15 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Mekân, yapıya IIIb1 alt evresinde eklenen S9 duvarı ile oluşturulmuştur.

IIIb2 alt evresinde S Yapısı'nın kuzeybatısında, yapıya bitişik bir işlik alanı vardır. İ1 olarak adlandırılan alan 4.50 x 2.70 m boyutundadır. Kuzeyde 2.70 m uzunluğunda, 0.45 m kalınlığında iki sıra dizilmiş taşlarla oluşturulmuş S10 duvarı S1 duvarı ile aynı doğrultudadır ve işliği sınırlamaktadır (Resim:8.A). S10 duvar olasılıkla IIIb1 alt evresinde de kullanılmıştır. İ1'in güneyinde herhangi bir duvar kalıntısına ya da direk altlığına rastlanmaması nedeniyle işliğin üstünün kapalı olup olmadığı anlaşılamamıştır. İşlik alanında etrafı yassı taşlarla çevrilmiş 0.78 x 0.59 m boyutlarında bir fırın (O5), çok sayıda çakmak taşı alet ve altı tane ezgi taşı bulunmuştur (Resim:8.B).

P Yapısı (Harita:12) IIIb – IIIa Ana Evreleri

P Yapısı Merkezi Avlu'nun doğusunda, D3 açmasında yer alır. Kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu yapı 10.92 x 7.80 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (Resim:9.A, B).

P Yapısı IIIb2 alt evresinde inşa edilmiş ve IIIb1 alt evresi ile IIIa ana evresinde de kullanılmıştır. PM1 ve PM2 olarak adlandırılan iki mekâna sahiptir. PM2 Mekânı daha küçüktür ve duvarları PM1 Mekânı'na oranla daha incedir. IIIb1 alt evresinde yapının kuzey, batı ve doğu duvarlarının dışına üç duvar eklenmiştir. Eklenen duvarların yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarından korunmak amaçlı olduğu düşünülmektedir.

PM1 Mekânı 7.87 x 6.00 m boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır. Kuzeydeki P1 duvarın uzunluğu 6.00 m ve kalınlığı doğuda 0.98 m, batıda ise 0.54 m'dir. Boyutları 0.44 x 0.28 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen taşlarla iki sıralı örülmüştür. Batıda P1 ile köşe yapan P2 duvarın uzunluğu 7.87 m, kalınlığı 0.63 m'dir. Duvar, IIIc ana evresinde yer alan Y6 Mekânı'nın batı yarısını tahrip etmiştir. Güneydeki P3 duvar 5.75 m uzunluğunda ve 98 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.40 x 0.38 m ile 0.08 x 0.04 m arasında değişen taşların üç sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Mekânın, P4 olarak adlandırılan, doğu duvarı 8.36 m uzunluğunda ve 0.80 m kalınlığındadır. P4 duvar boyutları 0.61 x 0.36 m ile 0.09 x 0.04 m arasında değişen taşlarla üç sıralı olarak yapılmıştır. PM1 Mekânı'nın yapılı bir tabanı yoktur. Mekânda, P4 duvarın hemen batısında, O2 olarak adlandırılan 0.76 x 0.65 m boyutlarında bir ocak tabanı bulunmuştur. Bu ocak yerleşimdeki iki mekân içi pişirme alanından biridir (Resim:10.A, B). Mekânın tabanı yoktur ve mekân dolgusunda *in situ* buluntuya rastlanmamıştır.

PM2 Mekânı 1.89 x 6.00 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır. PM1 mekânının güneydeki P3 duvar PM1 ve PM2 mekânlarında ortaktır. IIIa2 alt evresinde inşa edilen Y7 Mekânı PM2 Mekânı'nın batısında 1.86 x 2.90 m

boyutlarında bir alanı tahrip etmiştir. Bu tahribattan sonra mekânın kullanılıp kullanılmadığı anlaşılamamıştır. Doğudaki P5 duvar 1.89 m uzunluğunda ve 0.80 m kalınlığındadır ve boyutları 0.40 x 0.30 m ile 0.10 x 0.07 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır. P5 duvar ile köşe yapan güneydeki P6 duvar Y7 mekânı tarafından kısmen tahrip edilmiştir. P6 duvarının mevcut uzunluğu 2.74 m ve kalınlığı 0.40 m'dir. Duvar, boyutları 0.30 x 0.14 m ile 0.10 x 0.06 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Batıdaki P10 duvar ise Y7 mekânı tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir (Resim:11.A). Duvarın mevcut uzunluğu 1.10 m'dir. 0.77 m kalınlığındaki duvar, boyutları 0.30 x 0.22 m ile 0.12 x 0.06 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır. PM2 Mekânı'nın yapılı tabanı yoktur. Mekânda işlevinin anlaşılmasını sağlayacak bir buluntuya rastlanmamıştır. PM2 Mekânı'nın duvarları PM1 Mekânı'nın duvarlarından daha incedir ve mekân PM1 Mekânı'na oranla daha küçüktür. Bu nedenle PM2 Mekânı'nın yaşam alanı olmaktan ziyade depo amaçlı kullanıldığı tahmin edilmektedir.

IIIb1 alt evresinde P Yapısı'na üç yeni duvar eklenmiştir. Duvarlar, yapının dışına, P1, P2, P4 ve P10 duvarlarına bitişik örülmüştür. Kuzeyde, P1 duvara bitiştirilen P7 duvar 7.80 m uzunluğunda ve 0.82 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.30 x 0.34 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen taşlar kullanılarak üç sıralı yapılmıştır. Duvarın kuzeybatı köşesinden güneydoğusuna doğru 3.65 m'lik kısmı IIIc1 alt evresinde inşa edilen Y5 Mekânı tarafından tahrip edilmiştir. Batıda, P2 ve P10 duvara bitiştirilen P8 duvar 11.05 m uzunluğunda ve 1.35 m kalınlığındadır (Resim:11.B). Duvar, boyutları 0.48 x 0.31 m ile 0.10 x 0.07 m arasında değişen taşlar kullanılarak dört sıralı yapılmıştır. Duvarın güneydoğu köşesi Y7 Mekânı tarafından tahrip edilmiştir. Doğuda, P4 duvara bitiştirilen P9 duvarın uzunluğu 9.03 m, genişliği kuzeyde 0.80 m güneyde 0.45 m'dir. Duvar, boyutları 0.48 x 0.26 m ile 0.10 x 0.07 m arasında değişen taşlarla üç sıralı yapılmıştır (Resim:12.A).

IIIc1 alt evresinde P Yapısı'nın kuzeyine ve güneyine eklenen Y5 ve Y7 mekânları P Yapısı'nı kısmen tahrip etmiştir. Bu dönemde PM1 Mekânı kullanılmaya devam edilmiştir (Resim:9.B). Ancak güneybatısı Y7 Mekânı tarafından tahrip edilen PM2 Mekânı'nın tahribattan sonra kullanılıp kullanılmadığı

belli değildir. IIIa ana evresi boyunca P Yapısı'nın yeni eklenen Y5 ve Y7 mekânları ile birlikte kullanıldığı düşünülmektedir. Yuvarlak planlı mekânların dolgularından işlevleri ile ilgili fikir yürütülmesini sağlayacak buluntular elde edilemediyse de bu mekânların depo amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir.

P Yapısı'nın duvar örgülerinde ezgi taşlarına da rastlanmıştır. Duvar örgüsünde kırık ezgi taşı parçalarının yanı sıra P2 duvarında 0.22 x 0.13 m boyutlarında sağlam bir örnekle de karşılaşılmıştır (Resim:12.B).

T Yapısı (Harita:13) IIIb Ana Evresi

T Yapısı Merkezi Avlu'nun güneydoğusunda yer alır. Kuzeydoğu – güneybatı yönlü T Yapısı, 8.71 x 5.03 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (Resim:13.A). TM1 ve TM2 olarak adlandırılan iki mekâna sahiptir. TM2 Mekânı TM1 Mekânı'na oranla daha küçüktür ve duvarları daha incedir. Yapı IIIb2 alt evresinde inşa edilmiştir.

TM1 Mekânı dikdörtgen planlı ve 5.93 x 4.86 m boyutlarındadır. Kuzeydeki T1 duvar 4.86 m uzunluğunda ve 1.10 m kalınlığındadır. Boyutları 0.66 x 0.48 m ile 0.17 x 0.11 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmış ve taş sıralarının arası boyutları 0.10 x 0.04 m ile 0.09 x 0.06 m arasında değişen taşlarla doldurulmuştur. T1 ile köşe yapan batıdaki T2 duvarın uzunluğu 5.60 m'dir. Kalınlığı 0.65 m ile 0.43 m arasında değişen duvar, boyutları 0.57 x 0.23 m ile 0.12 x 0.08 m arasında değişen taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Duvarda 1.48 m uzunluğunda bir açıklık vardır. Ancak bu açıklığın ne amaçla bırakıldığı anlaşılamamıştır. Güneydeki T3 duvar TM1 ve TM2 mekânlarının ortak duvarıdır. Duvarın uzunluğu 4.73 m, kalınlığı 0.85 m'dir. Boyutları 0.43 x 0.26 m ile 0.07 x 0.04 m arasında değişen taşların üç sıra dizilmesiyle oluşturulmuştur. Mekânın doğusundaki T4 duvar 5.93 m uzunluğunda ve 1.24 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.48 x 0.30 m ile 0.18 x 0.10 m arasında değişen taşlar kullanılarak

yapılmıştır (Resim:13.B). TM1 Mekânı'nın yapılı tabanı yoktur. Mekânda, T1 ve T4 duvarının köşesinde, duvara bitişik bir ocak bulunmaktadır. O6 olarak adlandırılan ocak yerleşimdeki iki mekân içi pişirme alanından biridir (Resim:14.B, 15.A).

TM2 Mekânı 5.03 x 3.11 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır. Mekânın kuzey duvarı TM1 Mekânı ile ortak olan T3 duvardır. Batıdaki T7 duvar 3.11 m uzunluğunda ve 0.53 m kalınlığındadır ve boyutları 0.43 x 0.28 m ile 0.12 x 0.10 m arasında değişen taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Duvarın güney yarısında (1.80 m'lik kısmı) doğuya doğru 0.25 m'lik bir aks kayması saptanmıştır (Resim:15.B). Mekânın güneydeki T6 duvarı 5.03 m uzunluğunda ve 0.65 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.95 x 0.34 m ile 0.10 x 0.08 m arasında değişen taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Duvarın doğusundaki 1.50 m uzunluğundaki bölümü kısmen bozulmuştur. Doğudaki T5 duvar ise büyük oranda tahrip olmuştur. Duvarın mevcut uzunluğu 2.49 m ve kalınlığı 0.50 m'dir. T5 duvar boyutları 0.55 x 0.45 m ile 0.12 x 0.09 m arasında değişen taşlar kullanılarak yapılmıştır. Duvarın kuzeyinin IIIa2 alt evresinde inşa edilen Y17 Mekânı tarafından tahrip edildiği düşünülmektedir. TM2 Mekânı'nda *in situ* buluntu ve yapılı bir taban bulunmamasından ötürü mekânın işlevi tam anlaşılamamıştır (Resim:14.A).

T Yapısı'nın duvar örgüsünde, P Yapısı'nın duvarlarında olduğu gibi, kırık ve tüm ezgi taşlarına rastlanmıştır. Tüm örnekler T4, T5 ve T6 duvarlarında bulunmaktadır (Resim:16.A, B, 17 A, B).

Z Yapısı (Harita:13) IIIb Ana Evresi

Z Yapısı F2 açmasında, T Yapısı'nın 1.00 m batısında yer alır. Yapı kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu, T Yapısı'na paraleldir (Resim:18.A). Büyük oranda bozulmuş olan Z Yapısı'nın dikdörtgen planlı olduğu ve IIIb2 alt evresinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapıya ait üç duvar kalıntısına rastlanmıştır.

Kuzeyde, batıya doğru uzandığı tahmin edilen Z1 duvarın mevcut uzunluğu 1.43 m'dir. 0.70 m kalınlığındaki duvar, boyutları 0.34 x 0.22 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen taşların üç sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur.

Birbirleriyle köşe yapan Z4 ve Z5 duvarları büyük oranda bozulmuştur. Kuzey - güney doğrultulu Z4 duvar 1.68 m uzunluğunda ve 0.62 m kalınlığındadır. Z4 duvarın kuzeyde Z1 duvara bitişik olduğu tahmin edilmektedir. Duvar, boyutları 0.39 x 0.26 m ile 0.08 x 0.07 m arasında değişen kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmış ve büyük taşların araları daha küçük taşlarla doldurulmuştur. Z4 duvarıyla köşe yapan, doğu - batı doğrultulu Z5 duvarın mevcut uzunluğu 1.12 m ve kalınlığı 0.69 m'dir. Duvar, boyutları 0.23 x 0.20 m ile 0.18 x 0.07 m arasında değişen kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır. Duvarın doğu kısmı bozulmuş olmakla birlikte, olasılıkla Z2 duvarın kuzeyine bitişiktir (Resim:18.B). Z4 ve Z5 duvarlarının Z Yapısı'nda 1.78 x 170 m boyutunda bir mekân oluşturduğu tahmin edilmektedir. Bu mekân ZM1 olarak adlandırılmıştır. Tabanı olmayan ZM1 Mekânı'nın, boyutları göz önüne alındığında, depo amaçlı kullanıldığı öngörülebilir (Resim:19.A).

Doğuda yer alan Z2 duvarın Z1 duvar ile köşe yapan kuzey kısmı 1.82 m uzunluğunda ve 0.81 m kalınlığındadır. Duvarın bu kısmı boyutları 0.38 x 0.24 m ile 0.10 x 0.06 m arasında değişen taşlar kullanılarak yapılmıştır. Duvarın güneyde devam eden ve Z3 duvar ile köşe yapan kısmının uzunluğu ise 2.48 m kalınlığı 0,67 m'dir. Z3 duvarın bozulmamış halinin 11.45 m olduğu tahmin edilmektedir.

Güneyde Z2 duvar ile köşe yapan kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu Z3 duvarın korunan uzunluğu 4.53 m ve kalınlığı 0.58 m'dir. Duvar, boyutları 0.37 x 20 m ile 0.12 x 0.07 m arasında değişen taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Z3 duvarın güneydoğusunda duvara bitişik yapılmış ve birbirleriyle köşe yaptığı tahmin edilen iki duvar kalıntısı mevcuttur (Resim:19.B). Yapıyla ilişkili bu duvarların bir mekânı sınırlayıp sınırlamadığı belirsizdir. Kuzey - güney doğrultulu Z6 duvar 1.36 m uzunluğunda ve 0.65 m kalınlığındadır. Doğu - batı doğrultulu Z7 duvarın mevcut uzunluğu 1.00 m ve kalınlığı 0.60 m'dir. İki sıralı duvarın örgüsünde iki adet tüm ezgi taşı bulunmuştur (Resim:20.A).

Yapının güneyinde Z3 duvarının mevcut kısmına bitişik 3.30 x 2.35 m boyutlarında bir işlik yer alır: İ2. Bu işlikte iki kırık ezgi taşı bulunur. İşliğin doğusunda, Z6 duvara bitişik etrafı yassı taşlarla çevrili 0.95 x 0.95 m boyutlarında O1 Fırın'ı yer alır (Resim:20.B, 21.A).

K Yapısı (Harita:13) IIIb Ana Evresi

K Yapısı F1 açmasının güneybatısındadır. Yapı, IIIb2 alt evresinde, Merkezi Avlu'yu güneyden çevreleyecek şekilde kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu yapılmıştır. Kalkolitik Dönem taş sıraları tarafından büyük oranda tahrip edilen K Yapısı'nın dikdörtgen planlı olduğu tahmin edilmektedir. K Yapısı'na ait sadece birbiriyle köşe yapan iki duvar kalıntısına rastlanmıştır. Bu mevcut kısmın yapının güneydoğu köşesi olduğu düşünülmektedir (Resim:21.B).

Kuzeyde yer alan K1 duvar 3.29 m uzunluğunda ve 0.70 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.38 x 0.11 m ile 0.09 x 0.05 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Doğudaki K2 duvar 4.12 m uzunluğunda ve 0.90 m kalınlığındadır. K2 duvar boyutları 0.66 x 0.19 m ile 0.10 x 0.04 m arasında değişen taşların üç sıra dizilmesiyle oluşturulmuştur (Resim:22.A).

U Yapısı (Harita:14) IIIb Ana Evresi

U Yapısı A1 açmasının güneydoğusunda, R Yapısı'nın 2.10 m. kuzeydoğusundadır. Kısmen korunmuş U Yapısı IIIb2 alt evresinde inşa edilmiştir. Yapı 5.72 x 7.65 m boyutlarındadır. Kuzeydoğu - güneybatı yönündeki yapı dikdörtgen planlı ve iki mekânlıdır (Resim:22.B). Mekânlar UM1 ve UM2 olarak adlandırılmıştır.

UM1 Mekânı'nın güneybatısı bozulmuştur. Kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu U1 duvarı olmakla birlikte, mevcut uzunluğu 4.36 m, kalınlığı 0.51 m'dir ve kuzeybatısı bozulmuştur. Duvar, boyutları 0.33 x 0.28 m ile 0.11 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı olarak yapılmıştır. Kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu U2 duvar ise 6.64 m uzunluğunda, ortalama 0.58 m kalınlığında ve boyutları 0.45 x 0.19 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır. Bu duvarın güneybatısı ve U1 duvarla köşe yaptığı düşünülen kuzeydoğu köşesi bozuktur. U2 duvarın hemen batısında 0.78 x 0.39 m boyutlarında bir alanda, ortalama boyutları 0.045 x 0.06 m olan 45 adet sapan taşı toplu halde bulunmuştur. Yapının güney duvarı U3 duvarın mevcut uzunluğu 4.60 m kalınlığı ise 0.56 m'dir. U3 duvar, boyutları 0.52 x 0.23 m ile 0.10 x 0.04 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır. Kuzeyde U1 duvar ile köşe yapan U3 duvarın güneybatısı tahrip olmuştur. UM1 Mekânı'na ait taban bulunmamıştır. Mekânda bulunan, boyutları 0.56 x 0.44 m ile 0.24 x 0.18 m arasında değişen 6 adet plaka taş ile bu plaka taşların 1.00 m doğusunda yer alan yarım daire şeklinde tek sıra dizilmiş taşların işlevi belirsizdir. Ancak bu taşların mekânda küçük depolama yerleri oluşturduğu ileri sürülebilir (Resim:23.A).

UM2 Mekânı yapının U3 duvarının doğusuna bitişiktir. Mekânın U Yapısı'na sonradan eklenip eklenmediği belli değildir. 2.78 x 1.35 m boyutlarındaki UM2 Mekânı'nın depolama amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Mekânı oluşturan üç duvar U3, U4 ve U5 olarak adlandırılmıştır. U3 duvar 1.35 m uzunluğunda ve 0.55 m kalınlığındadır. Kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu U3 duvarı, kısmen bozulmuş olmakla birlikte, boyutları 0.44 x 0.24 m ile 0.08 x 0.05 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. U4 duvarın uzunluğu 1.00 m, kalınlığı ise 0.82 m'dir. Duvar, boyutları 0.66 x 0.21 m ile 0.14 x 0.09 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak yapılmıştır. U4 duvarı kuzeybatı - güneydoğu doğrultuludur. U5 duvar 2.78 m uzunluğunda ve kuzeydoğu - güneybatı doğrultuludur. 0.47 m kalınlığındaki duvar, boyutları 0.36 x 0.40 m ile 0.13 x 0.10 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak iki sıralı yapılmıştır. UM2 Mekânı'nın yapılı tabanı yoktur (Resim: 23.B).

R Yapısı (Harita:14) IIIb Ana Evresi

R Yapısı, Merkezi Avlu'nun doğusunda yer alır. V Yapısı'nın 1.60 m kuzeydoğusuna inşa edilen yapı, 4.85 x 5.43 m boyutlarında yaklaşık kare planlıdır. Yapının güneybatısı bozulmuştur. R Yapısı'nın IIIb2 alt evresinde tek mekânlı yapıldığı düşünülmektedir. Bu mekân RM1 olarak adlandırılmıştır. Ancak aşağıda açıklandığı gibi bozuk bir duvara ait uzantı, yapının ikinci bir mekânı olabileceğine işaret etmektedir (Resim:24.A).

Yapının kuzey R1 duvarı 4.85 m uzunluğunda ve 1.01 m kalınlığındadır. Duvar, boyutları 0.40 x 0.24 m ile 0.14 x 0.06 m arasında değişen taşların üç sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur. Mekânın batısındaki R2 duvarın uzunluğu 2.24 m, kalınlığı 0.89 m'dir ve doğuya doğru bir dönüşü vardır. Bu kesim, bir mekânı çevreleyen ve olasılıkla doğu uzantısı bozulmuş bir duvara aittir. R2 duvarın, güneyde R3 duvarla köşe yapıp yapmadığı ise, bu kesim çok bozulduğu için, belli değildir. R2 duvar boyutları 0.51 x 0.38 m ile 0.12 x 0.07 m arasında değişen taşlar kullanılarak yapılmıştır (Resim:25.A). RM1 mekânında, R2 duvara ait olduğu düşünülen döküntü taşların arasında iki tüm ezgi taşı bulunmuştur (Resim:25.B). Yapının güney R3 duvarının uzunluğu 2.20 m ve kalınlığı 1.00 m'dir. Doğudaki R4 duvar 5.43 m uzunluğundadır ve kalınlığı 1.16 m ile 0.67 m arasında değişmektedir. Duvar, boyutları 0.30 x 0.27 m ile 0.09 x 0.06 m arasında değişen taşlar kullanılarak yapılmıştır. R Yapısı'nın yapılı tabanı yoktur (Resim:24.B).

V Yapısı (Harita:14) IIIb Ana Evresi

V Yapısı yerleşimin batısında, C1 açmasında, yer alan kuzeydoğu - güneybatı yönlü dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kuzey duvarı ve doğu duvarının kuzey kısmı bozulmuş yapının boyutlarının 8.45 x 6.00 m olduğu tahmin edilmektedir. Taş duvarlı/temelli yapının mevcut duvarları değişik boyutta kireç taşlarından iki sıra

olarak örülmüştür. IIIb2 alt evresinde inşa edilen V yapısı bir ana mekân (VM1) ve bu mekânın batısındaki daha küçük üç mekândan (VM2, VM3 ve VM4) oluşur (Resim:26.A).

V Yapısı'nın kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu batı duvarı (V1) 8.45 m uzunluğunda ve ortalama 0.55 m genişliğinde boyutları 0.52 x 0.25 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşlarından yapılmıştır. Duvarın örgüsünde iki kırık ezgi taşı bulunmuştur. Yapının kuzeybatı – güneydoğu doğrultulu güney duvarının (V2) uzunluğu 6.00 m, genişliği 0.70 m'dir ve boyutları 0.43 x 0.20 m ile 0.07 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşlarından yapılmıştır. Duvarda yapının ana VM1 Mekânı'na dışarıdan girişi sağlayan 0.70 m genişliğinde bir açıklık bırakılmıştır (Resim:27.B). Yapının kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu doğu duvarının (V3) kuzey kesimi bozulmuştur. Duvarın mevcut uzunluğu 1.38 m, genişliği 0.58 m dir ve yapının diğer duvarları gibi boyutları 0.28 x 0.25 m ile 0.12 x 0.08 m arasında değişen toplama taşlardan örülmüştür. Yapının kuzey duvarı bulunmamakla birlikte bu alandaki döküntü taşlar olasılıkla bozulmuş bu duvara aittir. Yapının uzun ekseni boyunca kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu 4.37 m uzunluğunda, 0.56 m genişliğinde ara bölme duvarı (V4) yapının büyük mekânı ile küçük mekânlarının ortak duvarıdır. Bu duvar da yapının dış duvarları ile ayrı özellikleri taşır ve boyutları 0.33 x 0.39 m ile 0.10 x 0.09 m arasında değişen toplama taşlarla örülmüştür. Duvardaki 0.40 m genişliğindeki açıklık VM1 mekânı ile VM3 mekânı arasındaki geçişi sağlamaktadır (Resim:27.A).

V Yapısı'nın, büyük VM1 Mekânı'nın, doğu ve kuzey duvarları tahrip olduğundan, 8.24 x 4.05 m boyutlarında olduğu tahmin edilmektedir. Mekânın yapılı tabanı yoktur taban düzlemi kapı açıklıklıları seviyesine göre belirlenmiştir (Resim:26.B). VM2 ve VM3 mekânları birbirlerinden, V1 ve V4 duvarlarının arasına kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu 1.00 m uzunluğunda ve 0.63 m genişliğindeki V5 duvarı ile ayrılır (Resim:28.A). Duvar, boyutları 0.31 x 0.36 m ile 0.10 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşlarından, yapının diğer duvarları gibi, iki sıralı yapılmıştır. Kuzey kesimi bozulmuş olan VM2 Mekânı'nın 2.90 x 1.00 m boyutlarında olduğu tahmin edilmektedir. VM3 Mekânı ise 3.25 x 1.95 x 1.00 m

boyutlarındadır. Her iki mekânın da yapılı tabanları yoktur ve mekânlarda *in situ* buluntuya rastlanmamıştır (Resim:28.B).

VM4 Mekânı 1.64 x 1.41 x 2.30 m boyutlarındadır. V Yapısı'nın güneybatı köşesinde yer alan VM4 Mekânı'nın tabanı 0.29 x 0.23 m ile 0.12 x 0.05 m arasında farklı boyutlarda kireç taşlarıyla kaplanmıştır. Mekânın doğusunda V2 duvara bitişik taşların mekânı sınırlayan bir duvara ait olup olmadığı belli değildir. VM4 Mekânı'nın depo olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir (Resim:29.A). VM4 Mekânı'nın kuzeybatısında V1 duvara bitişik 0.40 x 0.34 m ve 0.36 x 0.28 m boyutlarındaki iki ezgi taşının mekânla ilişkisi tam anlaşılamamıştır (Resim:29.B).

Yapı	Mekân	Evre	Boyut (m)	İlişkin Mimari Öğe	Yapı Malzemesi	Yapı Tipi
S	SM1	IIIb2	5.95 x 5.75	Seki	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
S	SM2	IIIb2	5.50 x 3.07	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
S	SM3	IIIb1	4.35 x 4.62	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
S	SM4	IIIb1	1.29 x 3.15	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
P	PM1	IIIb2	7.87 x 6.00	Ocak	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
P	PM2	IIIb2	1.89 x 6.00	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
T	TM1	IIIb2	5.93 x 4.86	Ocak	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
T	TM2	IIIb2	5.03 x 3.11	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
Z	ZM1	IIIb2	1.78 x 170	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Kare
U	UM1	IIIb2	5.72 x 7.65	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
U	UM2	IIIb2	2.78 x 1.35	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
R	RM1	IIIb2	4.85 x 5.43	Bölme	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Yak. Kare
V	VM1	IIIb2	8.45 x 6.00	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
V	VM2	IIIb2	2.90 x 1.00	_	TaşTemel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
V	VM3	IIIb2	3.25 x 1.95	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Dikdörtgen
V	VM4	IIIb2	1.64 x 1.41	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur	Yak. Kare

Tablo 1: Ege Gübre III Dörtgen Planlı Yapılar

V. 2. Yuvarlak Planlı Yapılar (Harita:15)

Ege Gübre Neolitik Yerleşimi'ndeki 18 yuvarlak planlı mekân IIIc ve IIIa ana evrelerinde yer alır. Mekânların yapım teknikleri her iki ana evrede de aynıdır. Genellikle iki sıralı olarak toplama kireç taşlarıyla inşa edilen mekânların üst kısımlarının dal örgü ve yığma çamurla yükseltildiği düşünülmektedir. Mekânların, Y15 Mekânı dışında, sıvalı/döşeli tabanları yoktur. E3 açmasındaki Y15 Mekânı'nın tabanı 1.08 x 1.33 m'lik kısmı, boyutları 0.02 x 0.03 m ile 0.05 x 0.02 m arasında değişen küçük taşlarla döşenmiştir.

IIIc ana evresinde, Y6 Mekânı D3 açmasında, Y10 Mekânı C1 açmasındadır. Y6 Mekânı'nın batı yarısı IIIb ana evresinde inşa edilen P yapısı tarafından; Y10 Mekânı'nın kuzey yarısı ise yine IIIb ana evresinde yapılan V Yapısı tarafından tahrip edilmiştir. Her iki mekânın duvarları da toplama kireç taşlarıyla iki sıralı örülmüştür. Y6 Mekânı'nın dış çapı 4.70 m, Y10 Mekânı'nın dış çapı ise 3.40 m'dir.

IIIa2 alt evresinde inşa edilen 16 yuvarlak planlı mekânın yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarından korunabilmek amacıyla inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bu alt evrenin yuvarlak planlı mekânları kuzeydoğu - güneybatı yönünde iki ayrı hat oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Batıdaki ilk hattı oluşturan Y1, Y2, Y3, Y4, Y5 ve Y7 mekânlarının dış çapları ortalama 4.00 m'dir. Genişlikleri 0.96 m ile 0.55 m arasında değişen mekânların duvarları, toplama kireç taşlarının iki yüze dizilerek ve dizilen taşların araları daha küçük taşlarla doldurularak örülmüştür. Bu alt evrede Y3 ve Y4 mekânları 7.31 m uzunluğundaki kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu N duvarı ile birbirine bağlanmıştır. N duvarı ile dörtgen planlı S Yapısı arasındaki 6.80 m uzunluğunda ve 2.10 m genişliğindeki kısmın Merkezi Avlu'ya açılan bir sokak olduğu öngörülmektedir.

Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17 ve Y18 (Harita:7) mekânları ise batıdaki ikinci hattı oluşturur. Mekânların dış çapları 2.20 m ile 3.00 m arasında; duvar genişlikleri 0.96 m ile 0.48 m arasında değişir. Y8 ile Y9 mekânları DE1

duvarı ile birbirine bağlanmıştır. Y12 ve Y15 mekânlarının arasını 3.30 m uzunluğundaki DE3 duvarı, T Yapısı'nın 1.00 m batısındaki Y16 ve Y17 mekânlarının arasını 5. 00 m uzunluğundaki FE1 duvarı kapatmaktadır. Y17 ve Y18 mekânları arasında kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu ve 2.90 m uzunluğundaki FE2 duvar yer alır. Yuvarlak planlı mekânlar ve mekânları destekleyen düz duvarların oluşturduğu bu hat "I. Set Duvarı" olarak adlandırılmıştır. I. Set Duvarı'nın yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin yatağına paralel olarak, dere taşkınlarından korunmak amacıyla, inşa edildiği düşünülmektedir.

IIIa ana evresindeki yuvarlak planlı mekânların çaplarının yaşam alanı olamayacak kadar küçük ve içlerinin boş olması işlevleri hakkında yorum yapmayı zorlaştırmaktadır.

Y1 Mekânı (Harita:15, 16) IIIa Ana Evresi

Y1 Mekânı IIIa2 alt evresinde, A4 açmasının güneydoğusunda, aynı alt evrede inşa edilmiş Y2, Y3, Y4, Y5 ve Y7 yapıları ile aynı akstadır (Harita:17; Resim:30. A). Mekânın dış çapı 4.60 m'dir. 0.58 m genişliğindeki mekân duvarı boyutları 0.30 x 0.25 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır. Mekânın kuzey kısmı kısmen bozulmuş, batı yarısı IIIa1 alt evresinde inşa edilen II. Set Duvarı tarafından tahrip edilmiştir. Y1 Mekânı'nın batı uzantısı II. Set Duvarı yapılırken içinde bırakılmıştır.

Y2 Mekânı (Harita:16) IIIa Ana Evresi

Y2 Mekânı, B4 açmasında, Y1 Mekânı'nın 1.30 m güneyinde yer alır. Mekân duvarının kuzeydeki 2.65 m uzunluğundaki kesimi mevcuttur. Kesin çapı belli olmayan Y2 Mekânı'nın mevcut duvarı, boyutları 0.46 x 0.30 m ile 0.14 x 0.08 m

arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır (Resim:30.B). IIIa1 alt evresinde inşa edilen II. Set Duvarı mekânın doğusunu, Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen KM1 mezar ise mekânın batısını tahrip etmiştir (Resim:31.A). Y2 Mekânı IIIa2 alt evresindedir.

Y3 Mekânı (Harita:17) IIIa Ana Evresi

Y3 Mekânı B4 açmasının güneybatı köşesindedir. Dış çapı 3.60 m olan mekânın duvarı boyutları 0.51 x 0.20 m ile 0.07 x 0.03 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı örülmüştür. Duvarın kalınlığı 0.65 m ile 0.52 m arasında değişmektedir (Resim:31.B, 32.A). Y3 Mekânı'nın güney batısı N duvarına bitişiktir. N duvarı 7.31 m uzunluğunda, 0.56 m genişliğinde toplama kireç taşlarıyla iki sıralı örülerek aynı aksta yer alan Y3 ve Y4 mekânlarının arasını kapatmıştır. S yapısı ile N duvarının arasında kalan 2.10 m genişliğindeki alanın IIIa ana evresinde Merkezi Avlu'ya açılan bir sokak işlevi gördüğü düşünülmektedir (Resim:32.B, 33.A). Y3 Mekânı IIIa2 alt evresinde yer alır.

Y4 Mekânı (Harita:17) IIIa Ana Evresi

Y4 Mekânı C3 açmasının doğusundadır. Dış çapı 4.00 m olan mekânın duvarı, boyutları 0.31 x 0.22 m ile 0.07 x 0.04 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır. Duvarın genişliği 0.73 m ile 0.45 m arasında değişmektedir. IIIa2 alt evresinde inşa edilen Y4 Mekânı'nın kuzeybatısı N duvarın güneybatısına bitişiktir. Mekânın kuzeybatısındaki 1.20 m genişliğindeki açıklığın mekânın girişi olup olmadığı anlaşılamamıştır (Resim:33.B, 34. A).

Y4 Mekânı'nı güneydoğusunda *dromosa* benzer bir bölüm bulunur. Üç duvardan oluşan kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu bu bölümün kuzey duvarı 2.95 m

uzunluğunda ve 0.50 m kalınlığında, güney duvarı ise 3.25 m uzunluğunda ve 0.60 m kalınlığındadır. Her iki duvar da iki sıralı olarak, boyutları 0.30 x 0.21 m ile 0.06 x 0.07 m arasında değişen taşlar kullanılarak örülmüştür. Doğudaki, kuzey - güney doğrultulu 2.95 m uzunluğunda ve 0.50 m genişliğindeki duvar ise, boyutları 0.64 x 0.38 m ile 0.28 x 0.24 m arasında değişen toplama kireçtaşlarıyla yapılmıştır. Batıda, söz konusu bölümün Y4 Mekânı'nın duvarına bitiştirildiği kısımda, boyutları 0.15 x 0.09 m ile 0.13 x 0.10 m arasında değişen taşlar Y4 Mekânı'nın duvarına, oval bir hat oluşturacak şekilde, dizilmiştir. Bu durum, *dromosa* benzer bu bölümün Y4 Mekânı'na sonradan eklendiğine işaret etmektedir. Bu eklentinin işlevi anlaşılamamıştır (Resim:34.B, 35.A).

Y5 Mekânı (Harita:18) IIIa Ana Evresi

Y5 Mekânı, C3 açmasının güneyinde, Y4 Mekânı'nın 2.10 m güneybatısında yer alır (Harita:7;Resim:35.B, 36.A). Dış çapı 3.90 m olan mekânın duvarı boyutları 0.41 x 0.21 m ile 0.06 x 0.05 m arasında değişen toplama kireç taşları kullanılarak iki sıralı yapılmıştır. Duvar genişliği 0.74 m ile 0.56 m arasında değişmektedir. IIIa2 alt evresinde inşa edilen Y5 Mekânı, P Yapısı'na IIIb1 alt evresinde eklenen P7 duvarının 3.65 m'lik bölümünü kısmen tahrip etmiştir (Resim:36.B, 37.A). Y5 Mekânı'nın IIIa ana evresi boyunca, P Yapısı ile birlikte ve depo amaçlı kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Y6 Mekânı (Harita:19) IIIc Ana Evresi

Y6 Mekânı D3 açmasının batısındadır. Dış çapı 4.70 m, duvar genişliği 0.70 m olan mekân, IIIa2 alt evresindeki diğer yuvarlak mekânlardan daha büyüktür. Mekânın duvarı, boyutları 0.48 x 0.23 m ile 0.07 x 0.06 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Mekânın batı yarısı, IIIb1 evresindeki P Yapısı'nın P2

ve P3 duvarları tarafından tahrip edilmiştir; mevcut kesimi PM1 Mekânı'nın sınırları içinde kalmaktadır ancak olası taban seviyesinin altındadır (Resim:37.B, 38.A).

Y7 Mekânı (Harita:18) IIIa Ana Evresi

Y7 Mekânı D2 açmasının güneydoğusundadır. Dış çapı 4.00 m olan mekânın duvar kalınlığı 0.76 m ile 0.65 m arasında değişmekte ve boyutları 0.43 x 0.26 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak iki sıralı yapılmıştır. Mekânın güneybatısı tahrip olmuştur (Resim:38:B, 39.A). IIIa2 alt evresinde yapılan Y7 Mekânı P Yapısı'nın güneybatı köşesini oluşturan P6 ve P8 duvarlarını kısmen tahrip etmiştir. Mekânın IIIa ana evresi boyunca P Yapısı ile birlikte kullanıldığı ve depo amaçlı yapıldığı düşünülmektedir.

Y8 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y8 Mekânı, C4 açmasında, Y5 Mekânı'nın 3.40 m doğusundadır. Mekânın dış çapı 2.34 m, duvar genişliği 0.60 m'dir. Mekân duvarı, boyutları 0.45 x 0.21 m ile 0.12 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır (Resim:39.B, 40.A). Y8 Mekânı IIIa2 alt evresinde, yerleşimin doğu sınırını oluşturduğu düşünülen, I. Set Duvarı'nın üzerindedir.

Y9 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y9 Mekânı D3 açmasının güneydoğusunda, I. Set Duvarı'nın üzerindedir. Dış çapı 2.91 m olan mekânın duvar genişliği 0.67 m ile 0.54 m arasında değişir. Mekân

duvarı, boyutları 0.55 x 0.32 m ile 0.10 x 0.04 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Mekân IIIa2 alt evresindedir (Resim:40.B, 41.A).

Y9 Mekânı'nın hemen güneyinde, boyutları 0.46 x 0.25 m ile 0.12 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlarla oluşturulan 3.75 x 2.00 m boyutlarındaki, Hayatlı Dere'nin yatağına eğimli alanın, derenin mevsimsel taşkınlarının etkisini azaltmak amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

Y10 Mekânı (Harita:21) IIIc Ana Evresi

Y10 Mekânı C1 açmasının güneybatısındadır. Dış çapı 3.40 m olan mekânın duvar genişliği 0.87 m ile 0.55 m arasındadır. Mekân duvarı, boyutları 0.45 x 0.26 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen taşlar kullanılarak iki veya üç sıralı yapılmıştır (Resim:41.B, 42.A). Duvarın kuzeydeki 2.20 m uzunluğundaki bölümü, IIIb2 alt evresindeki V Yapısı'nın V2 duvarı tarafından tahrip edilmiştir. Y10 Mekânı IIIc ana evresinde yer alır.

Y11 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y11 Mekânı D3 açmasının güneydoğu köşesinde, Y9 Mekânı'nın doğusuna bitişiktir (Resim:42.B, 43.A). Mekânın dış çapı kesin olarak belirlenememiştir. Mekân duvarı, boyutları 0.24 x 0.22 m ile 0.08 x 0.06 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Duvarın batıdaki mevcut kısmı 2.10 m uzunluğunda ve 0.47 m genişliğindedir. Mekân IIIa2 alt evresinde yer almaktadır.

Y12 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y12 Mekânı E3 açmasının kuzeydoğusundadır. Dış çapı 2.87 m olan mekânın duvar genişliği 0.56 m dir. Mekân duvarı, boyutları 0.40 x 0.21 m ile 0.11 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Mekânın kuzeyi kısmen bozulmuştur. Duvarın bozulmuş kısmının genişliği 0.27 m'dir. IIIa2 alt evresinde yer alan mekân, Y11 ve Y9 mekânları arasında, her iki mekâna da bitişiktir (Resim:43.B, 44.A).

Y13 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y13 Mekânı E3 açmasının doğusunda Y12 Mekânı'nın 3.00 m güneyindedir. Mekânın güney yarısı mevcuttur. Ancak bozulmuş kısmı ile birlikte düşünüldüğünde Y12 Mekânı'na bitişik yapıldığı söylenebilir. Mekânın tahmini dış çapı 2.00 mdir. Genişliği 0.65 m olan mekân duvarı, boyutları 0.26 x 0.18 m ile 0.08 x 0.07 m arasında değişen taşlarla iki sıralı yapılmıştır (Resim:44.B, 45.A). Y13 Mekânı IIIa2 alt evresinde yer almaktadır.

Y14 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y14 Mekânı E3 açmasının güneydoğusunda, Y13 Mekânı'nın güneyine bitişiktir (Resim:45.B, 46.A). Doğu kısmı mevcut olan mekân, boyutları 0.27 x 0.22 m ile 0.07 x 0.04 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı olarak inşa edilmiştir. Mekânın dış çapı kesin olarak belirlenememiştir.

Y15 Mekânı (Harita:20) IIIa Ana Evresi

Y15 Mekânı, E3 açmasında, T Yapısı'nın 1.90 m kuzeyinde, I. Set Duvarı'nın 1.80 m batısındadır (Harita:7). Mekânın dış çapı 3.08 m, duvar genişliği 0.76 m'dir. Mekân tabanının 1.08 x 1.33 m'lik kısmı boyutları 0.02 x 0.03 m ile 0.05 x 0.02 m arasında değişen taşlarla döşenmiştir. Y15 Mekânı bu özelliğiyle diğer yuvarlak planlı mekânlardan farklıdır (Resim:46.B, 47.A). Mekân IIIa2 alt evresinde yer almaktadır.

Y16 Mekânı (Harita:22) IIIa Ana Evresi

Y16 Mekânı F3 açmasının kuzeydoğusundadır. Tahmini dış çapı 2.15 m olan mekânın duvarı, boyutları 0.42 x 0.27 m ile 0.11 x 0.08 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Mekânın mevcut doğu kısmı, 5.00 m uzunluğunda ve 0.66 m genişliğindeki FE1 duvarın kuzeydoğusuna bitişiktir. Y16 Mekânı'nın batı yarısının FE1 duvar tarafından tahrip edilip edilmediği kesin olarak anlaşılamamıştır. (Resim:47.B, 48.A).

Y17 Mekânı (Harita:22) IIIa Ana Evresi

Y17 Mekânı F3 açmasının güneybatısında T Yapısı'nın kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu T4 ve T5 duvarlarının doğusuna bitişiktir. Mekânın dış çapı 3.70 m, duvar genişliği 0.92 m'dir. Mekânın duvarı, boyutları 0.84 x 0.20 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak yapılmıştır. IIIa2 alt evresinde yer alan Y17 Mekânı'nın kuzeydoğusu FE1 duvara, güneybatısı ise FE2 duvara bitişiktir (Resim:48.B, 49.A).

Y18 Mekânı (Harita:22) IIIa Ana Evresi

Y18 Mekânı G2 açmasının kuzeydoğu köşesindedir. Yalnızca güney yarısı mevcut olan mekânın dış çapı 3.40 m'dir. Genişliği 0.77 m ile 0.56 m arasında değişen mekân duvarı, boyutları 0.76 x 0.63 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır (Resim:49.B, 50.A). Y18 Mekânı IIIa2 alt evresindedir.

Mekân Adı	Evre	Dış Çap (m.)	İlişkin Mimari Öğe	Yapı Malzemesi
Y1	IIIa2	4.60	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y2	IIIa2	_	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y3	IIIa2	3.60	N Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y4	IIIa2	4.00	N Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y5	IIIa2	3.90	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y6	IIIc	4.70	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y7	IIIa2	4.00	_	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y8	IIIa2	2.34	CE ve DE1 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y9	IIIa2	2.91	DE1 Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y10	IIIc	3.40	DE1 ve DE2 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y11	IIIa2	_	DE1 ve DE2 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y12	IIIa2	2.87	DE1 ve DE2 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y13	IIIa2	2.00	DE1 ve DE2 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y14	IIIa2	_	DE3 ve DE4 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y15	IIIa2	3.08	DE4 Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y16	IIIa2	2.15	FE1 Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y17	IIIa2	3.70	FE1 ve FE2 Duvarları	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur
Y18	IIIa2	3.40	FE2 Duvarı	Taş Temel DalÖrgü/Yığma Çamur

Tablo 2: Ege Gübre III Yuvarlak Planlı Mekânlar

V.3. Pişirme Alanları

Ege Gübre Yerleşimi'nde Geç Neolitik Dönem'e ait sekiz pişirme alanı bulunmuştur. Çeşitli tip ve boyutlardaki pişirme alanlarının altı tanesi Merkezi Avlu'da, ikisi yapılardadır.

IIIa ana evresinde, C2 açmasında, avluda ateş çukuru biçiminde iki ocak bulunur. Birbirine 0.60 m mesafe olan O3 ve O4 ocaklarının tabanlarından alınan karbonize malzemeden yapılan analizler yerleşimin en erken tarihi olan MÖ. 6230 tarihini vermiştir[54].

IIIb ana evresindeki altı pişirme alanı çeşitli tip ve boyutlardadır. Ateş çukuru biçimindeki ocaklar (O7 ve O8), IIIa ana evresinde olduğu gibi, bu evrede de, avluda yer alır. Her iki ocağın da avluda herhangi bir öğe ile ilişkisi saptanamamıştır. Avludaki O1 ve O5 fırınları ise dörtgen planlı S ve Z yapılarına bitişik İ1 ve İ3 işliklerindedir. Fırınların üç yanı büyük saltaşlarıyla çevrelenmiş ve üstleri çamurla sıvanarak kapatılmıştır. İşliklerdeki ezgi taşlarının pişirme alanlarıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

IIIb ana evresinde mekân içi iki pişirme alanı mevcuttur. Her iki örnek de, dörtgen planlı yapıların büyük mekânlarında mekân duvarlarına bitişik olarak yapılmıştır. TM1 Mekânı'ndaki O6 Ocak üç yandan yassı taşlarla çevrilerek oluşturulmuş basit bir ocaktır. PM1 Mekânı'nda bulunan O2 Ocak'ta ise, plaka taşlarla çevrelenmiş sert bir taban mevcuttur.

[54] Sağlamtimur 2007: 376

O1 Fırın IIIb Ana Evresi

O1 Fırın, dörtgen planlı Z Yapısı'nın güneyindeki İ3 işliğinde yer alır. 0.95 x 0.95 m boyutlarında kare biçimli fırının çevresi 0.55 x 0.10 m, 0.48 x 0.12 m ve 0.43 x 0.15 m boyutlarındaki üç saltaşıyla çevrilidir. Fırının ağzı güneybatıya açıktır. Fırının sert tabanı 0.56 x 0.39 m boyutlarında ve 0.04 m kalınlığındadır. Fırının üstü çamurla kapatılmıştır. O1 Fırın IIIb ana evresindedir (Resim:50.B, 51.A, B).

O2 Ocak IIIb Ana Evresi

O2 Ocak, P Yapısı'nda PM1 Mekânı'nın içinde ve P4 duvara bitişiktir. Ocak tabanı 0.76 x 0.65 m boyutlarında ve yuvarlak planlıdır. 0.02 m kalınlığındaki sert taban 0.26 x 0.13 m ile 0.14 x 0.07 m boyutlarında iki plaka taşla sınırlandırılmıştır. Bu plaka taşların 0.10 m güneyinde, 0.30 x 0.15 m boyutunda bir ezgi taşı vardır. Ocağın çevresinde başka buluntuya rastlanmamıştır. O2 Ocak IIIb ana evresinde yer almaktadır (Resim:52. A, B, 53.A).

O3 Ocak IIIc Ana Evresi

O3 Ocak, C1 açmasındadır. Doğrudan toprağa açılan ateş çukuru biçimindeki ocağın tabanı 1.07 x 0.88 m boyutlarındadır. O3 Ocak IIIc ana evresinde Merkezi Avlu'da yer almaktadır.

O4 Ocak IIIc Ana Evresi

O4 Ocak, C1 açmasında, IIIc ana evresinde, avluda, O3 Ocak'ın 0.60 m güneyindedir. Ocak toprağa açılan ateş çukuru biçimindedir ve tabanı 1.40 x 0.98 m ebatlarındadır.

O5 Fırın IIIb Ana Evresi

O5 Fırın, A3 açmasında İ1 olarak adlandırılan işlikte, işliği kuzeyden sınırlayan P Mekânı'nın P10 duvarına bitişiktir. Fırının üç tarafı, boyutları 0.73 x 0.18 m ile 0.21 x 0.08 m arasında değişen sal taşlarıyla çevrelenmiştir ve ağzı güneye açıktır. Fırının 0.62 x 0.38 m boyutlarındaki tabanı boyutları 0.16 x 0.13 ile 0.06 x 0.04 m arasında değişen taşlarla döşenmiştir (Resim:53.B, 54.A). O5 Fırın IIIb ana evresindedir.

O6 Ocak IIIb Ana Evresi

O6 Ocak T Yapısı'nın TM1 Mekânında, T1 ve T4 duvarlarının köşesine bitişiktir. Ocağın üç tarafı, T1 ve T4 duvarlarına bitişik, 0.18 x 0.06 m, 0.36 x 0.12 m, 0.13 x 0.07 m ve 0.21 x 0.09 m boyutlarındaki yassı taşlarla çevrelenmiştir. 0.36 x 0.29 m boyutlarındaki, 0.02 m kalınlığındaki ocak tabanı beyaz renktedir. Mekânda ocakla ilişkili bir bulguyla karşılaşılmamıştır (Resim:54.B). O6 Ocak IIIb ana evresinde yer almaktadır.

O7 Ocak IIIb Ana Evresi

O7 Ocak, C2 açmasında, Merkezi Avlu'da, P Yapısı'nın batısında yer alır. Toprağa açılan ateş çukuru biçimindeki ocağın tabanı 0.55 x 0.48 m boyutundadır. Ocağın çevresinde, ocakla ilişkilendirilebilecek bir bulguya rastlanmamıştır (Resim:55.A). O7 Ocak IIIb ana evresindedir.

O8 Ocak IIIb Ana Evresi

Ocak, D2 açmasında, Merkezi Avlu'da P Yapısı'nın batısındaki bozuk taş sırasının güneyinde yer alır. Ocağın toprağa açılan ateş çukuru biçiminde yapıldığı düşünülmektedir. 0.51 x 0.38 m boyutlarındaki ocağın çevresinde, ocakla ilişkilendirilebilecek bir bulguya rastlanmamıştır (Resim:55.B).

V.4. Set Duvarları (Harita:23)

Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi, taban derinliği yaklaşık 13 m olan çanak görünümünde, ortası bataklık olan alanın doğusunda, kuzey - güney doğrultusunda kıyı boyunca uzanmaktadır[55]. Yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin taşıdığı sedimanın büyük bölümü, kıyıya açılmadan önce geçtiği boğazın güneyinde, Ege Gübre Yerleşimi çevresinde çökelmiştir.

Geç Neolitik Dönem'de yerleşim mimarisinde gözlemlenen bazı değişiklikler Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarıyla ilgilidir. Ege Gübre IIIa ana evresinde yerleşimin doğusuna, olasılıkla Hayatlı Dere'nin Neolitik Dönem'deki yatağına

[55] Sağlamtimur 2007: 374

paralel, iki set duvarı inşa edilmiştir. IIIc1 alt evresinde yapılan yuvarlak planlı mekânların yerleşimin daha çok doğusuna, kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda inşa edilmiş olmalarının da söz konusu dere taşkınlarıyla ilintili olduğu düşünülmektedir. Bu alt evrede araları düz duvarlarla kapatılan ve birbirine bitişik yapılan yuvarlak planlı mekânların oluşturduğu bariyer "I. Set Duvarı" olarak adlandırılmıştır.

I. Set Duvarı'nın güneydoğusu Hayatlı Dere'nin taşıdığı malzemeyle zamanla kısmen dolmuştur. IIIa1 alt evresi'nde dere taşkınlarının devam ettiği ancak etkisinin azaldığı görülmektedir. Nitekim IIIa1 alt evresinde inşa edilen, yerleşimin doğusu boyunca kuzey - güney yönünde uzanan ve "II. Set Duvarı" olarak adlandırılan duvar I. Set Duvarı'na oranla daha incedir.

I. Set Duvarı (Harita:23) IIIa2 Alt Evresi

I. Set Duvarı olarak adlandırılan bariyer, C4 açmasından G3 açmasına kuzeydoğu - güneybatı yönünde sıralanan Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17 ve Y18 mekânlarının düz duvarlarla desteklenmesi ya da aralarının kapatılmasıyla oluşturulmuştur (Resim:56.A). Toplam uzunluğu 41.54 m olan duvar, IIIa2 alt evresinde Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarından korunmak amacıyla yapılmıştır. Yuvarlak planlı mekânların sözü edilen bariyerin doğusuna ve birbirine bitişik inşa edilmiş olmalarının yuvarlak dönüşlü duvarların su taşkınlarına karşı düz ya da köşeli duvarlardan daha dayanıklı olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

I. Set Duvarı'nın kuzeydoğusunu, C4 açmasında, kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu CE duvar oluşturur. Güneybatısı Y8 Mekânı'na bitiştirilen duvarın C4 açmasının kuzeydoğusuna doğru olan kısmı bozulmuştur. Mevcut kısmı 3.44 m uzunluğunda ve 0.84 m genişliğindedir. CE duvar, boyutları 0.39 x 0.20 m ile 0.09 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşları kullanılarak iki sıralı yapılmıştır (Resim:56.B, 57.A).

I. Set Duvarı'nın, D4 açmasının güneybatısından E3 açmasının kuzeyine kadar uzanan kısmını kuzeydoğu - güneybatı doğrultulu DE1 duvar oluşturur. Duvar, 11.20 m uzunluğunda ve 0.80 m genişliğinde, boyutları 0.43 x 0.27 m ile 0.11 x 0.06 m arasında değişen toplama kireç taşlarının üç sıralı halinde dizilmesiyle yapılmıştır. DE1 duvarın 4.44 m uzunluğundaki kısmı, kuzeyde Y8 ile Y9 mekânlarının arasını kapatır (Resim:57.B). D3 açmasında, Y9 Mekânı'nın batısı ile DE1 duvar birbirine bitişiktir. Bu kesimin duvar örgüsü Y9 Mekânı ile DE1 duvarın birlikte yapıldığına işaret etmektedir. Duvar E3 açmasının kuzeyinde doğu - batı doğrultulu DE2 duvar ile köşe yapar. DE2 duvar 1.70 m uzunluğunda ve 80 m genişliğinde boyutları 0.44 x 0.29 m ile 0.12 x 0.05 m arasında değişen toplama kireç taşlarıyla iki sıralı yapılmıştır.

DE1 ve DE2 duvarlarının doğusunda, kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda birbirine bitişik yapılan Y9, Y11, Y12, Y13 ve Y14 mekânları yer alır. Hayatlı Dere'nin yatağına paralel olarak inşa edildikleri düşünülen yuvarlak mekânlar 14.10 m uzunluğunda bir hat oluşturur. Bu hattın kuzeyinde, Y9 Mekânı'nın hemen doğusunda, Hayatlı Dere'nin yatağına doğru eğimli doğu - batı yönünde taşlar dizilmiştir. Boyutları 0.45 x 0.26 m ile 0.09 x 0.06 m arasında değişen taşlar, 3.75 x 2.00 m boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Böylece, birbirine bitişik yuvarlak mekânlar, batıda DE1 ve DE2 duvarlarıyla, doğuda ise dere yatağına eğimli dizilen taşlarla sağlamlaştırılmıştır.

DE2 duvar ile köşe yapan DE3 duvar 3.66 m uzunluğunda ve 0.68 m genişliğindedir. Duvar, boyutları 0.28 x 0.16 m ile 0.08 x 0.05 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. Kuzeydoğu - güneybatı yönlü DE3 duvar güneyde Y15 Mekânı'na bitişiktir (Resim:58.A). Y15 Mekânı ile 1.40 m doğusundaki Y14 Mekânı'nın arası güneyde DE4 duvarla kapatılmıştır. 2.16 m uzunluğunda ve 0.48 m genişliğindeki doğu – batı doğrultulu DE4 duvar, boyutları 0.37 x 0.16 m ile 0.09 x 0.07 m arasında değişen toplama taşların iki sıralı dizilmesiyle oluşturulmuştur.

I. Set Duvarı olarak adlandırılan bariyer T Yapısı'nın doğusunda devam eder. Y16 Mekânı, Y14 Mekânı'nın 1.40 m güneybatısında yer alır. Bu iki mekân arasındaki açıklığın, yerleşime doğudan girişi sağlamak için, bilinçli bırakılıp bırakılmadığı belli değildir. Y16 Mekânı FE1 duvarın kuzeydoğusuna bitişiktir. Y16 ve Y17 mekânlarının arasını kapatan FE1 duvarı 5.00 m uzunluğunda ve 0.60 m genişliğindedir. Güneyden Y17 Mekânı'na bitişik FE1 duvar boyutları 0.33 x 0.32 m ile 0.12 x 0.08 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır. I. Set Duvarı'nın yerleşimin güneyinde yer alan son kısmını, Y18 Mekânı ve Y17 Mekânı ile Y18 mekânının arasını kapatan FE2 duvar oluşturmaktadır. FE2 duvar 2.90 m uzunluğunda ve 0.62 m genişliğinde, boyutları 0.40 x 0.29 m ile 0.11 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlarla iki sıralı yapılmıştır.

II. Set Duvarı (Harita:23) IIIa1 Alt Evresi

II. Set Duvarı kuzey - güney yönünde, A4 ve H4 açmaları arasında, yerleşimin doğusuna Hayatlı Dere'nin yatağına paralel yapılmıştır. Duvar 70 m uzunluğunda ve ortalama 0.55 m genişliğindedir. Duvarın üst kısmında yığma çamur ve hafif ahşap malzeme kullanıldığı düşünülmektedir. II. Set Duvarı'nın, IIIa2 alt evresindeki I. Set Duvarı'ndan daha ince oluşu, bu dönemde Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarının etkisinin azaldığına ve dere yatağının değiştiğine işaret etmektedir (Resim:58.B).

II. Set Duvarı kuzeyde A4 açmasının kuzey yarısına kadar takip edilmiştir. A4 açmasının kuzey yarısında kazı yapılamadığı için duvarın bu yönde devam edip etmediği kesinleştirilememiştir. Duvarın bu açma içindeki uzunluğu 5.18 m'dir. Duvarın A4 açmasının güney yarısından C4 açmasına kadar olan bölümündeki kalınlığı 0.68 m ile 0.50 m arasında değişir ve boyutları 0.28 x 0.10 m ile 0.06 x 0.04 m arasında değişen taşların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur. II. Set Duvarı A4 açmasında IIIa2 alt evresinde inşa edilen Y1 Mekânı'nın batısını, B4 açmasında ise

Y2 Mekânı'nın doğusunu tahrip etmiştir. Y1 Mekânı'nın duvarı II. Set Duvarı'nın duvar örgüsü içinde takip edilebilmektedir.

II. Set Duvarı'nın C4 açmasına rastlayan bölümündeki genişliği 0.76 m ile 0.55 m arasında değişir. Bu bölümde duvar yapımında kullanılan taşların boyutları 0.38 x 0.18 m ile 0.07 x 0.06 m arasındadır. Duvarın C4 açmasındaki bölümünde büyük taşların sayısı A4 ve B4 açmasındaki bölümlerine oranla daha fazladır. Açmanın güneyinde, duvarın örgüsü içinde 0.57 x 0.53 m boyutlarında bir direk altlığı saptanmıştır. C4 açmasında II. Set Duvarı'nın doğusunda iki taş öbeği bulunmuştur: Açmanın kuzeyinde II. Set Duvarı'na bitişik olan birinci taş öbeği 1.35 x 1.25 m genişliğinde bir alana yayılmıştır. Bu öbekteki taşların boyutları 0.38 x 0.16 m ile 0.07 x 0.06 m arasındadır. İkinci taş öbeği açmanın güneyinde, II. Set Duvarı'nın 0.58 m doğusunda yer alır. 1.40 x 1.10 m genişliğindeki alana yayılan taşların boyutları 0.26 x 0.15 m ile 0.06 x 0.04 m arasında değişir. Söz konusu taş öbekleri ve duvar örgüsündeki büyük taşların fazlalığı II. Set Duvarı'nın bu bölümünün onarıldığına işaret etmektedir (Resim:59.A).

II. Set Duvarı'nın D4 açmasındaki kısmı, boyutları 0.68 x 0.34 m ile 0.10 x 0.08 m arasında değişen taşlardan yapılmıştır. Duvar bu bölümde batıya doğru, yaklaşık 15 derecelik bir açı yapar. II. Set Duvarı'nın D4 açmasındaki bölümünde, duvarın diğer açmalardaki kısımlarında kullanılan taşlardan daha büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Büyük boyutlu taşların çokluğu Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarının etkisinin bu alanda daha güçlü olduğuna işaret etmektedir. Nitekim IIIa2 alt evresinde yapılan I. Set Duvarı'nın doğusuna, dere yatağına eğimli şekilde dizilen taşlar da D4 açmasının güneyindedir. D4 açmasının kuzey kesitinden görüldüğü üzere II. Set Duvarı bu bölümde, derinliği 0.65 m, genişliği ise duvarın doğusunda 1.25 m, batısında 6.45 m uzunluğunda, hendeğe benzer bir kesimin üst kısmına yapılmıştır (Resim:59.B). Ancak benzer duruma açmanın güney kesitinde rastlanmaması nedeniyle, bu alanın su taşkınlarından korunmak için açılan bir hendek olup olmadığı ya da duvar boyunca devam edip etmediği açıklığa kavuşturulamamıştır.

II. Set Duvarı'nın E4 açmasındaki bölümü, boyutları 0.63 x 0.41 m ile 0.09 x 0.06 m arasında değişen taşlarla yapılmıştır. Duvarın genişliği 0.86 m ile 0.56 m arasında değişir. Açmanın güneyinde, II. Set Duvarı'nın doğusuna bitişik 3.10 x 1.50 m boyutlarında bir alana yayılmış bir taş öbeği mevcuttur (Resim:60.A). Duvarın, taş öbeğine bitişik olan kısmındaki taşlarının görece daha büyük boyutlu oluşu duvarın onarıldığına işaret etmektedir. Duvardaki 0.70 m genişliğinde bir açıklığın yerleşime doğudan giriş çıkışı sağlamak için bırakıldığı düşünülmektedir. Bu açıklık, 70 m uzunluğundaki II. Set Duvarı'ndaki tek açıklıktır.

II. Set Duvarı'nın hattı F4 açmasındaki bölümünden itibaren bozulmaya başlar. Açmanın güneyine doğru, duvarın 9 m uzunluğundaki bölümündeki taşlar özensiz dizilmiştir (Resim:60.B). Bu bölümde duvar kalınlığı ortalama 0.35 m'dir. Açmanın kuzeyinde II. Set Duvarı'nın doğusuna bitişik, 2.25 x 1.40 m'lik bir alanı kaplayan, boyutları 0.23 x 0.11 m ile 0.06 x 0.04 m arasında değişen taşlardan oluşan bir taş öbeği mevcuttur.

Duvarın G4 açmasındaki bölümünün kalınlığı 0.34 m ile 0.21 m arasında değişir. Bu bölümde yer yer kesintiye uğrayarak devam eden duvarın H4 açması sınırları içindeki kesiminin uzunluğu 4.82 m'dir ve taşların tek sıra halinde dizilmesiyle oluşturulmuştur. II. Set Duvarı'nın F4 açmasına rastlayan bölümünden itibaren incelmeye başlaması ve H4 açmasındaki kesiminde taşların tek sıra halinde sonlandırılması, dere taşkınlarının bu alanda pek etkili olmadığının göstergesidir.

V. 5. Avlu Sistemi

Ege Gübre Yerleşimi'nde Geç Neolitik Dönem boyunca inşa edilen yapılar merkezi bir avlu etrafında konumlandırılmıştır (Resim:61.A). Avlu sistemi, Geç Neolitik Dönem süresince, avluyu çevreleyen yapı tipleri ve avlunun kapladığı alan değişse de varlığını sürdürmüştür. IIIc ana evresinde avlu olduğu düşünülen ancak sınırları kesin olarak belirlenemeyen alandaki ocak tabanları bu alanın IIIa ana

evresinde de kullanıldığını göstermektedir. Geç Neolitik Dönem'de Ege Gübre Yerleşimi IIIb ve IIIa ana evreleri boyunca kesintisiz iskân edilmiştir. Bu nedenle Merkezi Avlu'da yer alan işliklerin ve pişirme alanlarının hangi ana evrede yoğun kullanıldığı ya da bulunan öğelerin her iki ana evre süresince benzer amaçlarla kullanılıp kullanılmadığı, mimarideki değişimle kesin olarak ilişkilendirilebilen alanlar dışında, tam anlaşılamamıştır. Bu belirsizlikten ötürü, Merkezi Avlu'nun IIIb ve IIIa ana evreleri erken evreden geç evreye doğru birlikte anlatılacaktır.

V.5.1. IIIc Ana Evresinde Merkezi Avlu

Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Döneme ait en erken evresi olan IIIc ana evresi çok tahrip olmuştur. Bu evrenin mimarisi yuvarlak planlı Y6 ve Y10 mekânlarıdır ve bu mekânların bir avlu etrafında yer aldığı düşünülmektedir. Kazı çalışmalarında IIIc ana evresine tarihlendirilen başka bir mimari öğe bulunmadığı için avlunun sınırları kesinleştirilememiştir.

Y6 ve Y10 mekânlarında (her iki mekânın da IIIb ana evresinde inşa edilen dörtgen planlı yapılar tarafından büyük oranda tahrip edilmiş olması nedeniyle) işlevlerini gösterecek buluntuya rastlanmamıştır. Mekânların çevresinde sıralandığı düşünülen avluda bulunan O3 ve O4 ocak tabanları, gündelik işlerin ve üretim faaliyetinin gerçekleştirildiği avlu sisteminin IIIc ana evresindeki varlığına işaret eder. Ocak tabanlarından alınan karbonlaşmış malzemeden yapılan analizler, stratigrafi ile paralel olarak, Ege Gübre Neolitik Yerleşimi'nin en erken tarihi olan MÖ 6030 – 6230 tarihlerini vermiştir.

V.5.2. IIIb – IIIa Ana Evrelerinde Merkezi Avlu

IIIb ana evresinde yerleşim doğuya ve güneydoğuya doğru genişlemiştir. Bu evrede yerleşme düzeni Merkezi Avlu etrafında konumlanmış dörtgen planlı yapılardan oluşmaktadır. Avlunun bulunduğu alan güneydoğu - kuzeybatı yönünde eğimli olmasına rağmen yapılar eğime paralel inşa edilerek eğim dengelenmiştir. Merkezi Avlu'nun batısında V, U ve R yapıları; doğusunda ise P, Z ve T yapıları yer alır. S ve K yapıları ise kuzeybatı - güneydoğu yönünde, Merkezi Avlu'yu kuzeyden ve güneyden çevreleyecek şekilde yapılmıştır. Avlu kuzeydoğu - güneybatı yönünde uzanmakta ve yaklaşık 550 m² genişliğinde bir alanı kaplamaktadır. Bulgular, Merkezi Avlu'nun gündelik işlerin gerçekleştirildiği bir alan olarak kullanıldığını göstermektedir. IIIb ana evresinde avluda 3 işlik (İ1, İ2 ve İ3), 4 pişirme alanı (O1, O5, O7 ve O8) ve 2 çöplük (Ç1 ve Ç2) bulunmaktadır (Resim:61.B).

Avludaki işlikler dörtgen planlı yapıların yanında ve yapı duvarlarına bitişiktir. Bulgular, işliklerin farklı işlerin gerçekleştirildiği özelleşmiş alanlar olduğuna işaret eder. İ1 ve İ2 işliklerindeki fırınlar (O1 ve O5) ve ezgi taşları bu alanlarda gerçekleştirilen üretim faaliyetleri ve gündelik aktivitelere dair ipuçları verir. İ3 olarak adlandırılan işlik alanında çok sayıda çakmaktaşı alet ve yongaya rastlanmıştır. IIIa ve IIIb ana evrelerinde Merkezi Avlu'da işliklerle ilişkili iki pişirme alanı bulunmuştur. Ateş çukuru biçimindeki O7 ve O8 ocakları ise işlik ya da çöplük gibi özelleşmiş alanların dışında, Merkezi Avlu'nun ortasında (D2 ve C2 açmaları) bulunmaktadır.

Avluda, silo tabanı olduğu düşünülen yuvarlak bir yapı öğesine rastlanmıştır. B2 açmasının batısında, 0.40 x 0.38 m arasında değişen toplama taşlarla oluşturulmuş silo tabanının boyutları 1.73 x 1.27 m'dir (Resim:62.A,B).

Merkezi Avlu'da gündelik işlerin gerçekleştirildiği alanların dışında atık alanı olarak kullanılan alanlar da mevcuttur: Ç1 ve Ç2. Bu alanlar, yanık hayvan kemiği

parçaları, kırık çanak çömlek parçaları ve çakmaktaşı alet parçaları gibi buluntular içermektedir.

Merkezi Avlu'da "kutsal alan" olarak adlandırılabilecek bir alan yoktur. Ancak, avlunun E2 açmasının kuzeyine rastlayan kesiminde, stele benzer bir kireçtaşı bulunmuştur. Taş 0.78 x 0.36 m boyutlarındadır ve alt kısmındaki 0.25 m'lik bölümü sivriltilmiştir. Taşın üzerinde bezeme olmadığı için ön ve arka yüzünü birbirinden ayırmak zordur ancak taşın kuzeye bakan kısmı düzeltilmiştir. Çevresinde taşla ilişkilendirilebilecek herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Resim:63.A,B, 64.A).

İ1 İşlik IIIb - IIIa Ana Evreleri

IIIb1 alt evresine ait 4.50 x 2.70 m boyutlarındaki İ1 İşlik, S Yapısı'nın kuzeybatısında, yapının S10 duvarına bitişiktir (Resim:64.B). S10 duvar 2.70 m uzunluğunda ve 0.45 m kalınlığında, boyutları 0.45 x 0.16 m ile 0.08 x 0.07 m arasında değişen toplama taşlar kullanılarak iki sıralı yapılmıştır. S10 duvar olasılıkla IIIb2 alt evresinde de kullanılmıştır. İ1'in güneyinde duvar kalıntısına ya da direk altlığına rastlanmaması nedeniyle işliğin üstünün kapalı olup olmadığı anlaşılamamıştır. İşlikte altı tane ezgi taşı bulunmuştur. S10 duvarın güneyine bitişik O5 Fırın, işlikteki ezgi taşlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, işliğin olasılıkla tahıl işlenen, ekmek yapılan bir "mekân" olduğu tahmin edilmektedir (Resim:65.A).

İ2 İşlik IIIb Ana Evresi

İ2 İşlik, Z Yapısı'nın güney Z3 duvarının mevcut kısmına bitişiktir. 3.30 x 2.35 m boyutlarındaki işlikte iki kırık ezgi taşı yer alır. Ezgi taşları ve işliğin doğusunda, Z6 duvara bitişik O1 Fırını, İ2 işliğin S Yapısı'nın batısındaki İ1 İşlik

gibi, tahılların işlendiği ve pişirildiği bir "mekân" olduğunu göstermektedir (Resim:65.B).

İ3 İşlik IIIb – IIIa Ana Evreleri

İ3 İşlik, E3 açmasında, I. Set Duvarı ile P Yapısı arasında yer alır. İşlik 4.09 x 1.24 m boyutlarında bir alanı kaplar. İşlikte çok sayıda çakmaktaşı yonga ve öbek halinde 14 çakmaktaşı alet bulunmuştur. Bu nedenle İ3 işliğin alet yapımı için ayrılmış bir alan olduğu düşünülmektedir (Resim:66.A).

Ç1 Çöplük IIIa Ana Evresi

E4 açmasında, I. ve II. Set Duvarları'nın arasındaki alanda yer alan Ç1 Çöplük 10.36 x 4.67 m boyutlarında bir alana yayılmıştır. Bu alan IIIa2 alt evresinde Hayatlı Dere'nin taşıdığı alüvyal materyalle dolmuş ve IIIa1 alt evresinde II. Set Duvarı'nın inşa edilmesinden sonra çöplük olarak kullanılmıştır. Çöplükte çok sayıda kırık çanak çömlek parçası, kırık çakmaktaşı alet ve hayvan kemiği bulunmuştur. Çöplüğün güneyinde, İzmir Müzesi tarafından 1994 yılında yapılan kazılara ait olduğu düşünülen, 1.71 x 1.40 m boyutlarında bir çukur mevcuttur (Resim:66.B).

Ç2 Çöplük IIIb Ana Evresi

Ç2 Çöplük, D1 açmasının batısında, 3.13 x 4.24 m boyutlarında bir alanı kaplar. IIIb ana evresinde çöplük olarak kullanılan bu alanda çok sayıda deniz kavkısı, yanmış hayvan kemiği ve çanak çömlek parçası bulunmuştur. Çöplüğün

güneyinde, 0.92 x 0.78 m boyutlarında ateş yakıldığı anlaşılan bir alana rastlanmış ancak bu alanın çöplükle ilişkili olup olmadığı belirlenememiştir.

VI. BÖLGESEL İLİŞKİLER VE BENZERLİKLER

Mimari gelenekler Neolitik kültürlerin tanımlanabilmesi açısından sağlıklı veriler sağlar. Benzer mimari geleneklerin farklı yerleşimlerde tanımlanabiliyor olması da yerleşimler arasındaki kültür aktarımının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. *Neolitik Paket*'in Anadolu üzerinden Yunanistan ve Balkanlar'a yayıldığı, çeşitli yerleşmelerin kazı bulgularından bilinmektedir[56]. Batı Anadolu'nun Neolitik Dönem'de önemli bir geçiş bölgesi olduğu öngörülmekle birlikte kültürel etkileşime nasıl bir katkısı olduğu henüz açıklık kazanmamıştır. Ege Gübre Yerleşimi Ege Denizi kıyısındaki konumu ve kültürel etkileşimin anlaşılabilmesini sağlayabilecek bulgularıyla oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde, Ege Gübre Neolitik Dönem mimarisi ve yerleşme düzeni eş zamanlı Neolitik Dönem yerleşimlerle karşılaştırılarak Ege Gübre Yerleşimi'nin Geç Neolitik Dönem'deki yeri saptanmaya çalışılacaktır.

Neolitik yaşam biçiminin Son Buzul Çağı'nın neden olduğu iklim koşulları ortadan kalkıp günümüz iklim koşullarının yerleşmesiyle birlikte Yakındoğu'da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Neolitik Dönem kültürleri, bugünkü Filistin, İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün'ün tamamını, Kuzey Irak'ı, Batı İran'ı, Türkiye'nin Güeydoğu ve İç Anadolu bölgeleri ile Kıbrıs'ı kapsayan *Oluşum Kuşağı* veya *Çekirdek Bölge* olarak tanımlanan bölgede ortaya çıkmıştır[57].

Yakındoğu'daki Neolitik kültürler, söz konusu bölgede yaklaşık dört – beş

[56] Özdoğan, M. 2000: 168
[57] Özdoğan, M. 2007d: 10 -12

binyıl gelişimini sürdürmüş ve doruk noktasına ulaştıktan sonra Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem (PPN) sonlarında bir "çöküş dönemi" yaşamıştır. Bu dönemi izleyen Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (PN)'de *Çekirdek Bölge*'deki *PPN* yerleşimlerinin büyük çoğunluğu ya terk edilmiş ya da bir önceki döneme göre oldukça küçülmüştür. Buna karşın, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de *Çekirdek Bölge*'nin batısındaki Neolitik yerleşimlerin sayısındaki artış doğudan batıya doğru bir göç hareketinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Neolitik yaşam biçiminin batıya yayılımı Batı Anadolu'da öncülleri olmadan ortaya çıkan Neolitik kültürün *Çekirdek Bölge*'deki birçok Neolitik kültür öğesine benzerliğinden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Batı Anadolu'daki Neolitik mimari geleneklerin köklerinin de, *Neolitik Paket*'in diğer öğeleri gibi, *Çekirdek Bölge*'de olduğu ve Batı Anadolu'daki Neolitik Dönem yerleşim kurgularının her iki bölgede de benzerlik taşıdığı öngörülmektedir[58].

VI.1. Kıyı Ege Bölgesi

Batı Anadolu'nun kıyı kesiminde Neolitik Dönem'e ilişkin araştırmaların sayısı Anadolu'nun diğer bölgelerine oranla azdır. Son yıllarda İzmir İli ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılar Batı Anadolu'nun sahil kesimindeki Neolitik kültürlerle ilgili bilgilerimizin artmasını sağlamıştır.

Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi'nde bulunan kırmızı astarlı ve *impresso* çanak çömlekler Neolitik dönemin karakteristik mal gruplarından bazılarıdır. Kırmızı astarlı mallara Efes Antik Kenti yakınlarındaki Çukuriçi Höyük[59] ve İzmir İli Bornova İlçesi'ndeki Yeşilova Höyük'te rastlanmasına karşın, her iki yerleşimde de Neolitik Dönem'e ait mimariyle karşılaşılmamıştır[60]. Yeşilova Höyüğü'nde kırmızı astarlı malların bulunduğu Yeşilova III tabakasının[61] Ege Gübre III ile eş zamanlı olduğu öngörülmektedir.

[58] Özdoğan, M. 2007b: 483, 484
[59] B. Horejs ile 22.02.09 tarihinde yapılan konuşmaya dayanarak
[60] Derin 2007: 379, 382
[61] Derin 2008: 221

Bölgedeki diğer Geç Neolitik Dönem yerleşimi olan Ulucak Höyük, İzmir İli Konak İlçesi'nin 25 km. doğusunda, Belkahve Geçidi yakınlarındadır[62]. Ulucak IV. tabakasındaki birbirinden sokaklarla ayrılan dörtgen planlı yapıların oluşturduğu yerleşme düzeni[63] Ege Gübre IIIb ana evresindeki yerleşim düzeni ile benzerlik göstermektedir. Ulucak IV. tabakasının evrelerinde dörtgen planlı yapıların kerpiç duvarları doğrudan toprağın üzerine inşa edilmiştir. Ulucak IVk evresi dörtgen yapıları, taş temelli[64] ve çamur sıvalı tabanları[65] ile Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı yapılarla benzerlik göstermektedir. Ancak Ege Gübre yapılarının genellikle tabanlarının bulunmayışı yerel bir özellik olabileceği gibi toprak tabanların çevre koşulları nedeniyle dağılmış olması ihtimal dâhilindedir.

Ulucak IVb evresinde dörtgen planlı kerpiç duvarlı yapıların arasındaki açık alanlar çeşitli ortak işlerin yapıldığı avlulardır. Bu avlularda işliklerin ve pişirme alanlarının bir arada oluşu[66] Ege Gübre IIIa ve IIIb ana evrelerinde Merkezi Avlu'da yer alan İ1 ve İ2 işliklerinde de gözlemlenmiştir. Ancak Ege Gübre Yerleşimi'nde yapılarının merkezi bir avlu etrafında konumlandırılması ve işlik – ocak gibi öğelerin burada yer alması iki yerleşme arasındaki açık alanların kullanım biçimine ve gündelik yaşamdaki akışın farklılığına işaret etmektedir.

VI.2. Göller Bölgesi

Göller Bölgesi, Beyşehir ve Suğla Göl havzalarını, Isparta İli'nin tamamını, Burdur İli'nin büyük kısmını içine alan ve içinde irili ufaklı birçok göl bulunan geniş bir alanı kapsamaktadır[67]. Hacılar, Höyücek, Bademağacı ve Kuruçay yerleşmelerindeki kazılar Göller Bölgesi'ndeki Neolitik kültürler hakkında önemli veriler sağlamıştır.

[62] Çilingiroğlu, A ve Ç. Çilingiroğlu 2007: 361
[63] Çilingiroğlu, A. ve diğerleri 2004: 24
[64] Çilingiroğlu, A ve Ç. Çilingiroğlu 2007: 364
[65] Çilingiroğlu, A. ve diğerleri 2004: 32
[66] Çilingiroğlu, A. ve diğerleri 2004: 33
[67] Duru 1999: 165

Hacılar yerleşmesi Burdur'un 25 km. batısında, Burdur Gölü'nün 3 - 4 km. güneybatısında yer almaktadır[68]. Hacılar VI yapı katında yapılar dörtgen planlı ve genellikle kerpiç duvarlıdır[69]. Bazı yapıların özellikle ara duvarları tek sıra dizilmiş taş temeller üzerinde ahşap malzeme kullanılarak yükseltilmiştir[70]. Ege Gübre Yerleşimi'nde Geç Neolitik Dönem'e tarihlendirilen yapıların duvarlarının kerpiç olduğuna dair bir bulgu ile karşılaşılmamıştır. Hacılar VI yapılarında, sekiler vardır. Mekân içi sekilere Ege Gübre IIIb1 alt evresindeki S Yapısı'nın SM1 Mekânı'nda rastlanmıştır. S1 ve S7 duvarlarına bitişik sekiler küçük boyutlu taşlarla yapılmış olmalarıyla Hacılar VI yapılarındaki kerpiç sekilerden farklıdır. Hacılar VI. tabakası yapıları Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen yapılardan, bitişik düzende inşa edilmiş olmalarıyla ayrılır. Ancak gündelik işlerin yapıldığı merkezi avluların etrafında konumlandırılan dörtgen planlı yapıların oluşturduğu düzen[71] Ege Gübre IIIb ve IIIa ana evrelerinde merkezi avlu etrafında konumlanan dörtgen yapıların oluşturduğu avlu düzeni ile benzerlik gösterir. Her iki yerleşimde de avlularda yer alan pişirme alanları ile fırın ve ocakların yakınlarında tahıl depolandığını ya da işlendiğini gösteren bulgular merkezi avluların benzer şekilde kullanıldığına işaret etmektedir[72].

Göller Bölgesi'nde Ege Gübre Yerleşimi'nin Neolitik Dönem mimari geleneğiyle benzerlikler gösteren ikinci yerleşim Kuruçay Höyük'tür. Kuruçay Höyük, Burdur şehir merkezine 15 km mesafede, Burdur Gölü'nün 2 km güneyindedir[73]. Höyüğün MÖ 6200 – 6000 ve 6000 – 5800 yılları arasına tarihlenen 12. ve 11. katları[74] Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi ile çağdaştır. Kuruçay Yerleşimi'nin 12. katında ortaya çıkartılan taş temelli yapılar dörtgen planlıdır. Bitişik düzende inşa edilen yapıların duvarları iki yüze dizilen taşların aralarının daha küçük taşlarla ya da molozla doldurulmasıyla oluşturulmuştur[75]. Söz konusu

[68] Duru 2007: 331
[69] Mellaart 1998: 56
[70] Duru 1999: 173
[71] Duru 2007: 333
[72] Mellaart 1998: 57; Sağlamtimur 2007: 374
[73] Duru 1999:174
[74] Duru 1994: 91
[75] Duru 1994: 10

yapım tekniği Ege Gübre IIIb ana evresinde inşa edilen dörtgen planlı yapılarda da görülen bir özelliktir. Ancak Ege Gübre IIIb yapılarının duvarlarında taş sıralarının arası doldurulurken moloz kullanılmamıştır. Kuruçay 12. katta ortaya çıkartılan 8.50 x 5.30 m boyutlarındaki dikdörtgen yapı[76], dörtgen planlı yapıların her iki yerleşimde de birbirine yakın boyutlarda olduğuna işaret etmektedir. Kuruçay 12. kat mimarisinin dar bir alanda açılmış olmasından ötürü yerleşim düzeniyle ilgili Ege Gübre'yle karşılaştırma yapılamamaktadır. Kuruçay 11. katta taş temelli dikdörtgen planlı bir yapı ve yapının yer aldığı, yerleşimi çevreleyen 26 m uzunluğunda ve 1.10 m kalınlığında bir savunma duvarı ortaya çıkartılmıştır. Yerleşimi çevreleyen sur sisteminin parçası olduğu öne sürülen duvarın dış kenarında yarım daire kuleler vardır[77]. Ege Gübre IIIa ana evresinde yerleşimin doğu sınırını oluşturan set duvarlarının bir sur sisteminden ziyade su taşkınlarında korunmak için yapılan duvarlar olduğu düşünülmektedir. Ege Gübre IIIa2 alt evresindeki I. Set Duvarı'nın üzerinde de yuvarlak planlı mekânlar ortaya çıkartılmıştır. Ancak bu mekânlar kule olamayacak kadar küçük boyutludur ve Kuruçay 11. kat kuleleri gibi bir sıra düzenine sahip değildir.

Bademağacı Höyüğü, Burdur - Antalya karayolunun 75. km'sinde, Toros Dağları'nın kuzey yamaçlarına bitişik küçük bir ovadadır[78]. Bademağacı'nda Geç Neolitik Dönem yerleşmesine ait iki yapı bulunmuştur. Bu dönem yerleşiminin düzeni ve yapıların işlevleri hakkında yeterli bilgi yoktur[79]. Ancak yapılar, dörtgen planlı olmaları ve genişlikleri 0.70 – 0.90 m arasında değişen taş temelleri ile Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı taş temelli yapılara benzer.

[76] Duru 2007: 335
[77] Duru 2007: 336
[78] Duru 1999: 179
[79] Duru 2007: 346

VI.3. Marmara Bölgesi

Kuzeybatı Anadolu olarak da bilinen Marmara Bölgesi'nin Marmara Denizi'nin güneyindeki kesimi kuzeybatı Anadolu'nun, kuzey kesimi ise Balkanların uzantısı durumundadır[80]. 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü tarafından başlatılan araştırmalar[81] Marmara Bölgesi'nin sadece kültürleri aktaran bir köprü olmadığını, bölgenin kendine özgü Neolitik kültürlere de sahip olduğunu ortaya koymuştur[82]. Hoca Çeşme, Aşağı Pınar, Kanlıgeçit, Pendik ve Fikirtepe ile son yıllarda kazılan Ilıpınar, Menteşe ve Aktopraklık yerleşimleri Marmara Bölgesi'nde yer alan önemli Neolitik yerleşimlerdir[83].

Hoca Çeşme, Türkiye - Yunanistan sınırının 7 km. doğusunda, Edirne İli Enez İlçesi yakınlarında, Ege Denizi'nden 5 km kadar içerde Meriç deltasına hâkim bir doğal kayalığın üzerindedir[84]. Hoca Çeşme Yerleşimi'nin III. ve IV. tabakalarının mimarisi Ege Gübre IIIa ve IIIc ana evrelerinin mimarisi ile benzerdir. Uyarlanmış radyo karbon analizi sonuçlarına göre MÖ 6400 – 6300 yıllarına tarihlendirilen Hoca Çeşme IV ile MÖ 6200 – 6000 yıllarına tarihlendirilen Hoca Çeşme III tabakalarının[85] mimarisini yuvarlak planlı yapılar oluşturur. IV. tabakada doğrudan ana kayaya oyulmuş 4 – 5 m çapında yuvarlak planlı ve ahşap üst yapıya sahip yapılar ile III. tabakada benzer teknikte yapılmış ve IV. tabaka dolgusunun üzerine oturan yuvarlak planlı yapılar ortaya çıkartılmıştır[86]. Birbirine oldukça yakın yuvarlak planlı mekânlarda ana kayaya açılmış derin oyuklar şeklinde depo çukurları bulunur. Yerleşmenin kuzeybatısında 8 m çapında yuvarlak planlı bir yapı daha vardır. Bu yapının tabanı küçük çakıl taşlarıyla döşenmiş ve aşı boyasıyla kaplanmıştır. Hoca Çeşme'nin III. ve IV. tabakalarında yerleşimi çevreleyen kalın bir

[80] Özdoğan, M. 1999b: 205; Özdoğan, M. 2007c: 406
[81] Özdoğan, M. ve Parzinger 1994: 44
[82] Özdoğan, M. 1998a: 65; Özdoğan, M. 1997: 329 – 331
[83] Özdoğan, M. 2007c: 408
[84] Özdoğan, M. 1998b: 436
[85] Özdoğan, M. 1998a: 71
[86] Özdoğan, M. 1998b: 439

çevre duvarı mevcuttur[87]. Duvardaki taşların büyük boyutlu olması ve duvarın iç kısmında çok sayıda sapan tanesine rastlanması çevre duvarının savunma amaçlı yapıldığını göstermektedir[88]. Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi'nde yuvarlak planlı yapılar Ege Gübre IIIc ve IIIa ana evrelerinde görülmüştür. Yerleşimin en erken evresi olan IIIc ana evresinde bulunan iki yuvarlak planlı yapı taş temelli olmaları ve 4 – 5 m arasında değişen dış çapları ile Hoca Çeşme III. ve IV. tabakalarındaki yapılarla benzerlik göstermektedir. Ancak Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı yapılar IIIc ana evresi dolgusunun üzerine oturduğu ve yuvarlak planlı yapıları tahrip ettiği için IIIc ana evresindeki yuvarlak planlı yapıların birbirine bitişik yapılıp yapılmadığı ya da konut olarak kullanılıp kullanılmadığı açık değildir. Ege Gübre IIIa ana evresindeki yuvarlak planlı mekânların ise konut olarak kullanılmadığı düşünülmektedir. Ege Gübre IIIa ana evresinde yerleşimin doğusundaki set duvarları Hoca Çeşme'de ortaya çıkartılan "sur" duvarından farklı olarak savunma amaçlı değil, mevsimsel su taşkınlarından korunmak için yapılmıştır. Mimarideki bu benzerliklerin yanı sıra Hoca Çeşme III. ve IV. tabakalarında bulunan kırmızı astarlı "S" profilli çanak çömlek, Ege Gübre III. tabakasının da hâkim çanak çömlek grubudur[89].

Ilıpınar yerleşimi Marmara Denizi'nin doğu kesiminde, Bursa İli Orhangazi İlçesi'nde, İznik Gölü'nün 2 km batısında yer alır[90]. Ilıpınar'ın en erken dönemini yansıtan IX. ve X. tabakalarda "çamur levhalı evler" olarak adlandırılan mimari kazık çerçeveli tek odalı, küçük ve birbirinden bağımsız dörtgen planlı yapılardan oluşmaktadır[91]. Yapıların duvarları ahşap dikmeler kullanılarak "yığma çamur" ile oluşturulmuş, tabanlar ise ahşap malzemeyle döşenmiş ya da çamurla sıvanmıştır. Pişirme ve depolama alanları genellikle yapıların arasında kalan avlularda yer alır[92]. Ege Gübre IIIb ana evresinin dörtgen planlı taş temelli yapıları, gündelik işlerin avluda yapıldığı bitişik olmayan yerleşim düzeni ile Ilıpınar IX. ve X. tabakalarındaki düzene benzer. Ilıpınar IX. ve X. tabakaların uyarlanmış radyo

[87] Özdoğan, M. 2007c: 415
[88] Özdoğan, M. 1998a: 71
[89] Özdoğan, M. 1998b: 440; Sağlamtimur 2007: 375
[90] Roodenberg 1995a: 1
[91] Roodenberg, J. ve S. A. Roodenberg 2007: 396
[92] Roodenberg 1995b: 47, 50; Roodenberg ve Roodenberg 2007: 393

karbon tarihleri MÖ 5800 – 6000 dir. Bu tarihler, Ege Gübre IIIb'nin MÖ 6050 – 5880 tarihleri ile paraleldir[93].

Doğu Marmara'da, Bursa İli, Yenişehir Ovası'nda yer alan Menteşe Höyük'te yapılan sondaj nitelikli kazılarda Ilıpınar IX. ve X. tabakalarıyla çağdaş olduğu düşünülen yapı kalıntılarına ulaşılmıştır. Radyo karbon ölçümlerine göre MÖ 6200 – 6100 yıllarına tarihlendirilen yapılar dikdörtgen biçimli ve tek odalıdır. Yapı duvarları dal - örgü ve kerpiç tuğla kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrışık düzendeki yapılar, avlularla çevrilidir[94]. Söz konusu yerleşim düzeni, Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı yapılar ve Merkezi Avlu'nun oluşturduğu yerleşim düzeni ile benzerdir.

Aktopraklık Höyüğü, Bursa İli'nin 25 km batısında, Ulubat Gölü'nün doğu teraslarından birinin üstündedir. Höyük, kültürel ve kronolojik olarak bağlantılı iki yerleşimden oluşur. Yerleşimler, Yukarı Höyük (A Alanı) ve Aşağı Höyük (B Alanı) olarak adlandırılmıştır. Yerleşimdeki yapılar ayrışık düzende, dörtgen planlıdır. Yapılar doğrudan ana toprağın üzerine temelleri olmadan yapılmıştır. Yapı duvarlarında kerpiç ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Yukarı ve Aşağı Höyükte yerleşimi çevrelediği düşünülen hendekler vardır. Yukarı Hendek 100 -130 m çapında ve kenarları sıvalıdır. Aşağı Hendek ise 65 m çapındadır ve kuzeydoğu – güneybatı yönünde uzanan taş duvarlarla desteklenmiştir. Hendeklerin savunma amaçlı yapıldığı düşünülmektedir[95]. Aktopraklık, yerleşim düzeni ve dörtgen planlı yapıları, Ege Gübre IIIb ana evresi mimarisi ile benzerlik gösterir. Ege Gübre IIIa1 alt evresinde yerleşimin doğusundaki hendek ise savunma amaçlı açılmamıştır.

[93] Roodenbeg 1999: 200; Sağlamtimur 2007: 376
[94] Roodenberg, J ve S. A. Roodenberg 2007: 397
[95] Karul 2007: 387, 388, 391

VI.4. İç Anadolu Bölgesi

İç Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem'de *çekirdek bölge* olarak adlandırılan Yakındoğu'dan Orta Anadolu'ya kadar geniş bir alanı kapsayan bölgededir. Bölgede Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait bulgulara Aşıklı, Pınarbaşı ve Süberde gibi yerleşimlerde rastlanmıştır[96]. İç Anadolu Bölgesi'nde Çanak Çömlekli Neolitik Dönem kültürleri, Musular, Tepecik-Çiftlik, Köşk Höyük, Çatalhöyük ve Can Hasan gibi yerleşimlerden bilinmektedir.

Musular yerleşimi Aksaray İli Gülağaç İlçesi Kızılkaya Köyü sınırları içinde, Melendiz Çayı'nın batısında, Aşıklı Höyük'ün 700 m batısında yer alır[97]. Yerleşimin Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i büyük oranda tahrip olmuştur. Radyo karbon analizlerine göre MÖ 5890 – 5770 yılları arasına tarihlenen bu tabakada çok odalı, dörtgen planlı, taş temelli bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Yapı duvarlarının kalınlığı ortalama 0.80 m'dir. Yapının güneydoğusunda 2 x 3 m boyutlarında bir işlik alanı mevcuttur. Yapının doğu ve batısı çukurlar ve silo tabanı olarak adlandırılan mimari öğeler içeren açık alanlardır[98]. Ege Gübre Yerleşimi'nde benzer mimari öğelere IIIb ana evresinde rastlanmıştır. Ege Gübre IIIb2 alt evresinde inşa edilen V Yapısı, bir ana mekân ile daha dar ve küçük üç mekânıyla Musular'da bulunan yapıyla benzerlik gösterir. Ege Gübre IIIb ve IIIa ana evrelerinde kullanıldığı düşünülen Merkezi Avlu'da da, Musular'da bulunan orta boy taşlarla oluşturulmuş silo tabanına benzer alanlar ortaya çıkartılmıştır. Her iki yerleşimde de işlikler yapıların yanındadır. Ancak Ege Gübre IIIb ve IIIa ana evrelerinde Merkezi Avlu'da yer alan üç işlik de Musular'daki işlikten daha büyüktür.

Tepecik-Çiftlik yerleşimi Niğde İli Çiftlik İlçesi'nde Çiftlik Ovası'nda yer alır[99]. Yerleşimin 4. ve 5. tabakaları ilk bulgulara göre, Geç Neolitik Dönem'e (MÖ 7. binyılın son çeyreği ile MÖ 6. binyılın başları arası) tarihlendirilmiştir. Oldukça

[96] Özdoğan, M. 2007b: 483
[97] Özbaşaran ve Endoğru 1999: 631
[98] Özbaşaran 1999: 151; Özbaşaran ve diğerleri 2007: 279
[99] Bıçakçı ve diğerleri 2003: 397

bozuk durumdaki Tepecik-Çiftlik 4. tabaka yapıları dörtgen planlı ve ayrışık düzendedir. Yapıların duvarları iki yüze dizilen taşların aralarının daha küçük taşlarla doldurulmasıyla oluşturulmuştur. AJ Yapısı olarak adlandırılan yapının batısında etrafı bir "bahçe duvarı" ile sınırlandırılmış bir alanda çok sayıda obsidyen alet, yonga ve hayvan kemiği parçası bulunmuştur[100]. Tepecik-Çiftlik 4. tabaka mimarisi, dörtgen planlı yapıların yapım tekniği, yapılara bitişik işlik alanları ve ayrışık yerleşim düzeni özellikleriyle Ege Gübre IIIb ana evresinde ortaya çıkartılan mimari ile benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir.

Köşk Höyük, Niğde İli Bor İlçesi'ne bağlı Bahçeli Beldesi'nin kuzeydoğusundadır[101]. Uyarlanmış radyo karbon analizlerine göre yerleşimin Neolitik Dönem'i temsil eden II. - V. tabakaları MÖ 6400 – 5600 yıllarına tarihlendirilmektedir. Neolitik Dönem mimari öğeleri bütün tabakalarda ortak özelliklere sahiptir. Yapılar dörtgen planlı ve taş temellidir. İki veya dört mekânlı Köşk Höyük Geç Neolitik Dönem yapıları, bir ana mekân ve ana mekândan daha küçük kare ya da dikdörtgen mekânlardan oluşmaktadır. Birbirlerine çok yakın yapılmış yapılar, dar geçitler, düzensiz sokaklar ve küçük avlularla ayrılır[102]. Köşk Höyük Geç Neolitik Dönem mimarisi sözü edilen özellikleriyle Ege Gübre IIIb ana evresi mimarisine benzer. Ancak Ege Gübre IIIb yapıları ayrışık düzende merkezi bir avlu etrafında konumlandırılmıştır. Yapıların arasındaki sokaklar ise Köşk Höyük'teki sokaklardan daha geniştir ve Merkezi Avlu ile ilişkisi farklıdır.

VI.5. Yakındoğu Ve Doğu Akdeniz

PPN boyunca *Çekirdek Bölge*'de mimarinin gelişimi, yerleşik yaşama geçiş aşamalarının daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır[103]. Güneydoğu Anadolu'da Çayönü, Hallan Çemi, Nevali Çori ve Göbekli Tepe *PPN* kültürlerinin mimari gelenekleri

[100] Bıçakçı 2001a: 27; Bıçakçı ve diğerleri 2007: 241, 248
[101] Öztan 2002: 57
[102] Öztan 2007: 224, 234
[103] Özdoğan, M. 1996: 19 – 22

hakkında bilgi veren önemli yerleşmelerdir. Kuzey Irak'ta Nemrik, Maghzaliyah, Suriye'de ise Fırat Nehri'nin kıyısı boyunca sıralanan Mureybet, Cheikh Hassan, Jerf el Ahmar, Dja'de el Mughara ve Tell'Abr gibi yerleşimler bölgenin *PPN* kültürleri hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır[104]. *Çekirdek Bölge*'nin diğer bölgelerine göre daha iyi araştırılmış olan Levant Bölgesi'nde çok sayıda *PPN* yerleşimi vardır. Özellikle Jericho, Beidha, 'Ain Ghazal, Basta gibi yerleşimler bölgedeki kültürel gelişim hakkında önemli bilgiler vermektedir[105]. Bölgede Çayönü *PN*, Mezraa-Teleilat, Akarçay Tepe, Sumaki, Salat Camii Yanı gibi *PN* yerleşmeleri, tabakaları bölgenin büsbütün terk edilmediğine işaret eder.

Çayönü Tepesi, Diyarbakır İli, Ergani Ovası'nda, Dicle'nin yan kollarından biri olan Boğazçay'ın kıyısındadır[106]. Çanak Çömleksiz Dönem boyunca Çayönü mimarisi yuvarlak planlı basit kulübelerden taş temelli kerpiç duvarlı kompleks yapılara kadar kesintisiz bir gelişim gösterir[107]. Çayönü Tepesi'nin en erken dönemi olan Yuvarlak Planlı Yapılar Evresi'nde (PPNA) yaşam çukur tabanlı kulübelerde geçmiştir. Yuvarlak planlı yapılar evresinin konutları; ağaç gövdelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan iskeletin aralarının basitçe örülmesi ve ardından çamur ile sıvanmasıyla yapılmıştır[108]. Çayönü Tepesi'nin yuvarlak planlı yapılarıyla Ege Gübre Neolitik Dönem Yerleşimi'nin yuvarlak planlı mekânları eş zamanlı değildir. İki gelenek arasında doğrudan bir benzerlik bulunmamakla birlikte, sözü edilen yuvarlak planlı kulübeler, Ege Gübre IIIa Ana evresinde ortaya çıkartılan yuvarlak planlı yapıların kökenine dair fikir vermektedir. Ege Gübre Yerleşimi Geç Neolitik Dönem mimarisinde IIIb ana evresinde gözlemlenen, dörtgen yapıların merkezi bir avlu etrafında konumlandırılması (meydan) geleneğinin ilk izleri Çayönü'nde (PPNB) karşımıza çıkar[109].

Çayönü'nde Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in bitişik düzende yapılmış taş temelli yapılar oluşturmaktadır. Yapılar kuzey – güney doğrultulu bir hat

[104] Stordeur 2002: 21
[105] Verhoeven 2004: 185; Kuijt ve Goring-Morris 2002: 406
[106] Çambel ve Braidwood 1980: 121
[107] Özdoğan, M. ve diğerleri 1993: 106
[108] Bıçakçı 2001b: 7; Özdoğan, A. 1994: 31
[109] Özdoğan, A. 1994: 35

üzerindedir. Tek ya da iki odalı yapılar yaklaşık kare planlıdır ve boyutları 25 m² ile 36 m² arasında değişir. Yapıların ikinci ve daha küçük odaları dikdörtgendir. Bazı odaların tabanları sıvalıdır. Odalar kapı açıklıkları ile birbirine bağlanır. Bitişik düzendeki yapıların çevresinde avlular yer alır. Doğu batı yönünde uzanan geçit yerleşmeyi ortadan böler. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yerleşmesinin doğu ve batısında iki set duvarı mevcuttur. Doğudaki set duvarı kuzey – güney doğrultulu ve yaklaşık 14 m. uzunluğundadır. Batıdaki set duvarı ise yaklaşık 26 m. uzunluğundadır. Duvarın yüksekliği güneyde yaklaşık 1 m, kuzeyde ise 2 m civarındadır[110]. Yerleşimin batısındaki Boğazçay'ın etkilerinden korunma amacıyla yapıldığı tahmin edilen set duvarı, dere etkisinin daha yoğun hissedildiği kuzey kesimde 3 evrelidir[111]. Çayönü PN mimarisi taş temelli yapıları ve dere taşkınlarından korunmak amacıyla yapılan set duvarlarıyla Ege Gübre IIIb ana evresi mimarisi ile benzerdir.

Hallan Çemi yerleşimi Batman şehir merkezinin yaklaşık 50 km kuzeyinde, Batman Nehri'nin bir kolu olan Sason Çayı'nın batı kıyısındadır[112]. Kazılarda, höyüğün Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen kısmında, üç yapı evresi saptanmıştır. C_{14} sonuçlarına göre yerleşme MÖ 8600 – 8000 yıllarına tarihlenmektedir[113]. Hallan Çemi'deki yuvarlak planlı yapılar taş temellidir. Duvarları dal örgü tekniğiyle yükseltilen yapılar ortak avlular etrafında konumlandırılmış ve aralarındaki boşluklar işlik olarak kullanılmıştır[114]. Ege Gübre Yerleşimi'nin en erken evresi olan IIIc ana evresindeki yuvarlak planlı yapılar da benzer bir teknikle yapılmış ve gündelik işlerin gerçekleştirildiği bir avluyu çevreleyecek şekilde konumlandırılmıştır.

Nevali Çori yerleşimi Şanlıurfa İli Hilvan İlçesi Kantara Köyü yakınlarındaki Kantara Çayı'nın iki yakasında yer alır[115]. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e (PPNA sonu ve PPNB) tarihlenen beş yapı katı saptanmıştır. Yapılar

[110] Erim-Özdoğan ve Yalman 2004: 82 – 83; Erim-Özdoğan 2007: 62
[111] Aslı Erim-Özdoğan ile 12.07.09 tarihinde yapılan görüşmeye dayanarak
[112] Rosenberg 2007: 1
[113] Rosenberg ve İnal 1994: 124
[114] Rosenberg 1999: 27
[115] Hauptmann 2007: 136

dikdörtgen planlıdır ve düzenli iç bölmelere sahiptir. Yapıların, genişlikleri 0,30 – 0,60 m arasında değişen dış duvarları kireçtaşından örülmüş ve çamurla sıvanmıştır. Birbirine paralel inşa edilen yapıların aralarında geçide benzer açıklıklar bırakılmıştır[116]. Bu mimari düzen, geçitler/sokaklarla ayrılan, çoğunluğu aynı yönde ayrışık düzenli dörtgen planlı yapıları olan Ege Gübre IIIb yerleşim düzeni ile benzerlik taşır.

Mezraa-Teleilat yerleşimi Şanlıurfa İli Birecik İlçesi'nin 5 km güneyinde yer alır[117]. Yerleşim Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in sonuna kadar kesintisiz iskân edilmiştir[118]. Mezraa-Teleilat yerleşmesinin II. evresi olan Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, A, B ve C olarak üç alt evreye ayrılır. En çok veri IIC3 alt evresine aittir. Bu evrede, uzun kenarlı, birbirine paralel, yaklaşık 10 x 5 m boyutlarında, 2 – 3 m aralıklarla yerleştirilen bağımsız dikdörtgen yapılar görülür. Batısında koridor biçiminde, uzun mekânları bulunan kuzeydoğu - güneybatı yönündeki bu yapılar 7 – 8 metrelik bir boşluktan sonra tekrarlanan dizilerden oluşur[119]. Yapıların içinde günlük kullanıma ait hiçbir eşyanın bulunmayışı gündelik işlerin açık alanlarda/avlularda gerçekleştiğini göstermektedir. Sözü edilen ayrışık düzendeki dörtgen planlı taş temelli yapılar ve açık alanlar Ege Gübre IIIb ana evresindeki yerleşim düzeni ile benzerlik gösterir. Mezraa-Teleilat yerleşiminde 20 m'lik bölümü açığa çıkartılmış bir çevre duvarı mevcuttur. Duvarın, yerleşimin hangi evresinde inşa edildiği kesin anlaşılamamış olmakla birlikte, yerleşimi çevreleyen ve üzerinde kuleleri olan bir savunma duvarı işlevi gördüğü tahmin edilmektedir[120]. Ege Gübre IIIa ve IIIb ana evrelerindeki set duvarları ise savunma amaçlı olmaktan çok mevsimsel dere taşkınlarından korunmak amacıyla yapılmıştır. Ancak Ege Gübre Yerleşimi'ndeki set duvarlarının, Yakındoğu'da Neolitik Dönem yerleşimlerinin çevre/savunma duvarları ile çevrelenmesi geleneğiyle bağlantılı olduğu öne sürülebilir.

---

[116] Hauptmann 1999: 70; Hauptmann 2007: 137,149; Hole 2000: 201
[117] Özdoğan, M. ve diğerleri 2000: 165
[118] Karul ve diğerleri 2002: 140
[119] Karul 2003: 527, 528
[120] Özdoğan, M. 2007e: 194, 195

Akarçay Tepe Urfa İli, Birecik İlçesi, Mezra Beldesi'ne bağlı Akarçay Köyü'nün hemen yanında yer almaktadır[121]. Yerleşimde Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait bulgulara rastlanmıştır. Akarçay Tepe'nin 3., 4. ve 5. tabakaları Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlenmiştir. Bu dönemde yapılar taş temelli, kerpiç duvarlı, dörtgen planlı ve çok odalıdır. Mekânların tabanları ve duvarları sıvalıdır. Depo mekânı olarak kullanılan odaların duvarları sıvanmamıştır. İşlikler yapıların dış duvarlarına bitişiktir ve üç tarafları çevrilidir. Yerleşmenin konut olarak kullanılan yapılarının kendi kendine yeterli birimler olduğu düşünülmektedir[122]. Akarçay Tepe Çanak Çömlekli Neolitik Dönem mimarisi çok odalı dörtgen yapıları ve bu yapılara bitişik işlik alanları ile Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı yapılar ile benzerdir.

Tell Maghzaliyah Kuzey Irak'ta, Abra Nehri'nin doğu kıyısında, Abrahi Kabir köyü yakınlarında ve Yarim Tepe'nin 7,5 km kuzeybatısındadır[123]. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen 2., 3. ve 4. tabakalarda dikdörtgen planlı taş temelli yapılar bulunmuştur. 2. Tabakada 8.40 x 5.80 m. boyutlarında ve çok odalı bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Gündelik işlerin yapıların dışındaki açık alanlarda yapıldığı düşünülmektedir. 3. ve 4. tabakalarda mimari ayrışık düzendeki dikdörtgen planlı, iki ya da daha çok odalı yapılardan oluşmaktadır. 4. tabakada yerleşimi çevrelediği düşünülen bir "savunma" duvarı mevcuttur[124]. Tell Maghzaliyah'ın taş temelli, çok odalı, dikdörtgen planlı ve ayrışık düzendeki yapıları Ege Gübre IIIb ana evresindeki mimari ve yerleşim düzeni ile benzerlik gösterir.

'Ain Ghazal yerleşimi Ürdün'de, Amman kentinin doğusundadır[125]. Yakındoğu'nun bilinen en büyük *PPN* yerleşimi olan 'Ain Ghazal yaklaşık 12 – 13 hektarlık bir alanı kaplar. Yerleşim MÖ 7200 – 5500/5000 yılları arasında iskân edilmiştir. Yerleşimin en erken evresinde (PPNB) ortaya çıkartılan yapılar kare planlı ve taş temellidir. Yapıların duvar kalınlıkları 0.50 – 0.60 m civarındadır. Bitişik

[121] Balkan-Atlı ve diğerleri 1999: 63
[122] Özbaşaran ve Molist 2007: 182 – 183
[123] Mithen 2003: 430
[124] Bader 1993: 26 – 34
[125] Simmons ve Rollefson 1984: 387

düzende inşa edilen yapıların tabanları kireçle sıvanmıştır. Pişirme alanları genellikle mekânların içindedir. Bu dönemin sonlarından itibaren yapıların boyutları küçülmeye başlar. PPNC mimarisi hakkında yeterli veri olmamakla birlikte bu dönemde dikdörtgen planlı yapıların boyutlarının daha da küçüldüğü söylenebilir[126]. 'Ain Ghazal mimarisinin taş temelli, çok odalı dörtgen yapıları Ege Gübre IIIb dörtgen planlı yapıları ile benzerdir.

Shillourokambos yerleşimi Kıbrıs'ın güneyinde Limassol kentinin 6 km doğusundadır. Yerleşimdeki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem MÖ 8200 – 7500 yıllarına tarihlenmiştir. Erken evrelerdeki (A ve B evreleri) mimari yuvarlak planlı çukur tabanlı dal örgü yapılardan kerpiç ve taşın kullanıldığı yuvarlak planlı yapılara doğru bir gelişim gösterir[127]. Shillourokambos *PPN* mimarisi Ege Gübre yerleşiminin en erken evresi olan IIIc ana evresindeki yuvarlak planlı yapıların benzeridir. Ancak Ege Gübre IIIc yuvarlak yapıları, daha gelişkin olarak, öncüleri olmadan ortaya çıkmıştır.

Kalavasos Tenta yerleşimi Kıbrıs'ın güneyinde, Vasilikos Vadisi'nde adanın güney sahilinden 3.2 km içerdedir. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen 5 yapı katı ortaya çıkartılmıştır. Kalavasos Tenta'nın en erken evresi olan 5. Evre'de çukur tabanlı kulübelere rastlanır. 4.Evre'deki dış çapları 3 – 4 m arasında değişen yuvarlak planlı yapılar taş temelli ve kerpiç duvarlıdır. Yerleşimin batısında "Yapı 36" olarak adlandırılan yapı iç içe taş ve kerpiç iki duvara sahiptir. 4. Evre'de birbirine yakın inşa edilmiş yapıları çevreleyen ve bir hendeğin üzerine yapıldığı düşünülen taş temelli bir çevre duvarı vardır. Bu duvarın savunma amaçlı olup olmadığı belirsizdir. 3. ve 2 evrelerdeki yuvarlak planlı yapılar 4. ve 5. evredeki yuvarlak planlı yapıların üzerine yapılmış ancak 4. Evre'deki bazı yapılar bu dönemde de kullanılmıştır[128]. Kalavasos Tenta'daki yuvarlak planlı yapılar yapım teknikleri açısından Ege Gübre IIIc ve IIIa ana evrelerindeki yuvarlak planlı yapılarla benzerlik gösterir. Ege Gübre'de Kalavasos Tenta'dan farklı olarak kerpiç duvara

[126] Rollefson ve diğerleri 1992: 444, 447 – 449
[127] Guilaine ve Briois 2001: 37
[128] Todd 2001: 95, 98

rastlanmamıştır. Taş temelli yapıların duvarları, her iki yerleşimde de iki yüze dizilen taşların aralarının daha küçük taşlarla doldurulmasıyla oluşturulmuştur. Ege Gübre'nin en erken IIIc ana evresindeki yuvarlak planlı mekânlar IIIb ana evresi yapılarınca tahrip edildiği için Kalavasos Tenta ile yerleşim planı açısından bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Ancak Ege Gübre IIIc yapıları ayrışık düzende yapılmış olmalarıyla Kalavasos Tenta yerleşmesinin düzeninden ayrıldığı söylenebilir.

Khirokitia yerleşimi Kıbrıs'ta, Maroni Nehri havzasında, adanın güney sahilinden 6 km içeridedir. Yerleşim MÖ 7. bin yıla, (Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonu) tarihlenmiştir. Yerleşimde dış çapları 2.3 m ile 9.8 m arasında değişen yuvarlak planlı yapılar ortaya çıkartılmıştır. Yapılar erken evrede (*Level I*) taş temellidir ve duvarları hafif ahşap malzeme ile çamur kullanılarak yapılmıştır. Bir sonraki evrede (*Level 2*) ise taş temelli yapıların duvarları kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Yapıların çevrelerindeki açık alanlarda pişirme alanları ve çukurlar bulunmaktadır. Yerleşim mimarisinde yuvarlak planlı yapıların kendi içindeki gelişimi takip edilebilmektedir[129]. Khirokitia yerleşimi taş temel yığma çamur kullanılarak yapılan yuvarlak planlı yapıları ile Ege Gübre IIIc – IIIa ana evresi yuvarlak planlı mekânlarına benzerdir.

Yumuktepe, Mersin kent merkezinde, Demirtaş Mahallesi içinde ve Müftü Deresi'nin sol kıyısı üzerindedir[130]. Yumuktepe uyarlanmış radyo karbon analizlerine göre MÖ 7004 – 5716 yılları arasında iskân edilmiştir[131]. Yerleşimin Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlenen en erken evresi "İlk Neolitik Evre" olarak adlandırılmıştır. İlk Neolitik Evre mimarisi çukur tabanlı ve kısmen toprağa gömük kulübelerden oluşmaktadır. Bu evre büyük oranda tahrip olmasına karşın, kendi içinde bir gelişim göstermiş ve evrenin sonlarına doğru taş temelli yapılar ortaya çıkmıştır[132]. Orta Neolitik Evre'de mimari dörtgen planlı ve iki odalı yapılardan oluşmaktadır. Yapıların ikinci odaları uzunlamasına bölünmüştür ve daha küçüktür.

[129] Le Brun 2001: 109 – 111
[130] Sevin ve Caneva 1995: 27
[131] Caneva 1999: 109
[132] Caneva 2007: 204, 205, 206

Bu evrede bulunan bir yapının duvarlarında çok sayıda tadilat evresi saptanmış olması yapının uzun süre kullanıldığına işaret etmektedir[133]. Son Neolitik Evre'de ayrışık düzendeki bir ya da iki odalı dörtgen yapılara rastlanmıştır. Açık alanlarda tabanı taş döşeli silolar vardır. Neolitiğin Bitim Evresi'nde ise bazı bozulmuş duvarlar dışında mimari öğe yoktur. Ancak duvarların örgü tekniği, dış yüzlerin büyük taşlarla örülüp aralarının daha küçük taşlarla doldurulmuş olmasıyla diğer evrelerden daha gelişkindir[134]. Yumuktepe mimarisi ve yerleşim düzeni Ege Gübre IIIb ana evresindeki dörtgen planlı yapılar ve yerleşim düzeni ile benzerlik gösterir. Açık alanlardaki tabanı taş döşeli silolara Ege Gübre IIIa ve IIIb ana evrelerinde rastlanmıştır. Yumuktepe'de Neolitiğin Bitim Evresi'nde bulunan duvarların yapım teknikleri de Ege Gübre IIIa ve IIIb ana evrelerindeki duvar örgüsüne benzerlik gösterir.

VI. 6. Kıta Yunanistan Ve Batı Trakya

Neolitik kültürlerin 4 – 5 bin yıl boyunca *Çekirdek Bölge*'de gelişerek, doruk noktasına ulaştıktan sonra batıya yayıldığı ve yayılım/göç hareketinin yaklaşık bin yıl sürdüğü bilinmektedir. Sözü edilen göç hareketi iki dalga şeklinde gerçekleşmiştir. Doğudaki Neolitik kültürlerin ilk göç dalgasının göstergesi sayılabilecek Koyu Yüzlü Açkılı Mallar (Dark Faced Burnished Ware) Bulgaristan'da Tuna havzasına kadar ulaşmıştır. Bu ilk dalgayı kırmızı astarlı ve boyalı çanak çömlekle ayırt edilen ikinci ve daha büyük bir göç dalgası izler. Kırmızı astarlı ve boyalı çanak çömlekli yerleşimlerin dağılımı, ana dalganın alüvyal vadileri izleyerek Ege'ye doğru yöneldiğini ve Balkanlara geçtiğini gösterir[135].

Kıta Yunanistan'ın Neolitikleşme süreci henüz tam anlamıyla anlaşılamamıştır. Neolitik kültürlerin gelişinden önce bölgede avcı-toplayıcı

[133] Caneva 1999: 110
[134] Caneva 2007: 209, 211
[135] Özdoğan, M. 2005: 20, 21

Mezolitik kültürlerin olduğu Franchthi ve Moroulos gibi yerleşmelerden bilinmektedir[136]. Teselya Bölgesi'ndeki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen Argissa, Gediki, Soufli Magoula ve Girit Adası'ndaki Knossos gibi yerleşimlerdeki mimari çukur tabanlı kulübelerden oluşur. Ancak bu yerleşimlerde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakaları sınırlı alanlarda kazıldığı için elde edilen veriler Batı Anadolu ile karşılaştırılamayacak kadar zayıftır[137]. Buna karşın, söz konusu yerleşimlerde MÖ 7. binyılın ikinci yarısından itibaren Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem kültürlerinin görülmeye başladığı ileri sürülmektedir[138]. M. Özdoğan ise Batı Anadolu'dan Ege'ye ve Balkan Yarımadası'nın içlerine kadar olan bölgede, *Neolitik Paket* öğelerinin tanımlanabileceği yerleşmelerin MÖ 6. binyılın başlarından itibaren öncülleri olmadan ortaya çıktığını savunur[139]. Bu durum, Kıta Yunanistan'da kültüre alınmış bitkiler/tarım, çanak çömlek ve evcil hayvanlar gibi öğelerin ortaya çıktığı yerleşimlerde belirgindir[140]. Teselya'daki Sesklo, Argissa ve Achilleion yerleşimleri verileri, Yunanistan terminolojisi ile *EN I (Early Neolithic)* olarak adlandırılan döneme ait yerleşimlerin MÖ 6400 – 6300 yılları civarında ortaya çıktığını gösterir. Daha kuzeydeki Nea Nikomedia, Theopetra gibi yerleşimlerde Neolitik kültürlerin başlangıcı MÖ 6200 – 6000 yıllarına tekabül etmektedir. Yunanistan'ın güneyindeki Franchthi'de ise bu tarih MÖ 5900 yılı civarındadır[141].

Nea Nikomedia yerleşimi Yunanistan'ın kuzeyinde, Makedonya Ovası'nda, Verroia kentinin 10,5 km kuzeydoğusundadır[142]. Yerleşimin Ege Gübre Geç Neolitik Dönem Yerleşimi ile çağdaş olan *EN* tabakalarında boyutları 13 x 11 m ile 7 x 6.5 m arasında değişen dikdörtgen ve kare planlı, kerpiç duvarlı yapılar ortaya çıkartılmıştır. Yapıların tabanları çamurla sıvanmış, çatılar ise ahşapla inşa edilmiştir. *EN* boyunca yapılar benzer tekniklerle üst üste yapılmıştır. Ayrışık düzende konumlandırılan yapıların aralarında dar sokaklar mevcuttur. Pişirme

[136] Thissen 2000a: 151; Thissen 2005: 31
[137] Demoule ve Perles 1993: 365, Perles 2001: 68, 69
[138] Thissen 2005: 33
[139] Özdoğan, M. 2007a: 36
[140] Price 2000: 2
[141] Thissen 2005: 33, 37
[142] Rodden 1996: 3

alanları yapıların dışındadır[143]. Nea Nekomedia hem mimarisi hem de yerleşim düzeni ile Ege Gübre IIIb ana evresine benzer.

Achilleion yerleşimi Teselya Bölgesi'nde Karditsa Ovası'nın güneydoğu ucundadır[144]. Yerleşimde MÖ 6120 – 5740 yılları arasına tarihlenen 6 yapı katı saptanmıştır. 1. ve 2. yapı katlarında oldukça bozuk çukur tabanlı kulübelere ve işlik olarak kullanıldığı düşünülen sıvalı tabanlara rastlanmıştır. Pişirme alanları avluda yer alır[145]. 3. Yapı katında duvarları *pise* tekniği ile yapılmış taş temelli dikdörtgen planlı yapılar bulunmuştur. 5. yapı katından itibaren taş temelli yapıların duvarlarında kerpiç tuğla kullanılmıştır[146]. Kazılar dar bir alanda gerçekleştirildiği için yerleşim düzeniyle ilgili bilgiler sınırlıdır. Genel olarak Achilleion yerleşimi mimarisinin Ege Gübre IIIb ana evresindeki taş temelli dikdörtgen planlı yapılarla benzerlik gösterdiği ileri sürülebilir. Achilleion 1. ve 2. yapı katlarındaki yerleşim düzeni Ege Gübre IIIc ana evresindeki yerleşim düzeni ile benzerlik taşır.

Karanovo Höyük Bulgaristan'ın kuzeyinde Nova Zagora kenti yakınlarındadır[147]. Karonovo'nun I – VI. tabakaları Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Batı Anadolu'dan bilinen kırmızı astarlı çanak çömleğin bulunduğu Karanovo I tabakası[148] Ege Gübre III tabakası ile çağdaştır. Karanovo I mimarisi ayrışık düzendeki dörtgen yapılardan oluşmaktadır. Yapı malzemesi olarak ahşap dikmeler ve dal örgü kullanılmıştır. Yapıların aralarında avlulara geçişi sağlayan geçitler vardır[149]. Karanovo I mimarisi yerleşim düzeniyle Ege Gübre IIIb yerleşim düzeniyle benzerlik gösterir.

Batı Anadolu ile Kıta Yunanistan arasında kalan Ege Adaları'nda Geç Neolitik Dönem'e (Yunanistan terminolojisi ile EN I) ait bir yerleşim yoktur. Balıkçılık/denizcilik için uygun bir alan olduğu düşünülen adaların kıt kaynakları

[143] Pyke 1996a: 10 – 12; Pyke 1996b: 39 – 55
[144] Thissen 2000b: 165
[145] Perles 2001: 188, 194
[146] Thissen 2000b: 168, 170, 172
[147] Makkay 1971: 1
[148] Nikolov 2003: 23
[149] Todorova ve Vajsov 1993: 158

nedeniyle tarımcı Neolitik topluluklar tarafından kalıcı yerleşim kurmaya uygun bulunmadığı ileri sürülmektedir[150].

[150] Lichter 2005: 60

Ege Gübre Tabakası	Benzerlik	Yerleşme	Tabaka	Kaynakça
IIIb	Dörtgen plan, Taş temel	Ulucak	IV	Çilingiroğlu, A; Ç. Çilingiroğlu 2007: Fig. 3
IIIb	Dörtgen Plan, Taş temel	Hacılar	VI	Duru 2007: Fig. 7
IIIb	Dörtgen Plan, Taş temel	Kuruçay	12	Duru 1994: Lev. 10
IIIa	Sur duvarı, Taş temel	Kuruçay	11	Duru 2007: Fig. 15, 16
IIIb	Dörtgen plan, Taş temel	Bademağacı	GN 1, 2	Duru 2007: Fig. 55
IIIa, IIIc	Yuvarlak plan, Taş temel	Hoca Çeşme	III, IV	Özdoğan, M. 1998b: Fig. 2, 3
IIIb	Dörtgen planlı, Avlu, Ayrışık düzen	Ilıpınar	IX, X	Roodenberg, J ve S. A. Roodenberg 2007: Fig. 3
IIIb	Dörtgen plan, Avlu, Ayrışık düzen	Menteşe	_	Roodenberg, J ve S. A. Roodenberg 2007: 397
IIIa, IIIb	Hendek, Avlu	Aktopraklık	_	Karul 2007: Fig. 3
IIIA, IIIb	Dörtgen plan, Taş temel, Avlu	Musular	_	Özbaşaran ve diğerleri 2007: Fig.2
IIIb	Dörtgen plan, Ayrışık düzen	Tepecik - Çiftlik	4	Bıçakçı ve diğerleri 2007: Fig. 7
IIIb	Dörtgen plan	Köşk Höyük	II-V	Öztan 2007: Fig. 3-7, 9
IIIb	Avlu, Ayrışık düzen	Çayönü (PPN)	Kanallı Yapılar	Erim-Özdoğan 2007: Fig.19
IIIb	Taş Temel, Dörtgen Plan, Set Duvarı	Çayönü (PN)	_	Erim-Özdoğan 2004: Plan 1 - 2
IIIc	Yuvarlak plan, Taş temel	Hallan Çemi	_	Rosenberg 2007: Fig. 2
IIIb	Dikdörtgen plan, Yerleşim Düzeni	Nevali Çöri	I - IV	Hauptmann 2007: Fig. 1 - 4
IIIb	Dörtgen plan, Taş Temel, Çevre duvarı	Mezraa - Teleilat	IIC	Özdoğan M. 2007e: Fig. 3
IIIb	Dörtgen plan, Taş Temel, İşlik	Akarçay Tepe	3, 4, 5	Özbaşaran ve Molist 2007: Fig. 21 -22

IIIb	Taş Temel, Dörtgen Plan, Ayrışık Düzen	Tell Maghzaliyah	2, 3, 4	Bader 1993: Fig. 2.19, Fig. 2.20, Fig. 2.21
IIIb	Taş temel, Dörtgen Plan	Ain Ghazal	–	Rollefson ve diğerleri 1992: Fig. 5
IIIa, IIIc	Yuvarlak plan	Shillouro-kambos	A, B	Guilaine ve Briois 2001: 37 - 38
IIIc	Yuvarlak plan	Kalavasos Tenta	2	Todd 2001: 95
IIIa, IIIc	Yuvarlak Plan, Taş temel	Khirokitia	I - II	Le Brun 2001: Fig. 2
IIIb	Dörtgen plan, Avlu Ayrışık düzen	Nea Nikomedia	1-9	Pyke 1996b: Fig. 2:1; 2:2
IIIc	Yuvarlak plan, Yerleşim düzeni	Achilleion	1, 2	Thissen 2000b: Fig. 4:3
IIIb	Dikdörtgen plan, Taş temel	Achilleion	3 - 5	Thissen 2000b: Fig. 4:3
IIIb	Dörtgen plan, Ayrışık düzen	Karanovo	I	Todorova ve Vajsov 1993: 158

Tablo 3: Bölgesel İlişkiler ve Benzerlikler

SONUÇ

İzmir İli Aliağa İlçesi Kendirci Mevkii'nde yer alan Ege Gübre Yerleşimi'nde 2004 – 2008 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında tabakalanmış olarak Hellenistik Dönem (Ege Gübre I), Kalkolitik Dönem (Ege Gübre II) ve Geç Neolitik Dönem'e (Ege Gübre III) ait bulgular ortaya çıkartılmıştır. Geç Neolitik Dönem'e ait tabakalar diğerlerine oranla daha iyi durumdadır.

"Ege Gübre Neolitik Dönem Mimarisi" konulu bu tez çalışmasında 2004 – 2008 kazılarında bulunan Geç Neolitik Dönem Mimarisi incelenmiştir. Bu kapsamda, 8 dörtgen planlı yapı, 18 yuvarlak planlı mekân, yapıların çevresinde konumlandığı Merkezi Avlu ile avlu ve yapılarla ilişkili 3 işlik, 8 pişirme alanı, 2 çöplük incelenmiş ve yerleşimin doğusundaki Set Duvarları yerleşimin çevresi ile ilişkisinin anlaşılması kapsamında değerlendirilmiştir. Bulgular eşzamanlı Neolitik Dönem yerleşimlerinin mimarileriyle karşılaştırılmıştır. Yerleşimin Geç Neolitik Dönem çanak çömleği üzerindeki çalışmaların halen devam etmesi nedeniyle tabakaların/evrelerin ayrımında yapı tiplerindeki değişimler, yapıların birbirleriyle ilişkileri ve inşa teknikleri esas alınmıştır. Buna göre Ege Gübre Geç Neolitik Dönemi üç ana evreden (IIIa – IIIb – IIIc) oluşmaktadır.

Yerleşimin en erken dönemi olan Ege Gübre IIIc ana evresi, C_{14} analizlerine göre MÖ 6230 – 6050 yıllarına tarihlenmiştir. Bu evreye ait mimari bulgular yuvarlak planlı taş temelli Y6 ve Y10 mekânlarıdır. Ege Gübre IIIb ana evresi yapılarınca kısmen tahrip edilmiş bu mekânların duvarlarının dal örgü ve yığma çamurla yapıldığı öngörülmektedir. IIIc ana evresindeki yerleşim düzeni hakkında yeterli bilgi edinilememiş olmakla birlikte avlu olduğu düşünülen alandaki ateş çukuru biçimindeki ocaklar gündelik işlerin avluda yapıldığına işaret eder. Yapıların merkezi bir avlu etrafındaki konumu ve inşa teknikleri, buraya yerleşen insanların daha önceden belli bir sosyal organizasyona veya teknik bilgi birikime sahip olduğunun kanıtıdır. Yuvarlak planlı yapılar Anadolu, Suriye, Levant ve Irak'taki

PPNA yerleşimlerinden bilinmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'deki yuvarlak planlı yapılar çukur tabanlı kulübeler şeklindedir. Kıbrıs'ta yuvarlak konut geleneği uzun süre devam etmiştir. Geç Neolitik Dönem'de bu tip yapıların Ege Gübre'ye en yakın örneğine Hoca Çeşme III ve IV tabakalarında rastlanmıştır[151]. Yuvarlak planlı yapı geleneği ile şimdilik, İzmir ve çevresindeki kazılmış Neolitik yerleşmelerde karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla Ege Gübre, Batı Anadolu Neolitiğinin tanımlanması ile ortaya çıkış ve yayılışına dair yeni verileri gündeme getirmiştir.

Ege Gübre IIIb ana evresi, yerleşim mimarisinde dörtgen planlı yapıların ortaya çıkışını simgeler. Bu ana evre IIIb1 ve IIIb2 olarak iki alt evreye ayrılır. IIIb1 alt evresinde ayrışık düzende merkezi bir avlunun etrafında konumlandırılan 8 dörtgen planlı yapı (S, P, T, Z, K, V, R ve U yapıları) 53 x 29 m genişliğinde bir alana yayılmıştır. Merkezi Avlu'yu kuzeyden ve güneyden çevrelemek amacıyla kuzeybatı - güneydoğu yönünde yapılan S ve K yapıları hariç kuzeydoğu - güneybatı yönünde birbirine paralel inşa edilen dörtgen yapılar dar sokaklar/geçitlerle ayrılır. Yapı malzemesi olarak taş temel üzerine dal örgü ve yığma çamur kullanılmıştır. Yapılar genellikle biri büyük, diğeri küçük iki mekâna sahiptir. Küçük mekânların duvarları daha incedir. Yapılarda P ve T yapıları dışında ocak yoktur. IIIb ana evresinde ortaya çıkartılan yapılar arasında özel nitelikli bir yapı belirlenmemiştir. İç Anadolu'daki *PPN* yerleşimlerinden bilinen taş ya da kerpiç duvarlı dörtgen yapılar Ege Gübre IIIb ana evresindeki mimari geleneğin kökeni hakkında fikir edinilmesini sağlamaktadır[152]. Ege Gübre IIIb ana evresindeki mimari geleneğin İç Anadolu'da Musular ve Köşk Höyük[153], Göller Bölgesi'nde Hacılar VI ile Bademağacı GN 1 – 2 tabakaları[154], Marmara Bölgesi'nde Aktopraklık ve Ilıpınar IX – X tabakaları[155] ile benzerliği, Ege Denizi kıyısındaki Ege Gübre Yerleşimi ile Anadolu'nun diğer bölgeleri arasındaki ilişkinin göstergesidir.

[151] Özdoğan, M. 2007c: 416
[152] Özdoğan, M. 2007f: 447
[153] Özbaşaran, M. ve diğerleri 2007: 279; Öztan 2007: 224, 234
[154] Duru 2007: 331, 346
[155] Roodenbeg 1999: 200; Sağlamtimur 2007: 376

Ege Gübre'de IIIb - IIIa ana evrelerinde dörtgen yapıların çevrelediği Merkezi Avlu yaklaşık 550 m² genişliğinde bir alanı kaplar. Avludaki pişirme, işlik ve atık alanları, Merkezi Avlu'nun gündelik işlerin ortak yapıldığı bir yaşam alanı olarak kullanıldığına işaret eder. Avludaki pişirme alanları ile taş aletlerin farklı alanlardaki işliklerde görülmesi, avlunun pişirme alanı ve taş alet üretim alanları gibi birimlere ayrıldığını gösterir. Merkezi Avlu'da *kutsal ya da özel* olarak adlandırılabilecek bir alan olmaması yerleşimdeki eşitlikçi köy yaşantısının göstergesi sayılabilir. Avlu sistemi IIIb ana evresi boyunca ve sonraki IIIa ana evresinde değişmemiştir. Avludaki işlikler yapıların küçük mekânlarına bitişiktir. Pişirme alanları P ve T yapılarında bulunan iki örnek dışında ya yapıların dışında yapı duvarlarına neredeyse bitişik ya da merkezi avlunun ortalarında yer alır. Ayrışık düzendeki dörtgen yapılar ve *meydan* geleneğinin en erken örnekleri Güneydoğu Anadolu ve Yakındoğu'daki *PPN* yerleşimlerinden bilinmektedir[156]. Göller Bölgesi, Ege ve Marmara bölgelerindeki yerleşimlerde yapılar ya yan yana sınırdaş ya da dar geçitlerle ayrılarak doğrusal bir hat üzerine yerleştirilmiştir. Bazı örneklerde açık bir alan boyunca birbirine bakan konut dizileri ortaya çıkartılmıştır[157]. Ege Gübre IIIb ve IIIa ana evrelerindeki yerleşim düzeni bu modele uymaktadır.

Ege Gübre IIIa ana evresinde yuvarlak planlı mekânlar yeniden ortaya çıkar. IIIa2 alt evresindeki 16 yuvarlak mekânın yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarından korunabilmek amacıyla inşa edildiği tahmin edilmektedir. Yuvarlak mekânlar kuzeydoğu - güneybatı yönünde iki ayrı hat oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Batıdaki ilk hattı oluşturan mekânların (Y1, Y2, Y3, Y4, Y5 ve Y7) ortalama dış çapları 4.00 m'dir. Mekânlarda işlevleri hakkında yorum yapılmasını sağlayacak bulguya rastlanmamıştır. Y5 ve Y7 mekânlarının dörtgen P Yapısı'na kuzeyden ve güneyden bitiştirilmiş olması, IIIa ana evresinde yuvarlak mekânlarla dörtgen yapıların birlikte kullanıldığını gösterir. Daha batıda yer alan ikinci hattı, dış çapları 2.20 m ile 3.00 m arasında değişen, Y8, Y9, Y11, Y12, Y13, Y14, Y15, Y16, Y17 ve Y18 mekânları oluşturur. Yuvarlak mekânlar ve mekânların aralarını kapatan düz duvarların (CE, DE1, DE2, DE3, DE4, FE1 ve FE2

[156] Özdoğan, M. 2007a: 36
[157] Schoop 2005, 49.

duvarları) oluşturduğu bu hat I. Set Duvarı'nı oluşturur. Yuvarlak mekânların, içlerinin boş olması ve boyutlarının konut olarak kullanılamayacak kadar küçük olması nedeniyle, depo olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Yerleşimin doğusunda akan Hayatlı Dere'nin yatağına paralel olarak, dere taşkınlarından korunmak amacıyla, IIIa2 alt evresinde inşa edilen I. Set Duvarı'nın uzunluğu 41.54 m'dir. Y8, Y9, Y10, Y11, Y12, Y13 ve Y14 mekânları I. Set Duvarı'nın doğusunda ve birbirine bitişiktir. Bu durumun, yuvarlak dönüşlü duvarların su taşkınlarına karşı düz ya da köşeli duvarlardan daha dayanıklı olmasıyla ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim D4 açmasında Y9 Mekânı'nın hemen doğusuna dere yatağına doğru eğimli taşlar dere taşkınlarının, yuvarlak planlı mekânların birbirine bitişik yapıldığı bu bölümde, daha yoğun hissedildiğine işaret etmektedir. I. Set Duvarı'nda yerleşime doğudan giriş-çıkışı sağlayacak bir açıklığa rastlanmamıştır.

IIIa1 alt evresinde yerleşimin doğusuna 70 m uzunluğunda bir duvar örülmüştür. II. Set Duvarı olarak adlandırılan duvarın, I. Set Duvarı'na oranla daha ince (ortalama 0.60 m) ve kuzey – güney doğrultulu yapılmış olması Hayatlı Dere'nin mevsimsel taşkınlarının etkisinin bir önceki döneme göre azaldığına ve dere yatağının değiştiğine işaret etmektedir Duvar örgüsü içindeki 0.57 x 0.53 m boyutlarındaki direk altlığı duvarın üst kısmının hafif ahşap malzemeden yapıldığını gösterir. Duvarın, B4, C4, E4 ve F4 açmalarına rastlayan kesimi tadilat görmüştür. Duvarın doğusundaki taş öbekleri bu görüşü desteklemektedir. II. Set Duvarı, derinliği 0.65 m, genişliği ise duvarın doğusunda 1.25 m, batısında 6.45 m uzunluğunda, hendeğe benzer bir kesimin üst kısmına yapılmıştır. Ancak hendeğin duvar boyunca devam etmediği, yalnız dere taşkınlarının daha yoğun hissedildiği bölüme açılmış olduğu tahmin edilmektedir. Duvarın E4 açmasının güneyindeki bölümünde yerleşime doğudan giriş-çıkışı sağlayan 0.70 m genişliğinde bir açıklık vardır. II. Set Duvarı F4 açmasına rastlayan kesiminden itibaren incelmeye başlar ve H4 açmasında tek sıra dizilen taşlarla sonlanır. Yerleşimleri çevreleyen duvarların ilk örnekleri Yakındoğu ve Güneydoğu Anadolu'daki *PPN* ve *PN* yerleşimlerden bilinmektedir[158]. Göller Bölgesi'nde Kuruçay 11. tabakadaki "Sur Duvarı" üzerinde

[158] Özdoğan, M. 2007e: 194

"kuleleri" olan ve düz bir hattı takip eden bir savunma duvarı görünümündedir[159]. Her iki bölgede de benzer duvarların bulunması sözü edilen mimari geleneğin köklerinin *Çekirdek Bölge'*de olduğunu düşündürtmektedir. Ancak Ege Gübre IIIa ana evresindeki set duvarlarının yerleşimi dışarıdan gelen bir tehdide karşı savunmak amacıyla yapıldığına dair bir bulgu yoktur.

Neolitik kültürlerin 4 – 5 bin yıl boyunca *Çekirdek Bölge*'de gelişerek, doruk noktasına ulaştıktan sonra batıya yayıldığı ve bu yayılım/göç hareketinin iki dalga halinde yaklaşık bin yıl sürdüğü bilinmektedir. Kırmızı astarlı ve boyalı çanak çömlekli yerleşimlerin dağılımı, ana dalganın alüvyal vadileri izleyerek Ege'ye doğru yöneldiğini ve Balkanlara geçtiğini işaret etmektedir[160]. Kültürel aktarımın nasıl bir yol izlediği ise, şimdilik, net değildir. Son yıllarda Batı Anadolu'daki araştırmaların artışı Neolitik kültürlerin *Çekirdek Bölge'*den Avrupa içlerine yayılımının nasıl gerçekleştiği hakkında daha doyurucu bilgiler vermektedir. Ege Denizi kıyısındaki Ege Gübre Geç Neolitik Dönem Yerleşimi bulguları yerleşimin İç Anadolu, Marmara ve Göller Bölgesi Neolitik kültürleriyle ilişkisini de göstermektedir. Bununla birlikte, Kıbrıs'taki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşimlerindeki yuvarlak planlı yapı geleneğinin uzun süre devam ettiğinin anlaşılmış olması ve Kıta Yunanistan'daki ilk Neolitik kültürlerin Doğu Akdeniz Neolitik kültürleriyle benzerlikleri Neolitik kültürün Yakındoğu'dan Avrupa'ya aktarımında kıyı Neolitik yerleşimlerinin önemli bir rol oynadığını belgelemektedir[161]. Ege Gübre Yerleşimi'nin en erken buluntularını veren IIIc ana evresinde öncülleri olmadan ortaya çıkan yuvarlak planlı yapılar da bu görüşü desteklemektedir.

Sonuç olarak Ege Gübre'den edinilen veriler, Neolitik kültürün Yakındoğu'dan Avrupa'ya aktarımında Batı Anadolu ve Kıyı Ege'nin önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bölgede yapılacak yeni kazılar söz konusu kültür

[159] Duru 2007: 336
[160] Özdoğan, M. 2005: 20, 21
[161] Perles 2005: 288

aktarımı hakkında daha sağlıklı bilgilere ulaşılmasını ve Batı Anadolu'nun Neolitik Dönem'deki yerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AKDENİZ, Engin
1997 "1995 yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları" *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*: 233 – 254.

ALTHUSSER, Louis
1994 *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Y. Alp ve M. Özışık). İletişim Yayınları, İstanbul.

ATALAY, İbrahim
2002 *Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri*, İnkılâp Kitapevi Yayınları, İzmir.

BADER, Nikolai Ottovich
1993 "Tell Maghzaliyah: An Early Neolithic Site In Northern Iraq", *Early Stages in the Evolution of Mesopotamian Civilization*, N. YOFFEE, J. J. CLARK (Ed.), The University of Arizona Pres, 7 – 40.

BALKAN-ATLI, N., A. ERİM-ÖZDOĞAN ve M. ÖZBAŞARAN
1999 "Akarçay Tepe, 1998 Araştırması", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, 63 – 71.

BAR-YOSEF, Ofer
2001 "The World Around Cyprus: From Epi-Paleolithic Foragers to the Collapse of the PPNB Civilization", *The Earliest Prehistory of Cyprus: From Colonization to Exploitation*, S. SWINY (Ed.), American School of Oriental Research, 129 – 164.

BENZ, Marion
2000 "Die Neolithisierung im Vorderen Orient", *Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence and Envionment 7,* Berlin, Ex Orient.

BIÇAKÇI, Erhan
2001a "Tepecik-Çiftlik Höyüğü (Niğde) Kazısı Işığında Orta Anadolu Tarihöncesi Kültürleri İle İlgili Yeni Bir Değerlendirme", *TÜBA-AR IV*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 25 – 42.

2001b *Die Untersuchungen der Baureste und die Siedlungsmuster der Akeramisch-Neolitischen Siedlungen der Subphasen 5 und 6 des Çayönü Tepesi***,** Universität Karlsruhe (TH) Fakultät für Architektur, Institut für Baugeschichte.

BIÇAKÇI, E., Ç. ALTINBİLEK ve E. FAYDALI
2003 "Tepecik-Çiftlik 2001 Yılı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 397 – 404.

BIÇAKÇI, E., Ç. A. ALGÜL, S. BALCI ve M. GODON
2007 "Tepecik-Çiftlik", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 237 – 253.

CANEVA, Isabella
1999 "Early Farmers on the Cicilian Coast: Yumuktepe in the Seventh Millenium BC", *Neolithic in Turkey: Cradle of Civilization*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 105 – 114.

2007 "Mersin-Yumuktepe; Son Veriler Işığında MÖ Yedinci Binyıla Yeni Bir Bakış", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 203 – 216.

CARR, F. H. ve J. FONTANA
1992 *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık.* (Çev. Özer Ozankaya). İmge Kitapevi, Ankara.

CHİLDE, V. Gordon
1994 *Toplumsal Evrim* (Çev. Cemal Balcı). Alan Yayıncılık, İstanbul.

ÇAMBEL, H. ve BRAIDWOOD, R. J.
1980 "Çayönü Kazısı ve Hilar Mağaraları", *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 121 – 125.

ÇİLİNGİROĞLU, A., Z. DERİN, E. ABAY, H. SAĞLAMTİMUR ve İ. KAYAN
2004 *Ulucak Höyük: Excavations Contucted Between 1995 – 2002*, Peeters, Ancient Near Eastern Supplement 15, Louvain.

ÇİLİNGİROĞLU, A. ve ÇİLİNGİROĞLU, Ç.
2007 "Ulucak", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 361 – 372.

DEMOULE, J. P. ve C. PERLES
1993 "The Greek Neolithic", *Journal of World Prehistory*: 7 / 4, 355 – 416.

DERİN, Zafer
2007 "Yeşilova Höyüğü", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 377 – 384.

2008 "İzmir – Yeşilova Höyüğü", *Doğudan Yükselen Işık*, B.CAN ve M. IŞIKLI (Ed.), Graphis Matbaa, İstanbul, 217 – 225.

DURU, Refik
1994 *Kuruçay Höyük I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

1999 "The Neolithic of Lake District", *Neolithic in Turkey: Cradle of Civilization*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 159 – 185.

2007 "Göller Bölgesi Neolitiği", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 331 – 360.

ERCAN, Fuat
1998 *Toplumlar ve Ekonomiler*, Sarmal Yayınları.

ERİM ÖZDOĞAN, Aslı
2007 "Çayönü", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 57 – 97.

ERİM-ÖZDOĞAN, A. ve N. YALMAN
2004 "Katkılı Kil Kaplar Ve Çanak Çömlek: Çayönü Çanak Çömleksiz Ve Çanak Çömlekli Neolitik Buluntuları Üzerinden Bir Yorum", *TÜBA-AR VII*, 67 – 92.

ESİN, Ufuk

1996 "On Bin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu'da Bir Yerleşim Modeli", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 31 – 42.

2004 "Arkeolojik Terminolojide Bazı Sorunlar", *TÜBA-AR VII*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 21 – 30.

2007 "Anadolu Neolitiğine Başka Bir Bakış", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, XI – XIII.

GROPHER, A., S. ABBO ve S. LEV-YADUN,

2001 "The 'when', the 'where' and the 'why' of the Neolithic revolution in the Levant", *Documenta Preahistorica XXVIII*, 49 – 62.

GUILAINE, J. ve B. BRIOIS

2001 "Parekklisha Shillourokambos: An Early Neolithic Site in Cyprus", *The Earliest Prehistory of Cyprus*, S. SWINY (Ed.), American Schools of Oriental Research, 37 – 54.

HAUPTMANN, Harald

1999 "The Urfa Region", *Neolithic in Turkey***,** M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 65 - 86.

2007 "Nevali Çöri ve Urfa Bölgesi'nde Neolitik Dönem", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 131 – 164.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich

2003 *Tarihte Akıl* (Çev. Önay Sözer). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

HOLE, Frank

2000 "Is Size İmportant? Function and Hierarchy in Neolithic Settlements", *Life in Neolithic Farming Communities*, I. KUIJT (Ed.): 191 – 209.

KARUL, Necmi

2003 "Mezraa Teleilat Yerleşmesi ve "AB" Yapısı", *Köyden Kente Yakındoğu'da İlk Yerleşimler***,** M. ÖZDOĞAN, H. HAUPTMANN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 525 – 533.

2007 "Aktopraklık; Kuzeybatı Anadolu'da Gelişkin Bir Köy", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 387 – 392.

KARUL, N., AYHAN, A. ve ÖZDOĞAN, M.

2002 "Mezraa Teleilat 2000", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, N. TUNA, J. VELİBEYOĞLU (Ed.), TAÇDAM, Ankara, 115 – 141.

KUIJT, I. ve N. GORİNG-MORRİS

2002 "Foraging, Farming, and Social Complexity in the Pre-Pottery Neolithic of the Southern Levant: A Review and Synthesis", *Journal of World Prehistory*: 16 / 4, 361 – 440.

LE BRUN, Alain

2001 "At the Other End of Sequence: The Cypriot Aceramic Neolithic as Seen from Khirokitia, *The Earliest Prehistory of Cyprus*, S. SWINY (Ed.), American Schools of Oriental Research, 109 – 118.

LICHTER, Clements

2005 "Western Anatolia in the Late Neolithic and Early Chalcolithic: The Actual State of Research", *BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th millennium cal BC*, C. LICHTER (Ed.), Ege yayınları, 59 – 74.

LICHTER, C. ve R. MERİÇ

2007 "Dedecik-Heybetlitepe", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 385 – 386.

MAKKAY, Janos
1971 "A Chalcolithic Stamp Seal Fram Karanovo, Bulgaria", *Kadmos:* 10 / 1, 1 – 9.

MARX, Karl
1999 *Grundrisse I* (Çev. Arif Gelen). Sol Yayınları, Ankara.

MELLAART, James
1998 "Hacılar: 1957 – 1960 Excavations", *Ancient Anatolia*, R. MATTHEWS (Ed.), The British Institute of Archeaology at Ankara, 53 – 60.

MERİÇ, Recep
1989 "1987 Yılı İzmir – Manisa – Aydın İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı VI*, 385 – 392.

MITHEN, Steven
2003 *After The Ice: A Global Human History 20000 – 5000 BC*, Harvard Universty Press

NIKOLOV, Vassil
2003 "The Neolithic and the Chalcolithic Periods in Northern Thrace" *TÜBA-AR VI*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 21 – 84.

ÖZBAŞARAN, Mihriban
1999 "Musular: A General Assessment on a New Neolithic Site in Central Anatolia", *Neolithic in Turkey: Cradle of Civilization*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 147 – 155.

ÖZBAŞARAN, M. ve M. ENDOĞRU
1999 "Musular 1997 Yılı Kazısı", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 631 – 645.

ÖZBAŞARAN, M. ve M. MOLIST
2007 "Akarçay Tepe", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 179 – 187.

ÖZBAŞARAN, M, G.DURU, N. KAYACAN, B. ERDOĞU ve H. BUITENHUIS
2007 "Musular: 1996 – 2004 Genel Değerlendirme", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 273 – 283.

ÖZDOĞAN, Aslı
1994 *Çayönü Yerleşmesinin Çanak Çömleksiz Neolitikteki Yeri***.** **(**Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

ÖZDOĞAN, Mehmet
1995 "Yakın Doğu Neolitiği ve Güneydoğu Anadolu; Eleştirisel Bir Değerlendirme", *İ. Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı*, A. ERKANAL, H. ERKANAL, H. HÜRYILMAZ, A. T. ÖKSE, N. ÇINARDALI, S. GÜNEL, H. TEKİN, B. UYSAL, D. YALÇIKLI (Ed.), Arkeoloj Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 267 – 280.

1996 "Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkler", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut,* Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: 19 – 30.

1997 "Tarihöncesi Dönemde Trakya: Araştırma Projesinin 16. Yılında Genel Bir Değerlendirme", *Anadolu Araştırmaları XIV*, 329 – 260.

1998a "Tarihöncesi Dönemlerde Anadolu İle Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri Ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları", *TÜBA-AR I*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, S. BAYKAN, Z. KARACA (Ed.), 63 – 93.

1998b "Hoca Çeşme: An Early Neolithic Anatolian Colony in the Balkans?", *Man and the Animal World: Studies in Archeaozoology, Archeology, Anthropology and Palaeolinguistics in Memoriam Sandor Bökönyi*. P. ANREITER, L. BARTOSIEWICZ, E. JEREM, W. MEID (Ed.), Budapest, 435 – 452.

1999a "The Transition From Sedentary Hunter Gatheres to Agricultural Villages in Anatolia. Some Considerations**",** *Settlement and Hosing In Anatolia Trough Ages,* A. DİNÇOL (Ed), Ege Yayınları, İstanbul, 311 – 319.

1999b "Northwestern Turkey: Neolithic Cultures in Between Balkans and Anatolia", *Neolithic in Turkey: Cradle of Civilization*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 203 – 224.

2000 "The Appearence of Early Neolithic Cultures in Northwestern Turkey. Some Problems", *Karanovo Band III, Beitrage Zum Neolithikum in Südosteuropa*, S. HILLER ve V. NIKOLOV (Ed.), Phoibos Verlag, Wien, 165 – 170.

2004 "Neolitik Çağ – Neolitik Devrim – İlk Üretim Toplulukları Kavramının Değişimi Ve 'Braidwoodlar'", *TÜBA-AR VII*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 43 – 52.

2005 "The Expansion of the Neolithic Way of Life: What we know and What we do not know*", BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th millennium cal BC*, C. LICHTER (Ed.), Ege yayınları, İstanbul, 14 – 26.

2007a "Neolitik Dönem ve Batı Anadolu, Sorunlar ve Bazı Tanımlar", *Refik Duru'ya Armağan,* A. YURTSEVER, G. UMURTAK, Ş. DÖNMEZ (Ed.), Ege Yayınları, İstanbul, 31 – 38.

2007b "Orta Anadolu'dan Avrupa İçlerine Neolitik Yaşam Biçiminin Aktarımı", *Vor 12.000 Jahren in Anatolian, Die Altesten Monumente der Menschheit, 12.000 Yıl Önce Anadolu, İnsanlığın En Eski Anıtları*, Germany, 481 – 490.

2007c "Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 401 – 426.

2007d "Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları", *12000 Yıl Önce 'Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı' Neolitik Dönem*, N. BAŞGELEN (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 9 – 20.

2007e "Mezraa-Teleilat", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 189 – 201.

2007f "Bazı Genellemeler – Öngörüler", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 441 – 458.

ÖZDOĞAN, M., A. ÖZDOĞAN, D. BAR YOSEF ve W. VAN ZEIST

1993 "Çayönü Kazısı ve Güneydoğu Anadolu Karma Projesi, 30 Yıllık Genel Bir Değerlendirme", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 103 – 122.

ÖZDOĞAN, M. ve H. PARZINGER

1994 "Kırklareli Höyüğü 1993 Yılı Kazısı", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 43 – 68.

ÖZDOĞAN, M., N. KARUL, A. AYHAN

2000 "Mezraa-Teleilat 1999 Yılı Çalışmaları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 165 – 180.

ÖZTAN, Aliye

2002 "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojine Yeni Katkılar", *TÜBA-AR V*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 57 – 72.

2007 "Köşk Höyük", *Türkiye'de Neolitik Dönem,* M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Akeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 223 – 235.

PERLES, Catherine

2001 *The Early Neolithic in Greece*, Cambridge University Press

2005 "From the Near East to Greece Let's Reverse the Focus-Cultural Elements That Didn't Tranfer", *BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th millennium cal BC*, C. LICHTER (Ed.), Ege yayınları, İstanbul, 275 – 290.

PRICE, T. Douglas
2000 "Europe's First Farmers: An Introduction", *Europe's Firs Farmers*, T. D. PRICE (Ed.), Cambridge University Press, 1 – 18.

PYKE, Gillian
1996a "Stratigraphy", *Nea Nikomedia I: The Excavation of an Early NeolithicVillage in Northern Greece 1961 – 1964*, K. A. WARDLE (Ed.), The British School at Athens, 9 – 34.

1996b "Structures and Architecture", *Nea Nikomedia I: The Excavation of an Early Neolithic Village in Northern Greece 1961 – 1964*, K. A. WARDLE (Ed.), The British School at Athens, 39 – 55.

RODDEN, R. J.
1996 "Introduction and Acknowledgements", *Nea Nikomedia I: The Excavation of an Early Neolithic Village in Northern Greece 1961 – 1964*, K. A. WARDLE (Ed.), The British School at Athens, 1 – 7.

ROSENSTOCK, Eva
2005 "Höyük, Toumba and Mogila: A Settlement from in Anatolia and the Balkans and its Ecological Determination 6500–5500 BC", *BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th millennium cal BC*, C. LICHTER (Ed.), Ege Yayınları, İstanbul, 221 – 233.

ROLLEFSON, G. O., A. H. SIMMONS ve Z. KAFAFİ
1992 "Neolithic Cultures at 'Ain Ghazal, Jordan", *Journal of Field Archaeology*: 19 / 4, 443 – 470.

ROODENBERG, Jacob
1995a "Introduction to the Project", *The Ilıpınar Excavations I*, J. ROODENBERG (Ed.), Nederlands Historisch - Archaeologish Instituut te İstanbul, 1 – 7.

1995b "Stratigraphy and Architecture: The 'Big Square'", *The Ilıpınar Excavations I*, J. ROODENBERG (Ed.), Nederlands Historisch-Archaeologish Instituut te İstanbul, 35 – 53.

1999 "Ilıpınar, An Early Farming Village in the İznik Lake Basin", *Neolithic in Turkey: Cradle of Civilization*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 193 – 202.

ROODENBERG, J. ve S. A. ROODENBERG

2007 "Ilıpınar ve Menteşe: Doğu Marmara'da Neolitik Döneme Ait İki Yerleşme", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 393 – 400.

ROSENBERG, Michael

1999 "Hallan Çemi", *Neolithic in Turkey,* M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 25 – 33.

2004 "Braidwood's Axiom and Kenyon's Chronology: Complexities and the Neolithic of Southwestern Asia", *TÜBA-AR VII*, U. ESİN, M. ÖZDOĞAN, B. HOWE, P. KUNIHOLM, S. BAYKAN (Ed.), 53 – 60.

2007 "Hallan Çemi", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1 – 11.

ROSENBERG, M. ve İNAL, N.

1994 "The Hallan Çemi Excavation, 1992", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*: 123 – 129.

SAĞLAMTİMUR, Haluk

2007 "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", *Türkiye'de Neolitik Dönem*, M. ÖZDOĞAN ve N. BAŞGELEN (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 373 – 376.

SCHMİDT, Klaus

2007 *Göbekli Tepe* (Çev. Rüstem Aslan). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

SCHOOP, Ulf-Dietrich

2005 "The Late Escape of the Neolithic from the Central Anatolian Plain" BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th

millennium cal BC, C. LICHTER (Ed.), Ege yayınları, İstanbul 41 - 58.

SEVİN, V. ve I. CANEVA
1995 "1993 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 27 – 42.

SIMMONS, A. H. ve G. O. ROLLEFSON
1984 "Neolitihic 'Ain Ghazal (Jordan); Interim Report on the First Two Seasons, 1982 – 1983", *Journal of Field Archaeology, 14 / 4*, 387 – 395.

STORDEUR, Danielle
2002 "Symboles Et İmaginaire Des Premieres Cultures Neolithiques Du Proche Orient", *Arts EtSymboles du Neolitihique a la Protohistoire*, Bulletın de la Sociele Prehistorique Francais, 16 – 33.

THISSEN, Laurens
2000a "Thessaly, Franchthi and Western Turkey: Clues to the Neolithisation of Greece?" *Documenta Praehistorica*: XXVII, 141 – 154.

2000b *Early Village Communities in Anatolia and the Balkans, 6500 – 5000 cal BC*, University of Leiden

2005 "Coming to Grips With the Aegean in Prehistory: An Outline of the Temporal Framework, 10.000 – 5500 cal BC", *BYZAS 2, How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations From the Second Half the 7th the first half of the 6th millennium cal BC*, C. LICHTER (Ed.), Ege yayınları, İstanbul, 29 – 40.

TİNE, S. ve A. TRAVERSO
2004 "An Ancient Neolithic Village in the Aegean Coastland of Northwestern Turkey", *Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liege, Belgium 2 – 8 September 2001, Section The Neolithic in the Near East and Europe,* I. JADIN ve A. HAUZEUR (Ed.), BAR International Series, 53 – 60.

TODD, Ian A.
2001 "Kalavasos Tenta Revisited", *The Earliest Prehistory of Cyprus*, S. SWINY (Ed.), American Schools of Oriental Research, 95 – 108.

TODOROVA, H ve I. VAJSOV
1993 *Nova Kamennata Epoha V Bulgaria*, Bulgaristan

VERHOEVEN, Marc
2004 "Beyond Boundaries**:** Nature**,** Culture and a Holistic Approach to Domestication in the Levant**",** *Journal of World Prehistory*: 18 / 3, 179 – 282.

ZAMİR, Yusuf
2006 *Marks Gerçekte Ne Dedi*, Alev Yayınevi, İstanbul

ZİZEK, Slavoj
2004 *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). Metis Yayınları, İstanbul

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:1**

A

B

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:2**

A

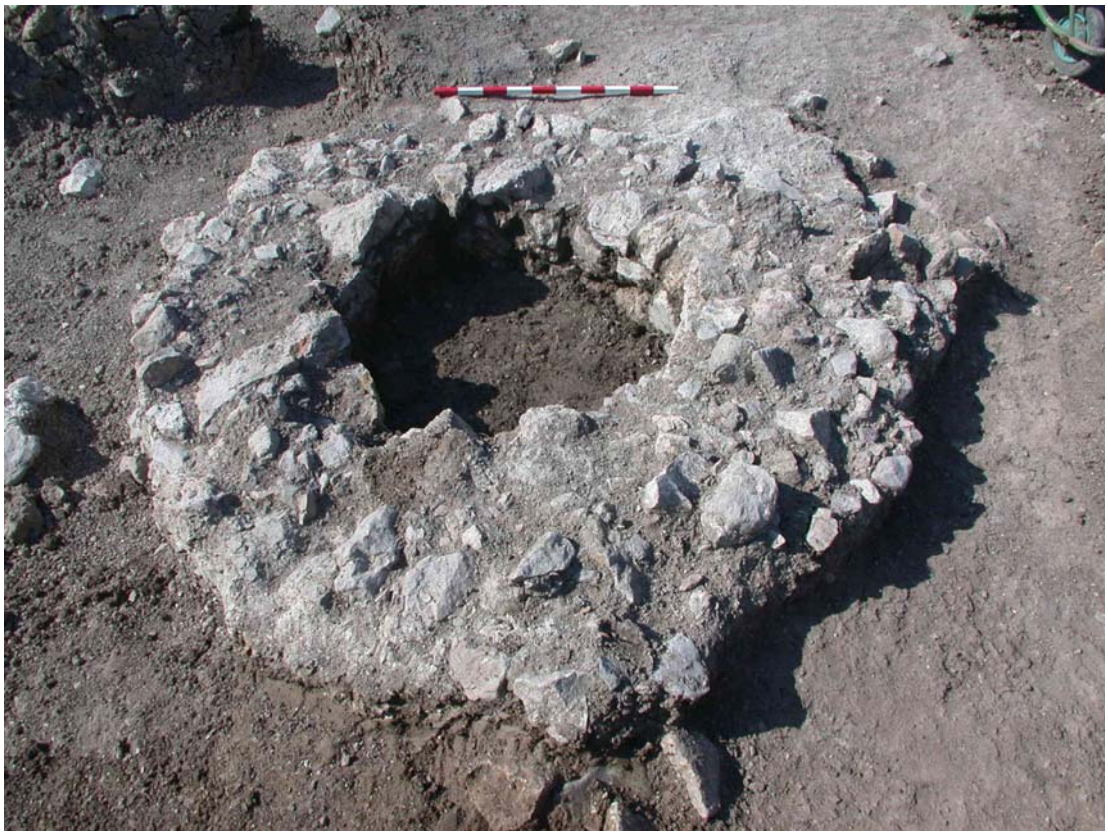

B

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:3**

A

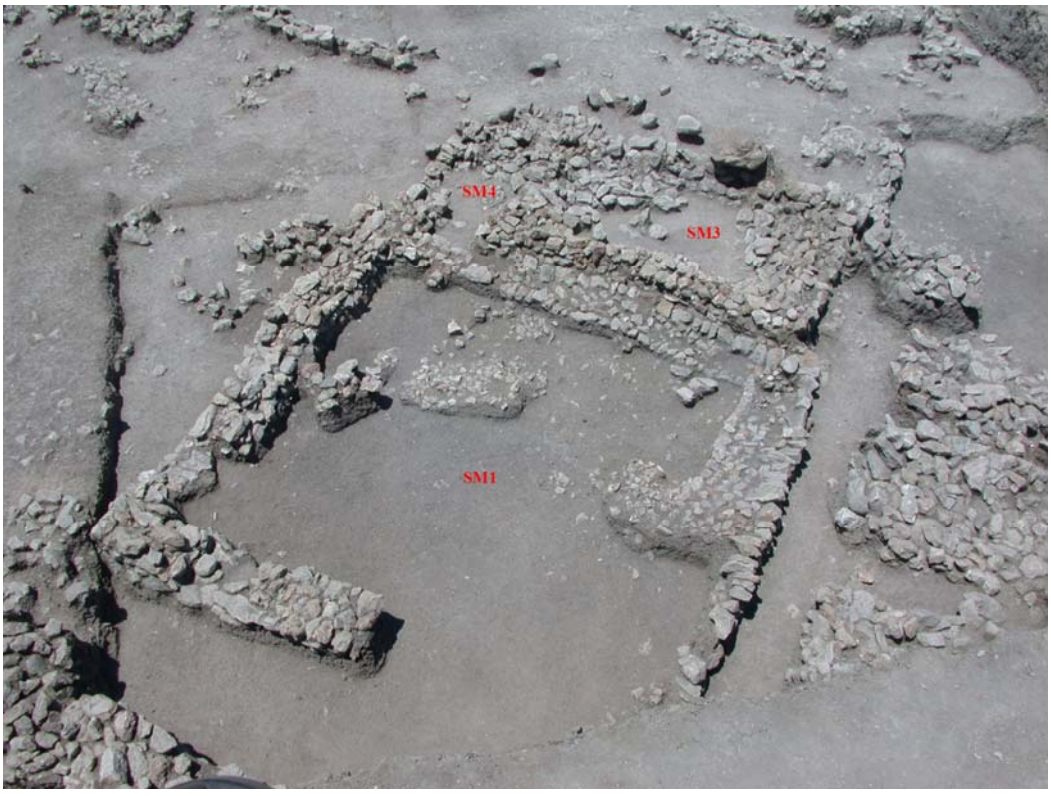

B

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:4**

A

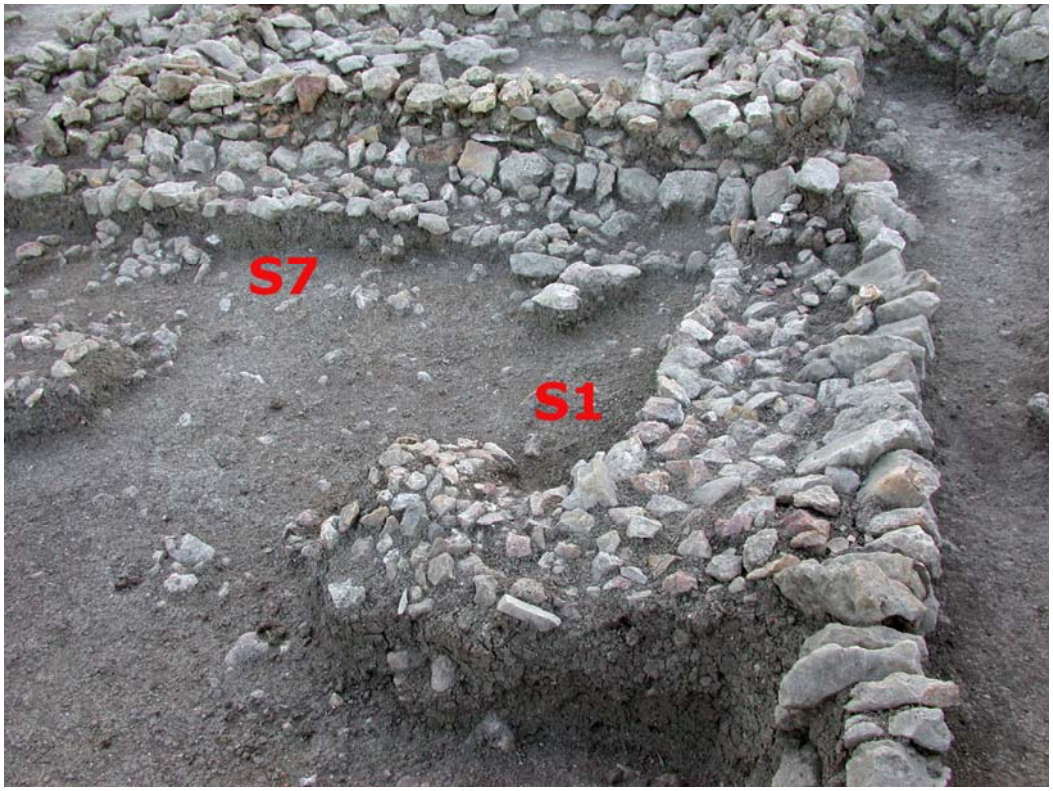

B

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:5**

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:6

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:7

A

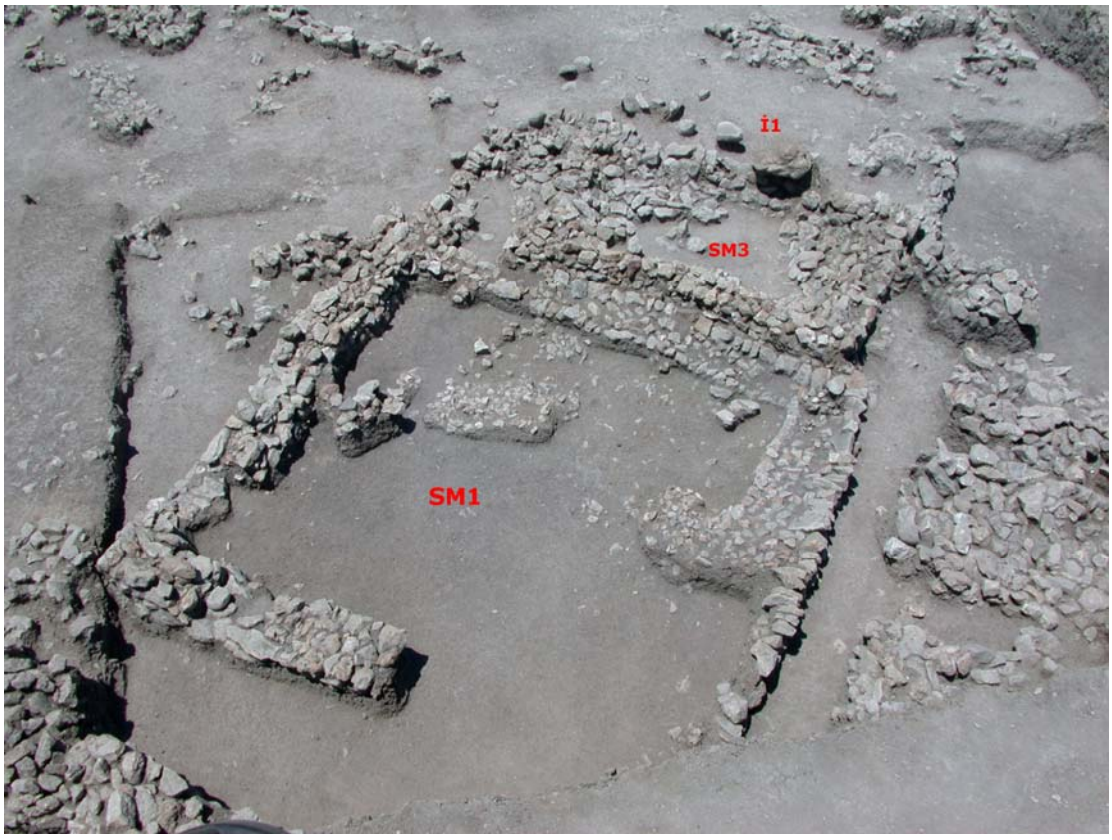

B

Ege Gübre Yerleşimi **Resim:8**

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:9

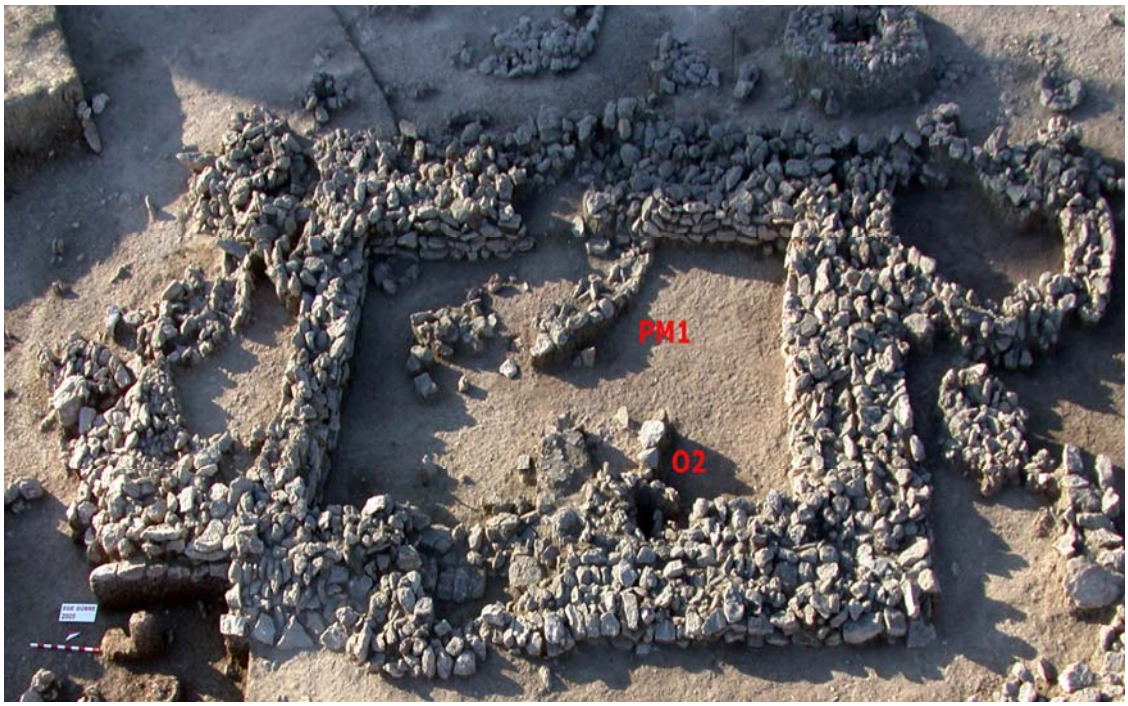
A

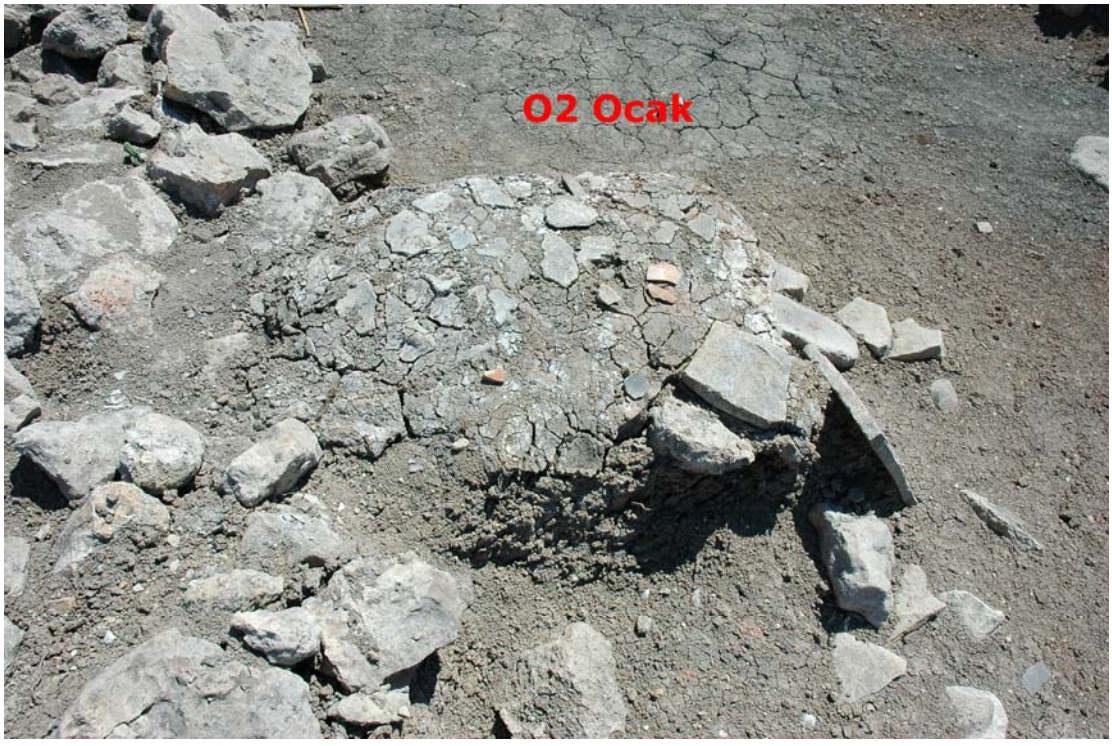
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:10

A

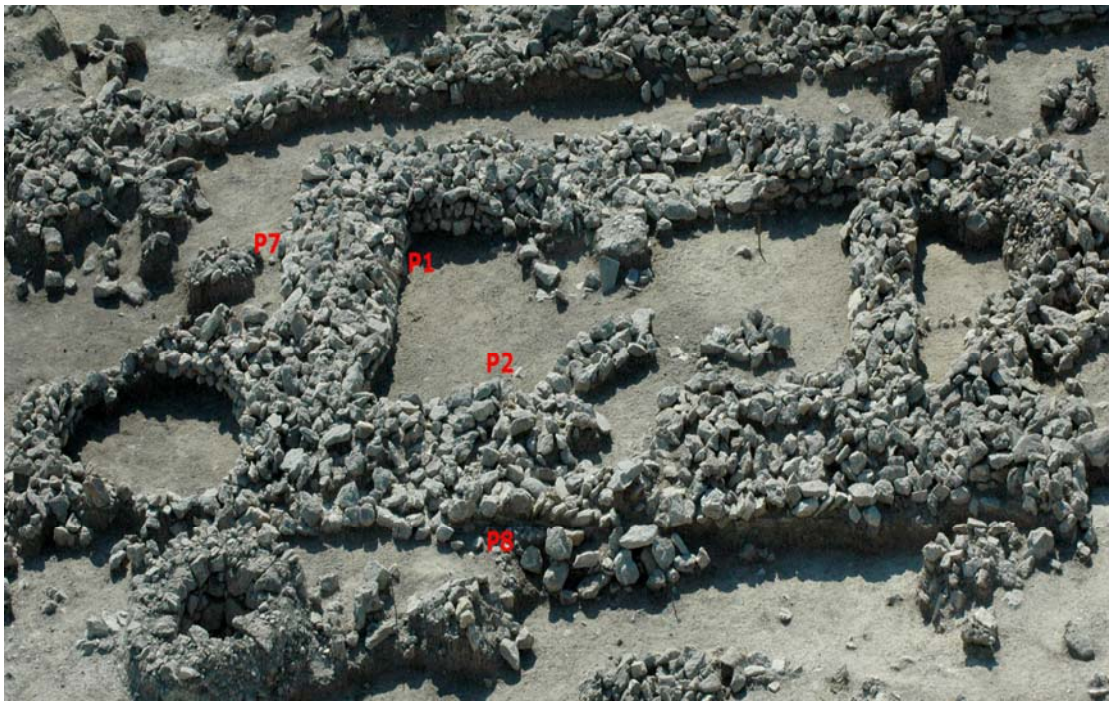
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:11

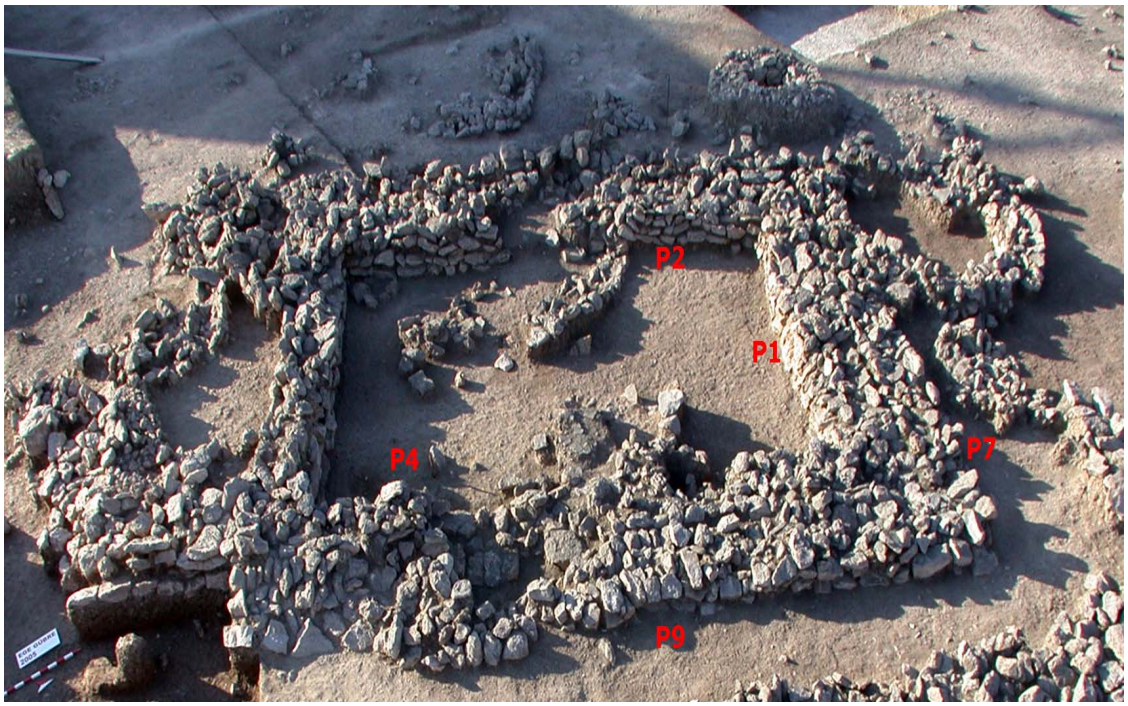
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:12

A

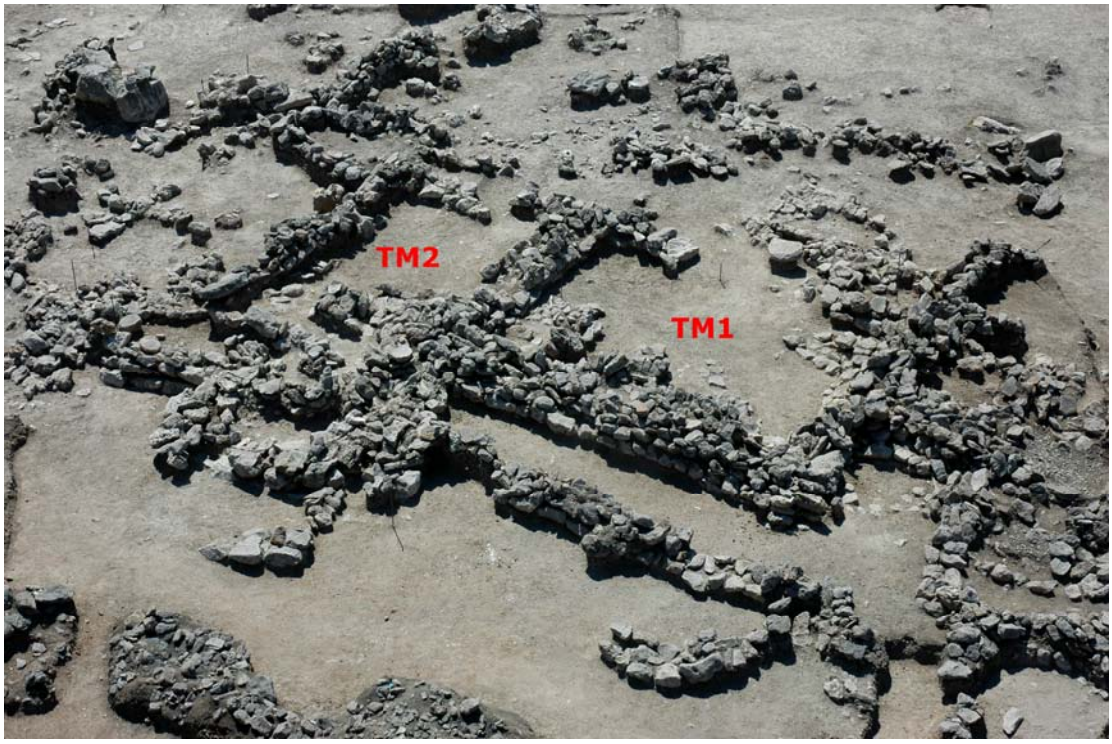
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:13

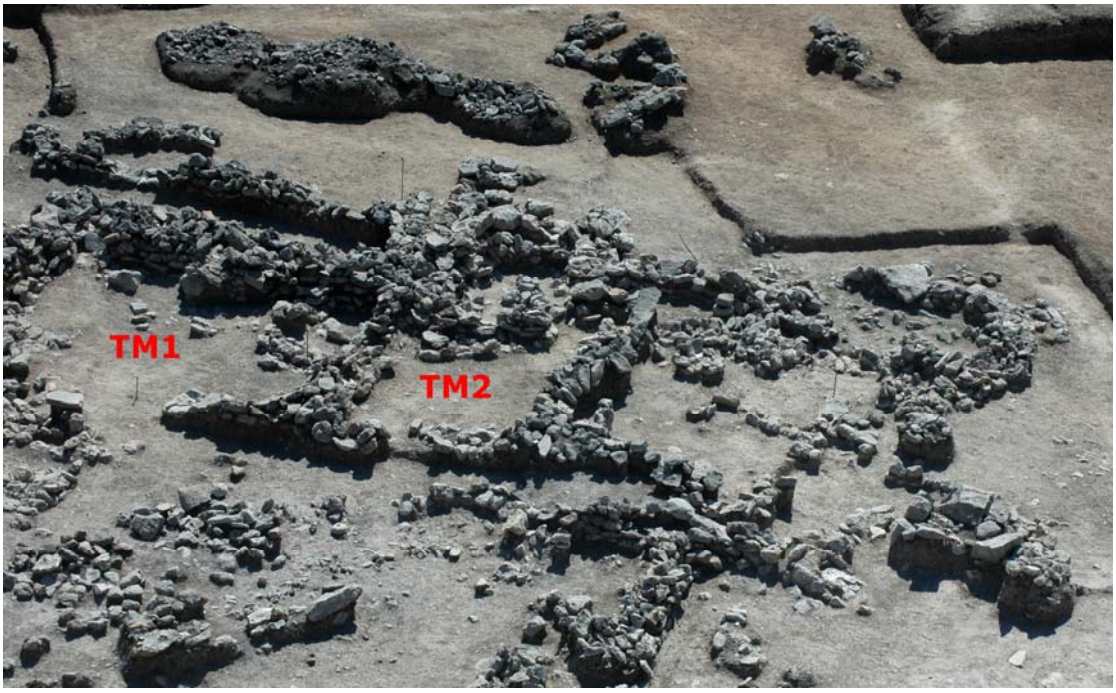
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:14

A

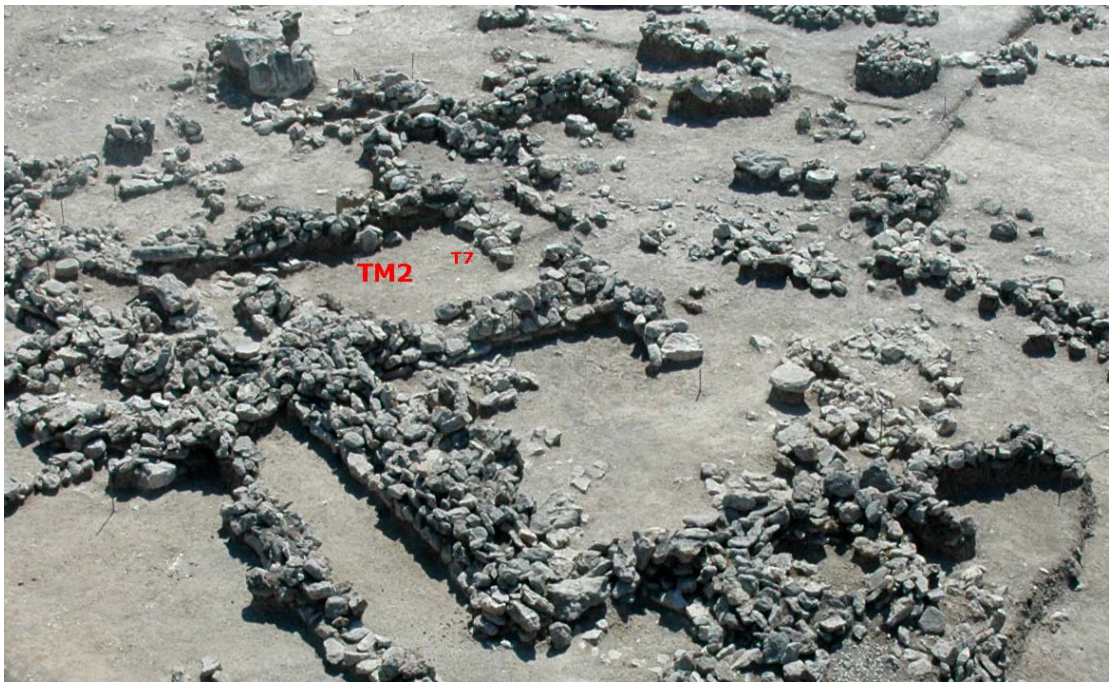
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:15

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:16

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:17

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:18

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:19

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:20

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:21

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:22

A

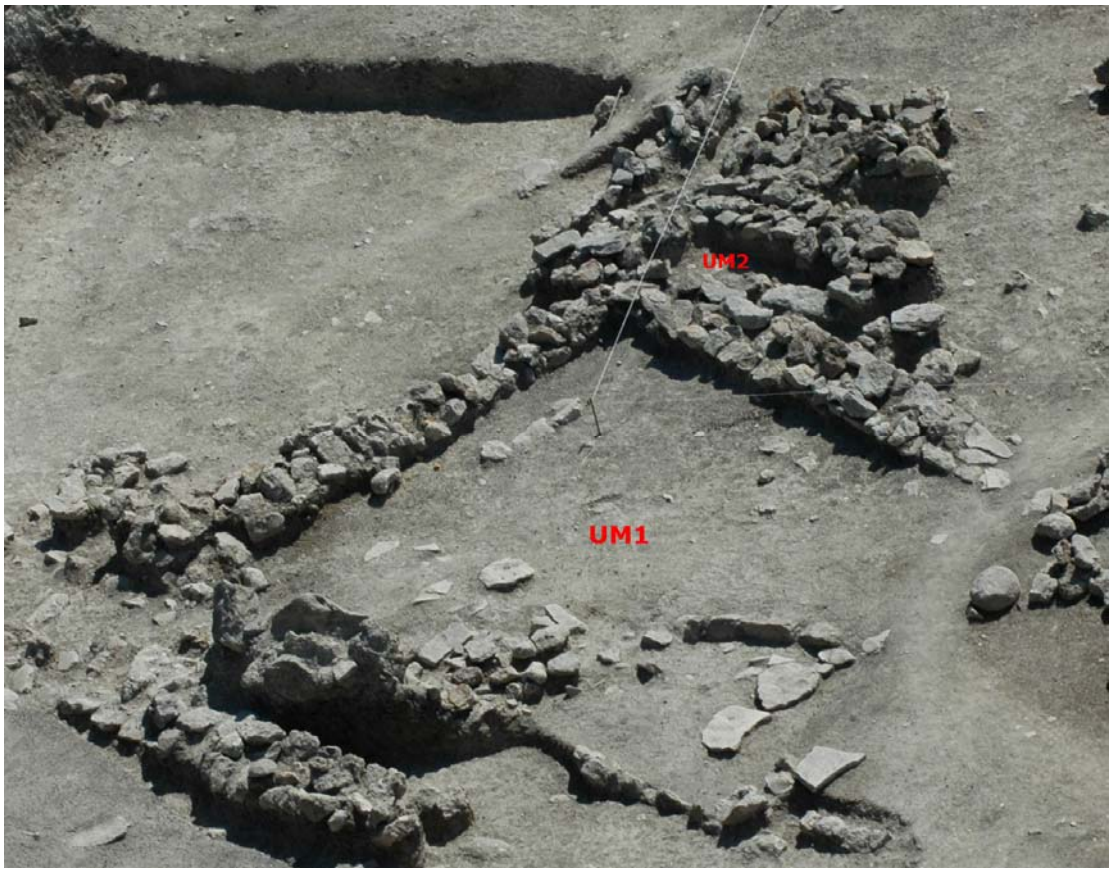
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:23

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:24

A

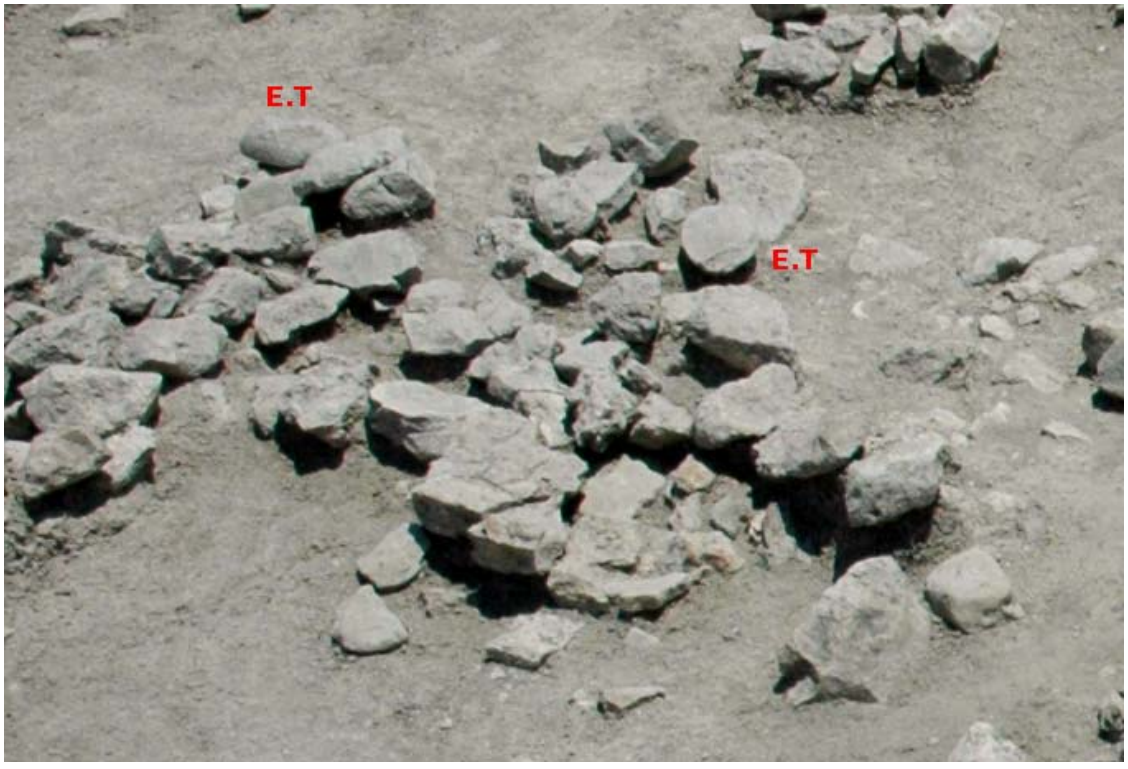
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:25

A

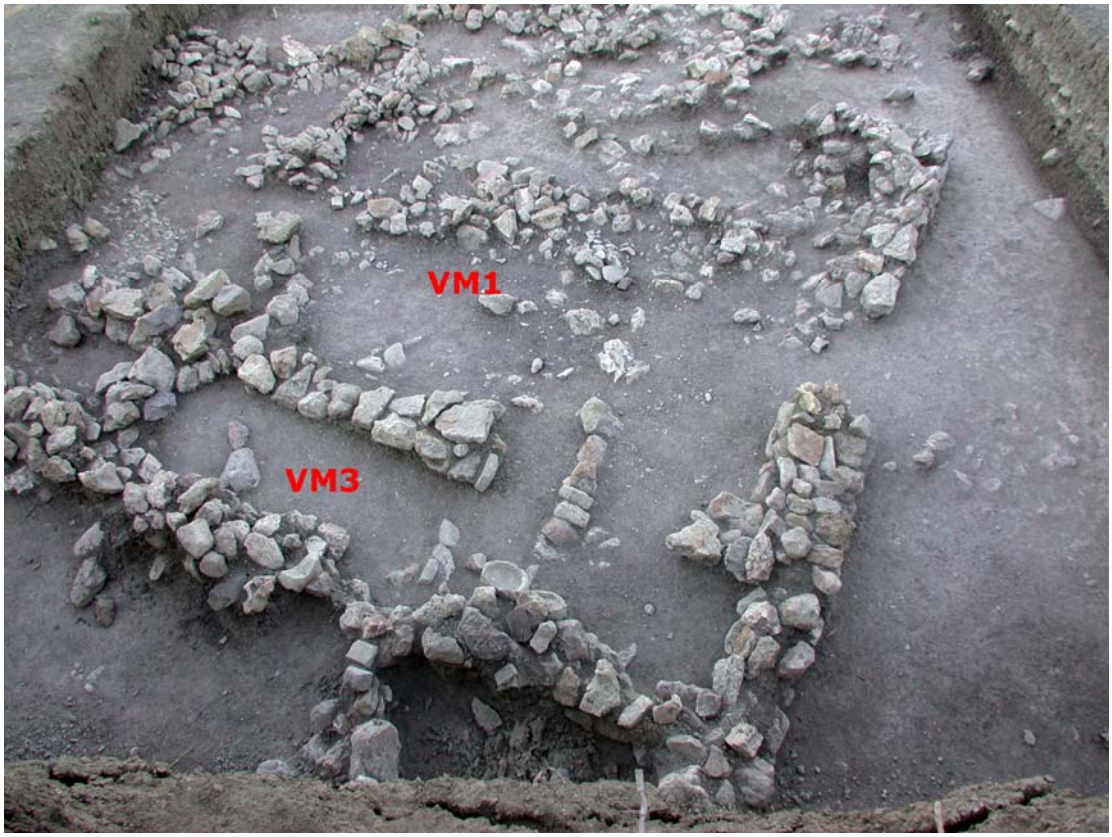
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:26

A

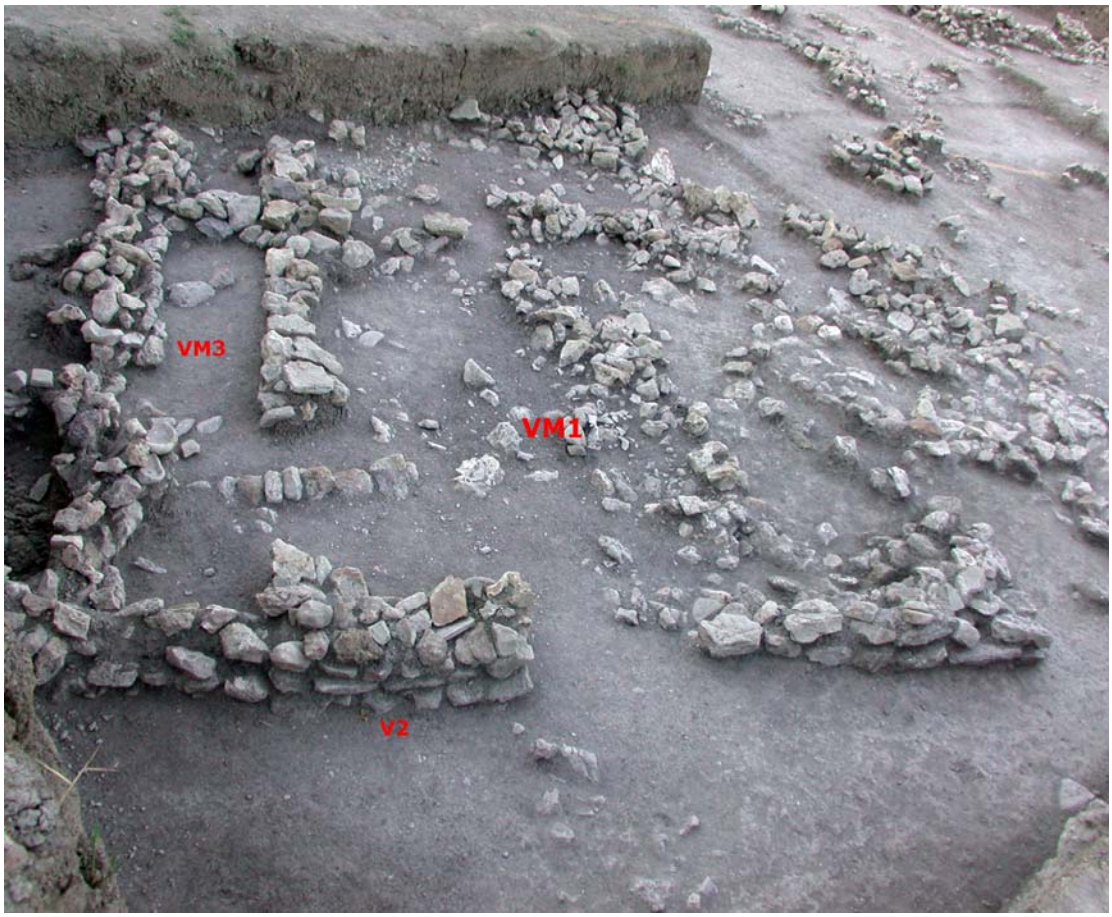
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:27

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:28

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:29

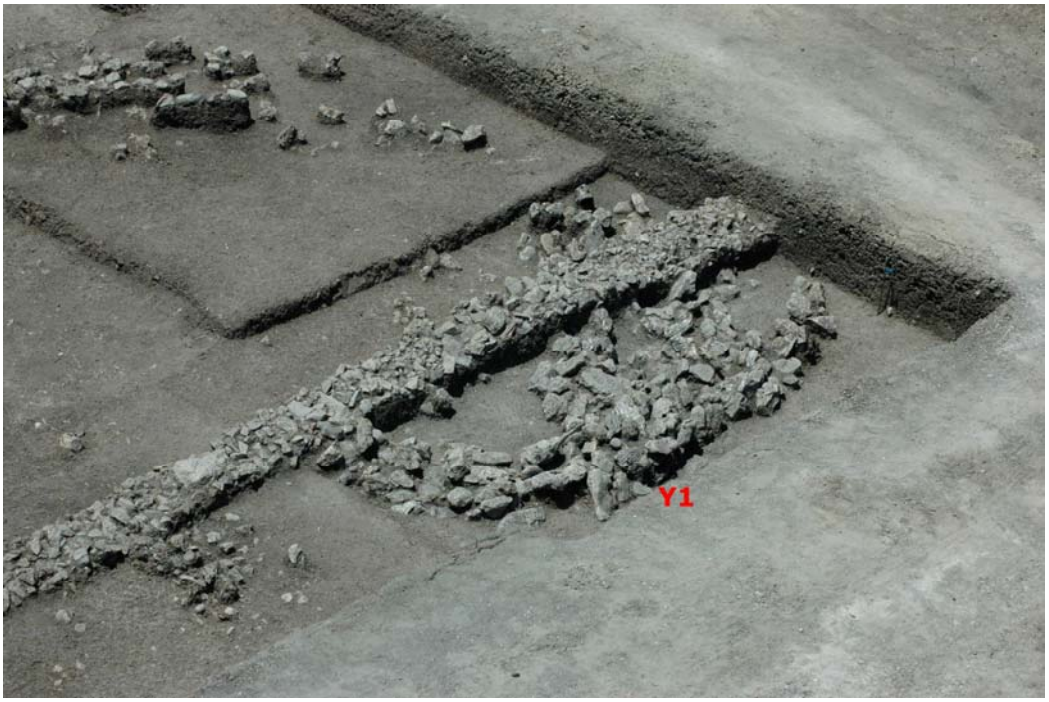
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:30

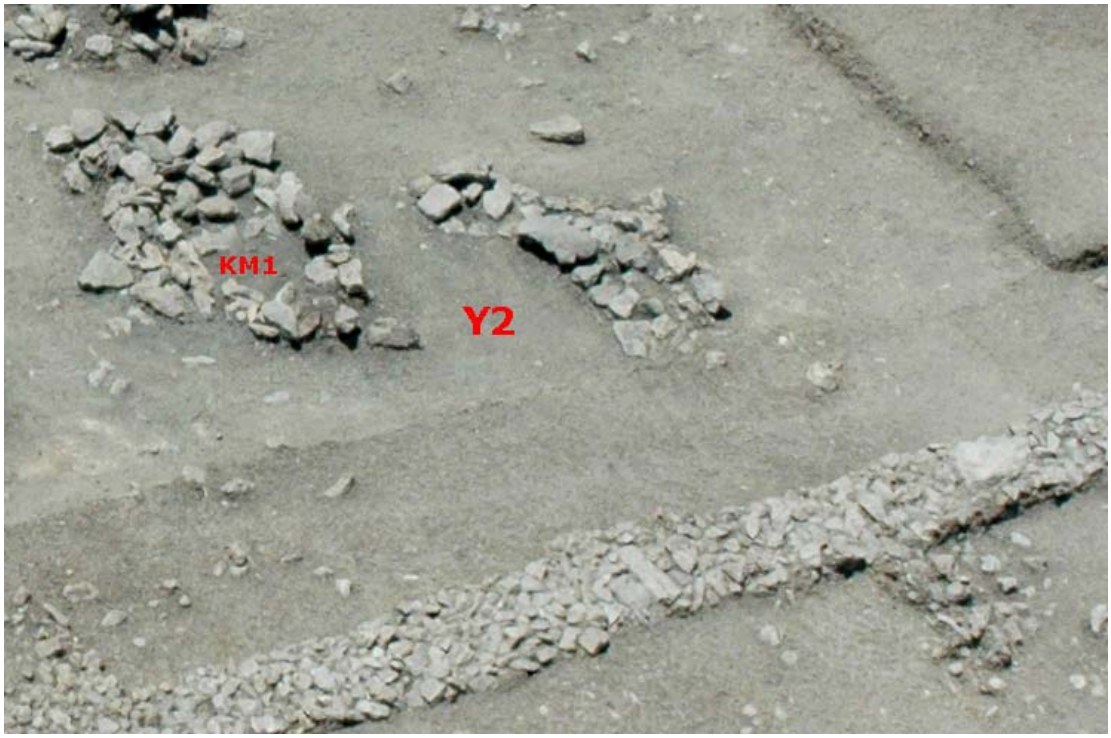
A

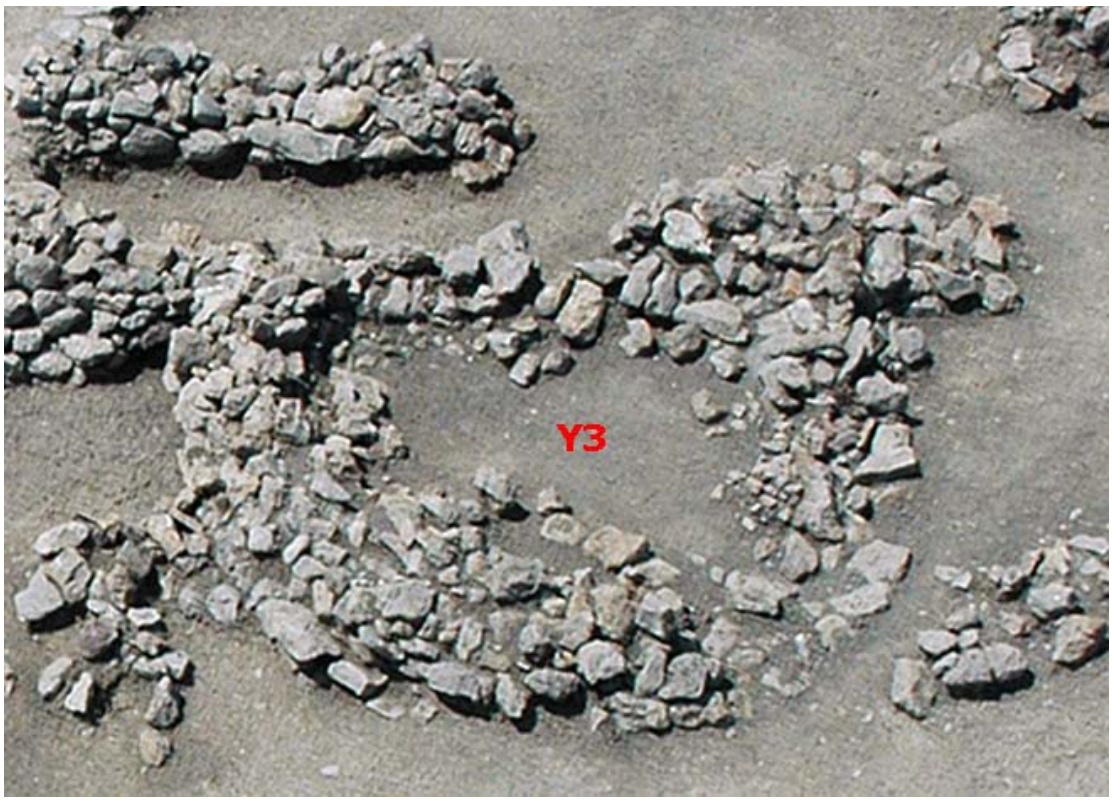
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:31

A

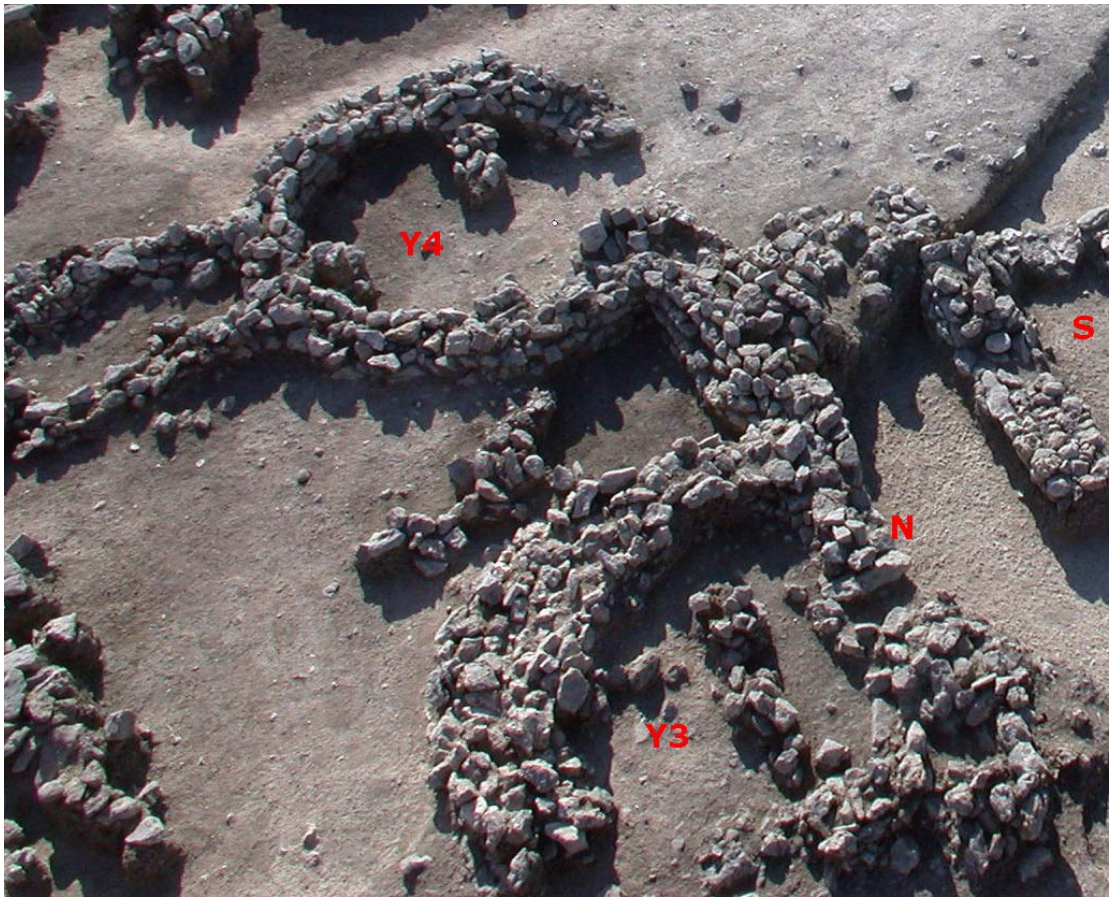
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:32

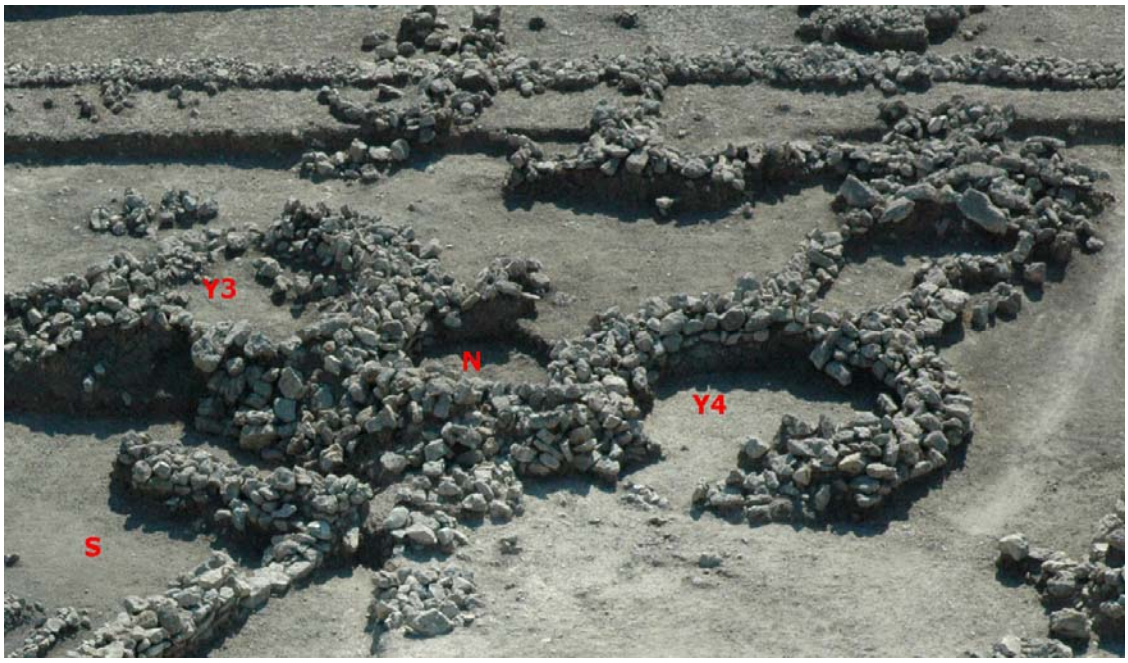
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:33

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:34

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:35

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:36

A

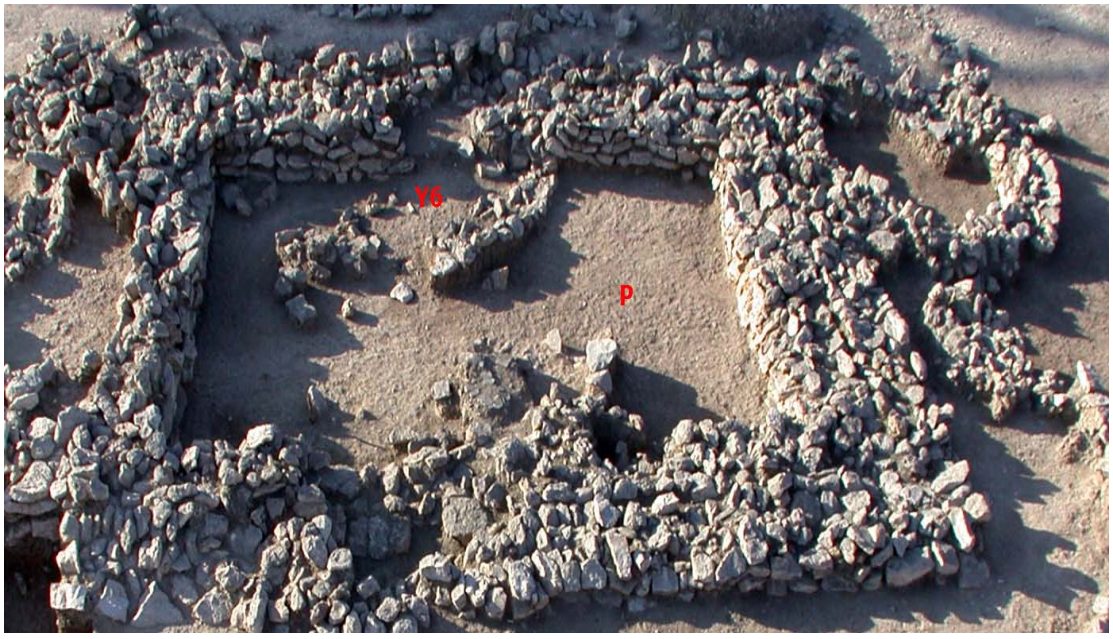
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:37

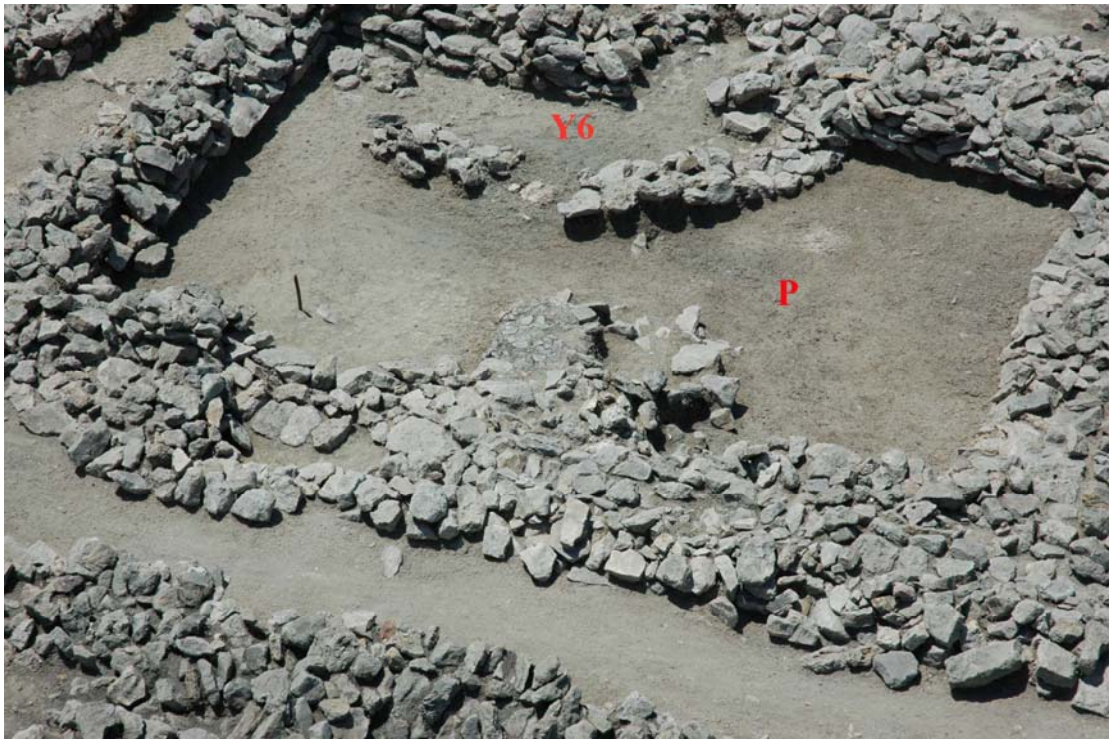
A

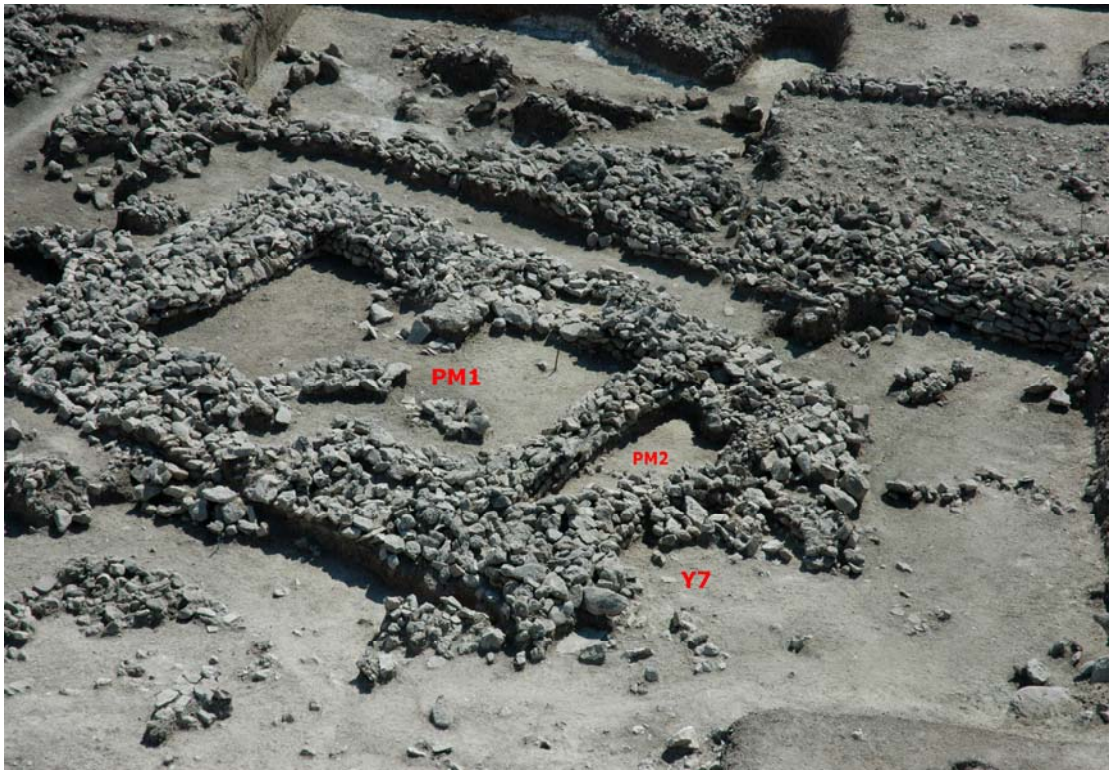
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:38

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:39

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:40

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:41

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:42

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:43

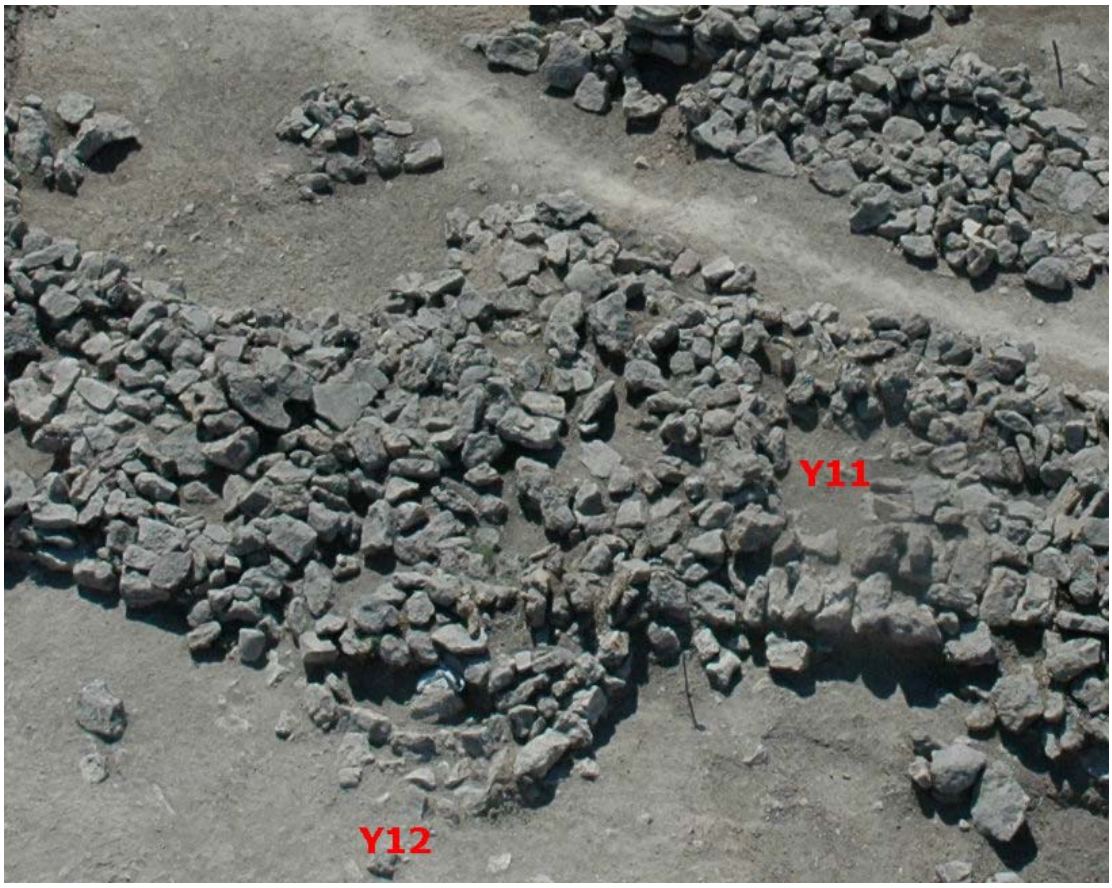
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:44

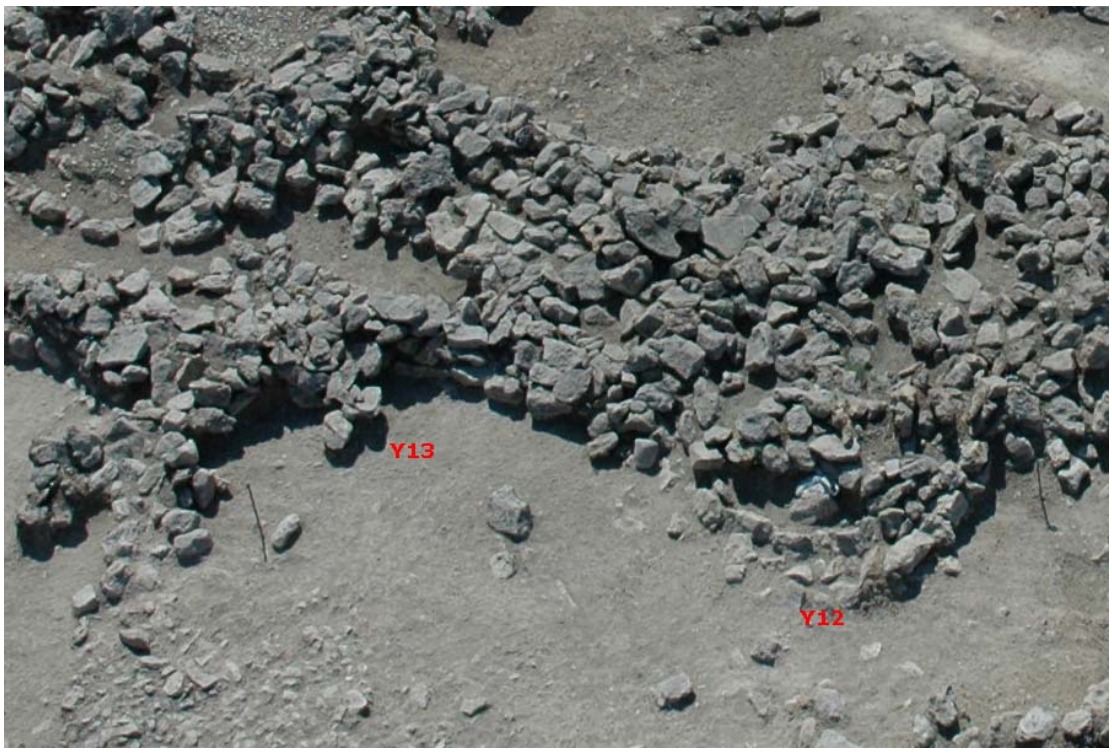
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:45

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:46

A

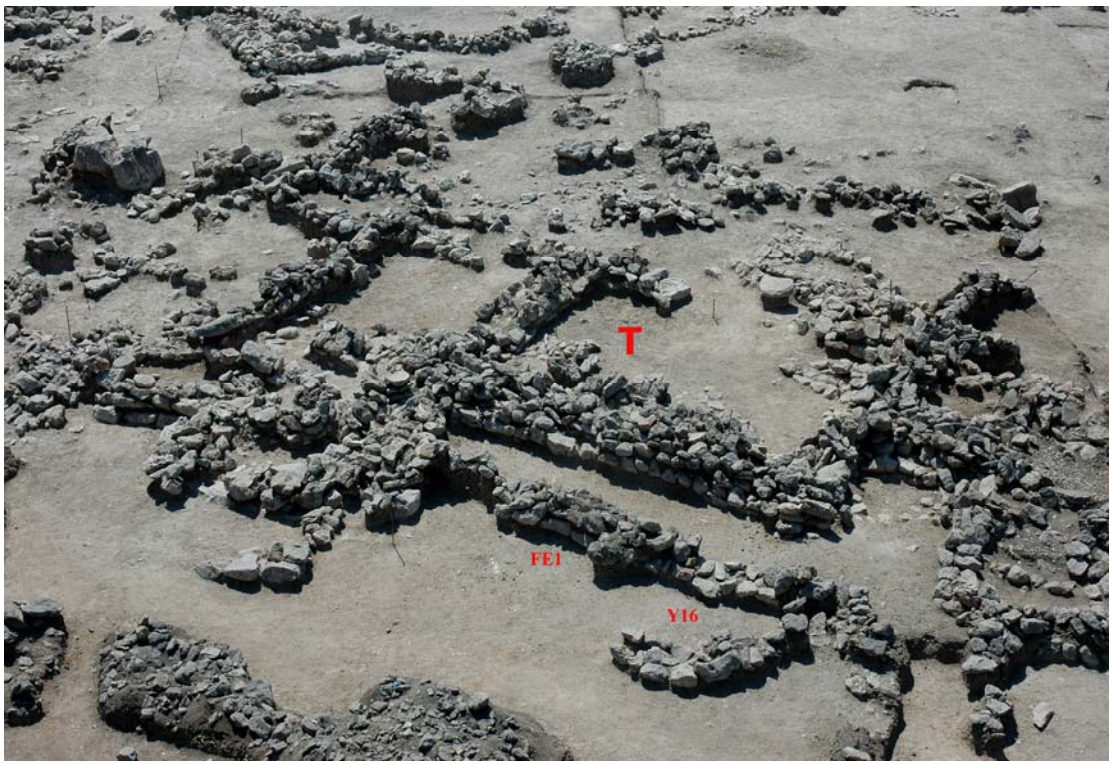
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:47

A

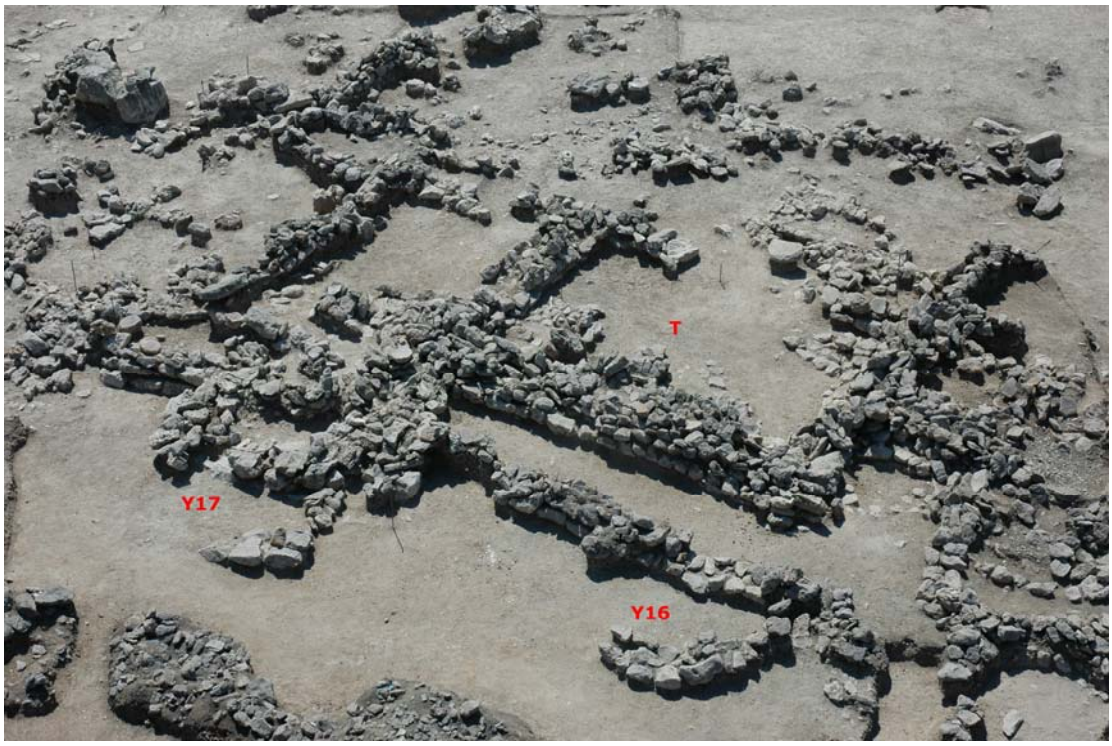
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:48

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:49

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:50

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:51

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:52

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:53

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:54

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:55

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:56

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:57

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:58

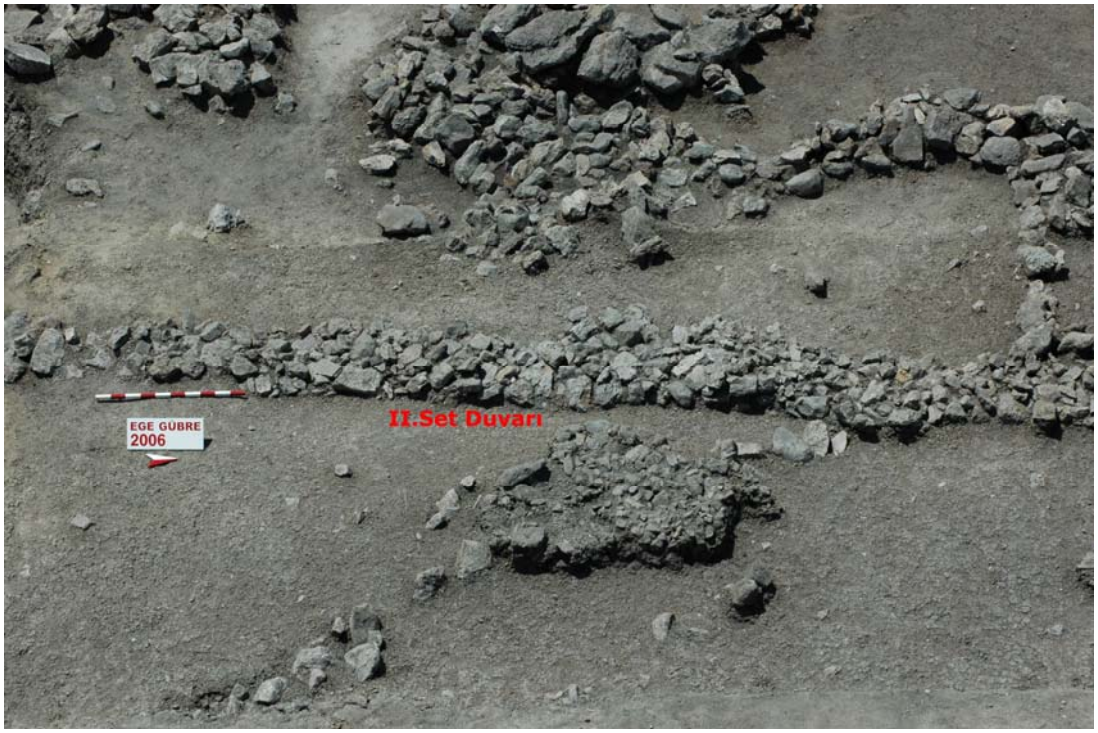
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:59

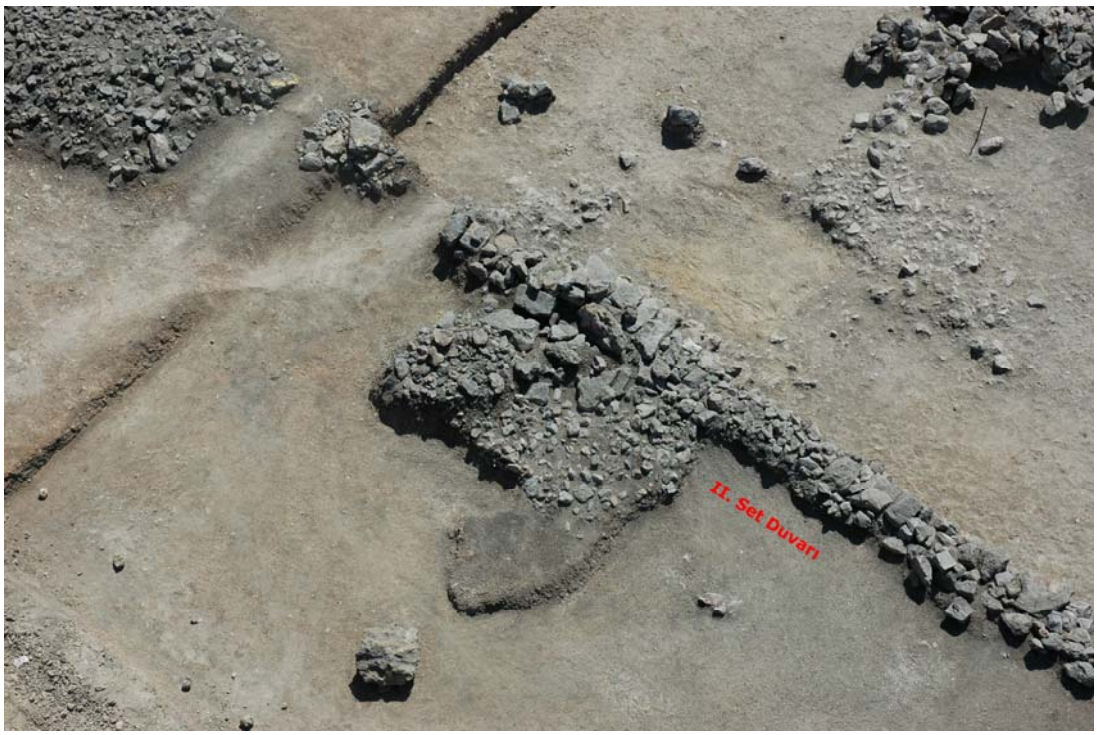
A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:60

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:61

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:62

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:63

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:64

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:65

A

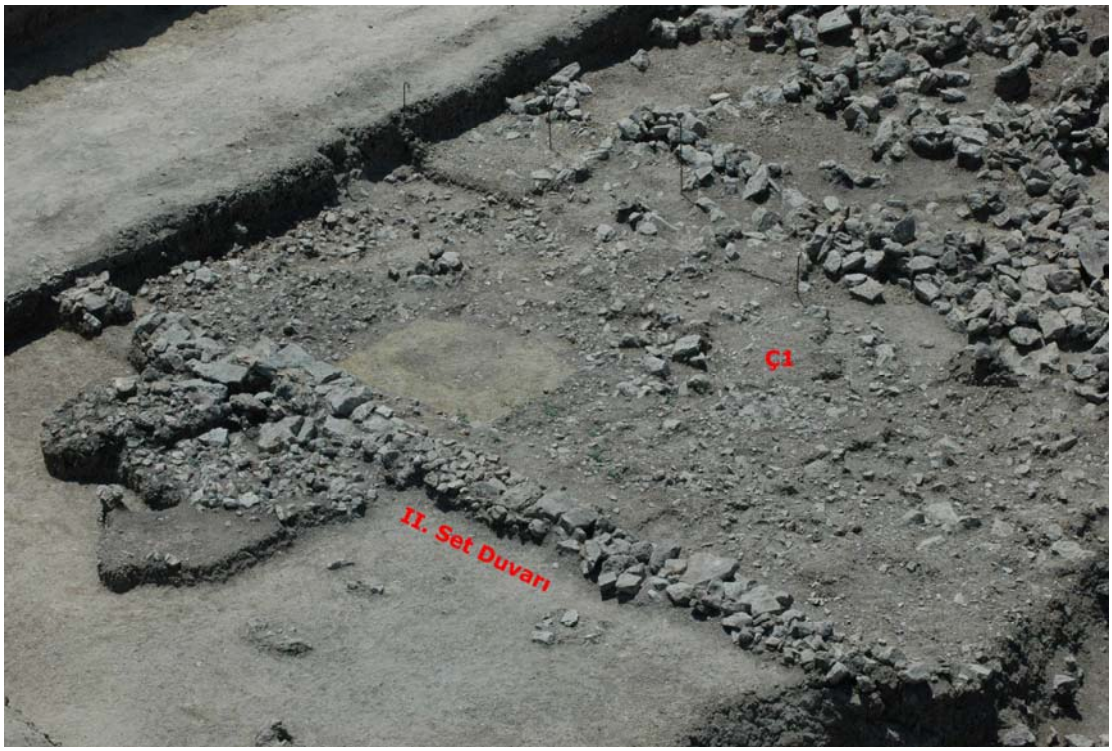
B

Ege Gübre Yerleşimi

Resim:66

A

B

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:1

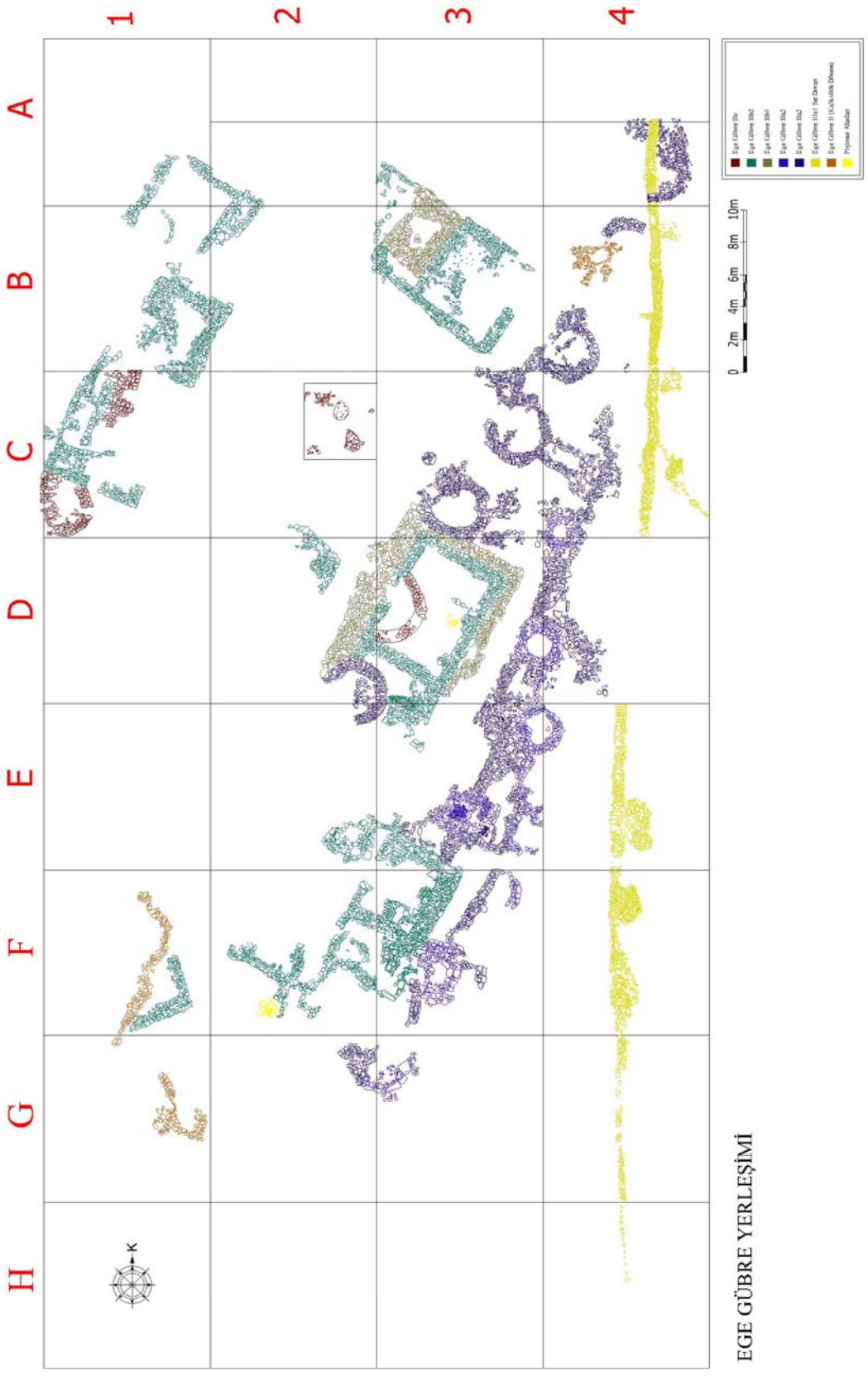
A

B

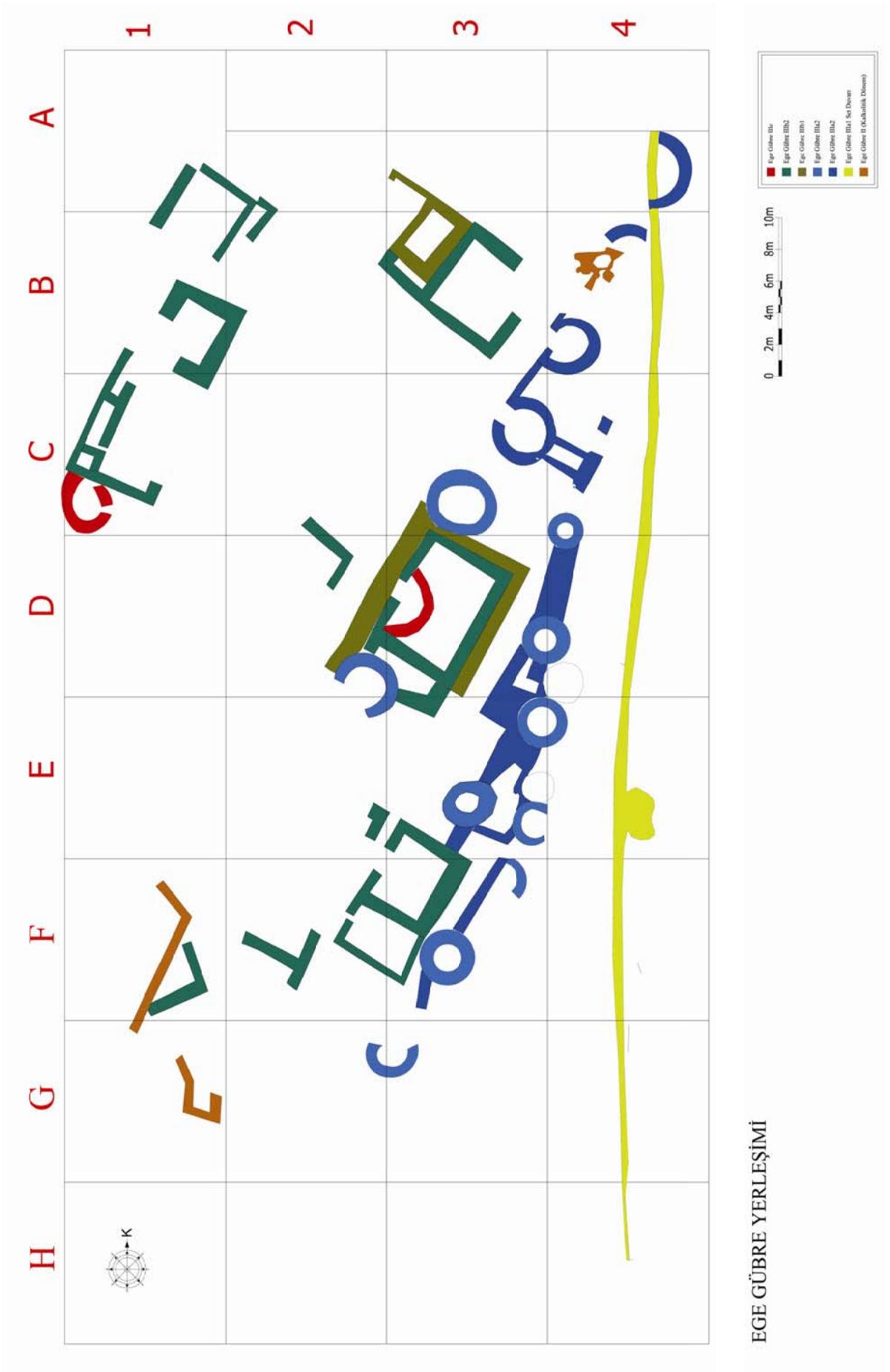
Ege Gübre Yerleşimi

Harita:2

Ege Gübre Yerleşimi

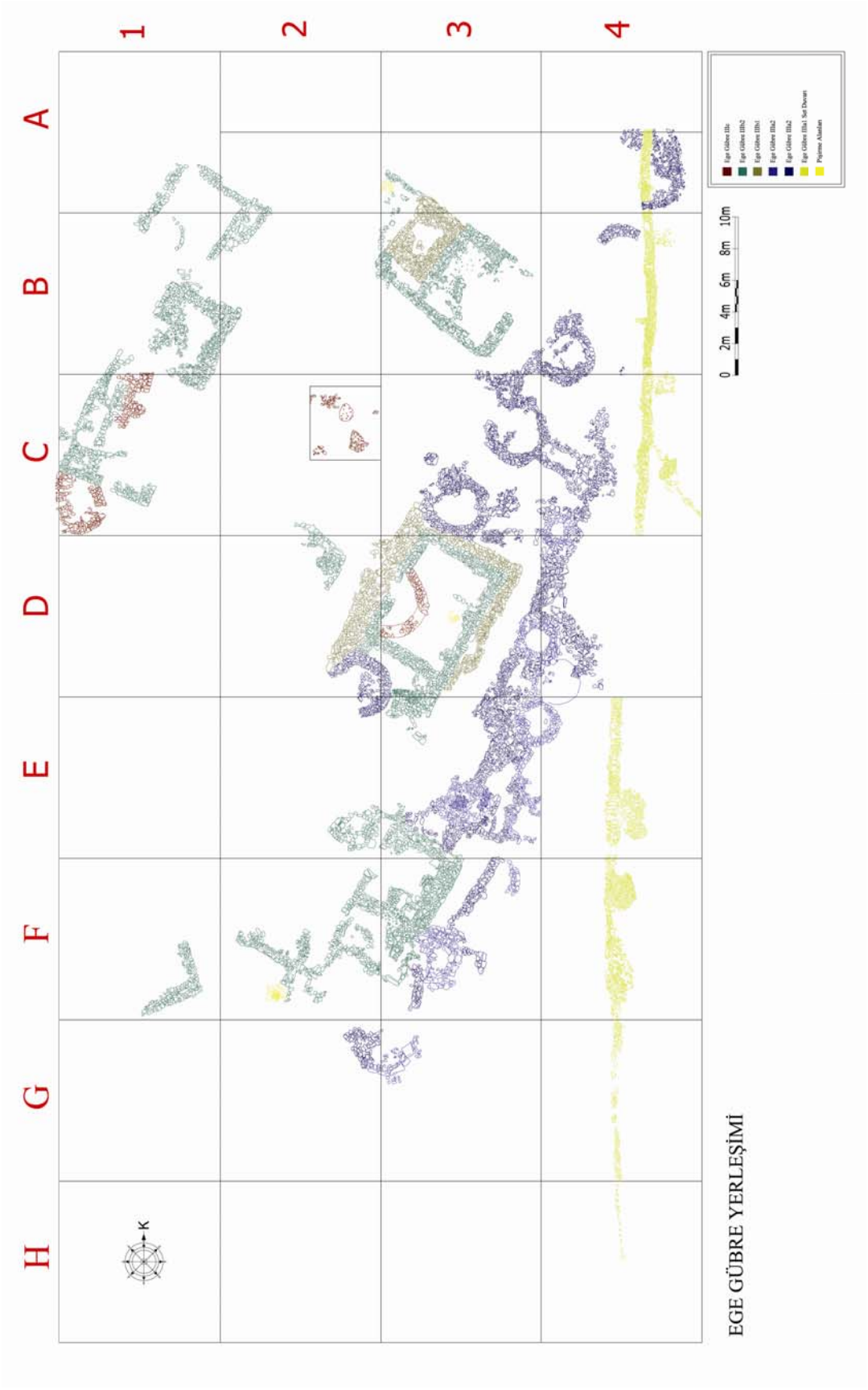
Harita:3

Ege Gübre Yerleşimi

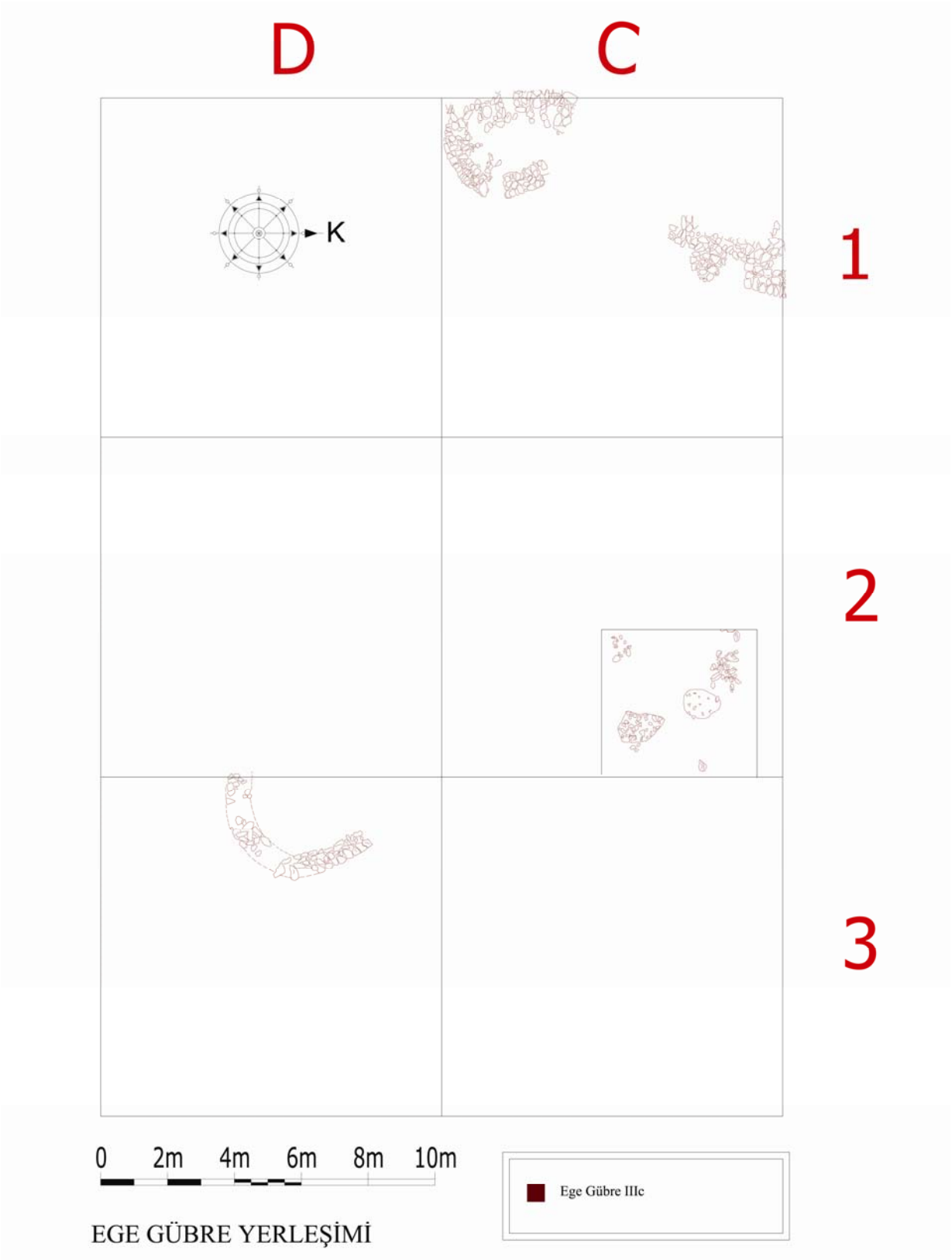
Harita:4

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:5**

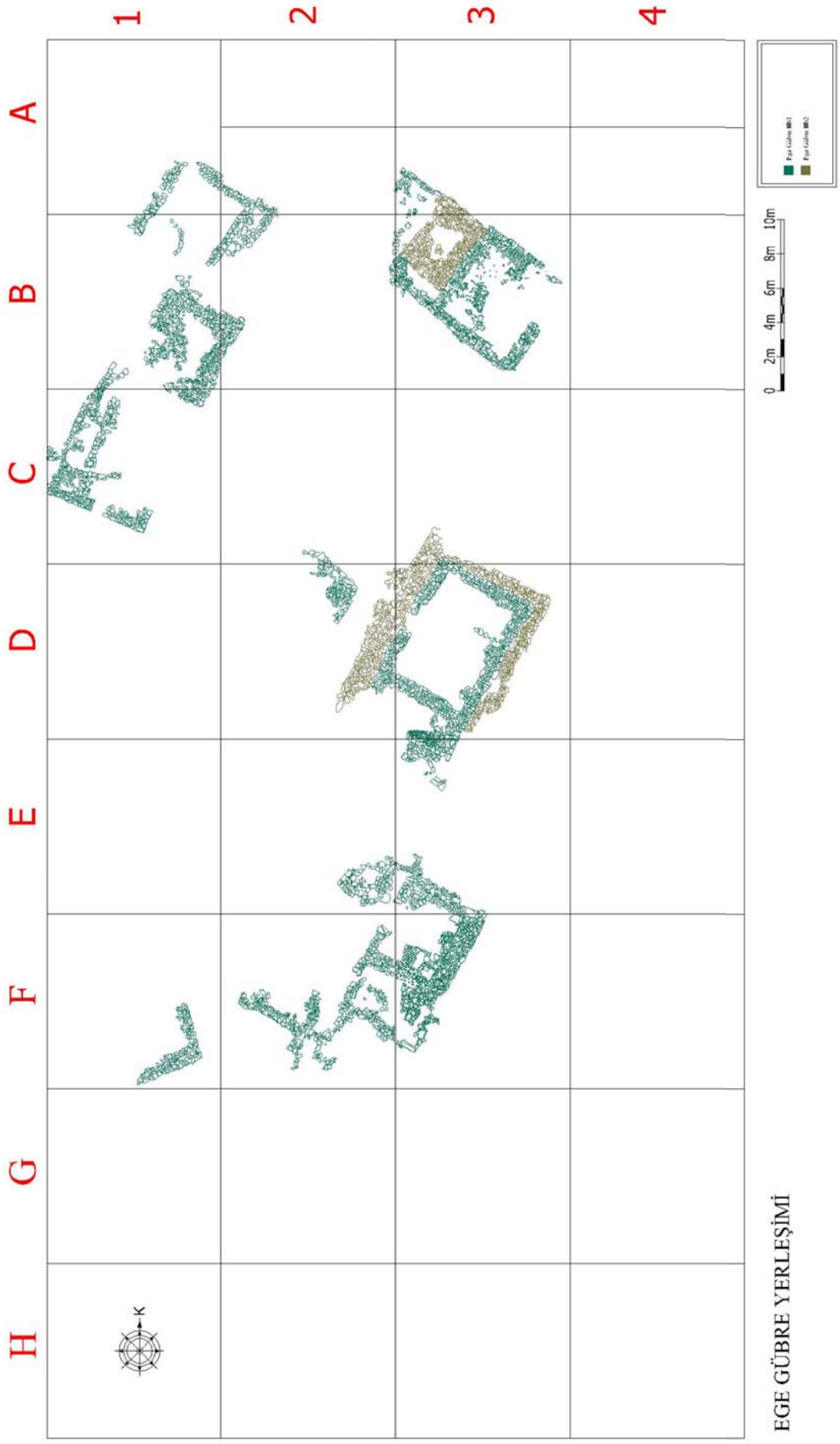
Ege Gübre Yerleşimi

Harita:6

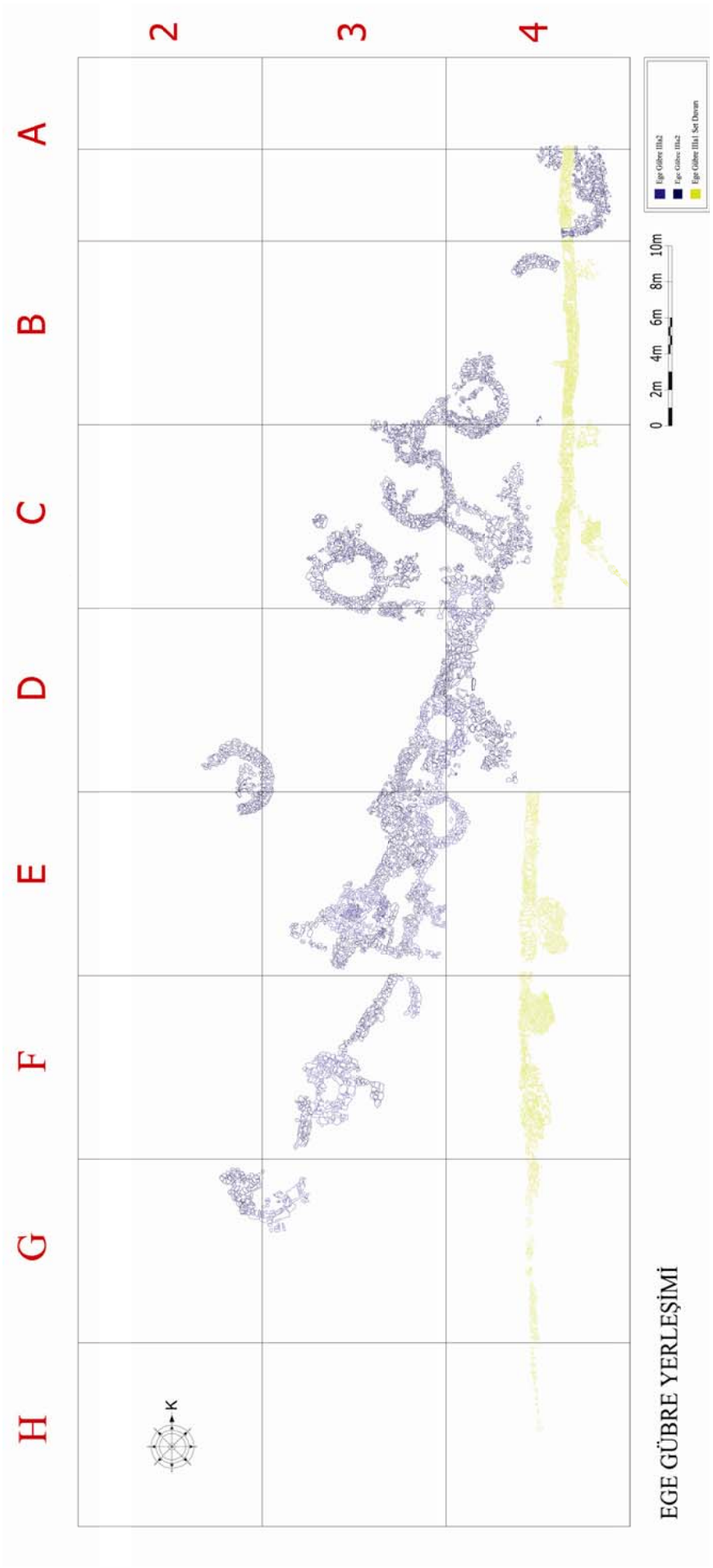

Ege Gübre Yerleşimi

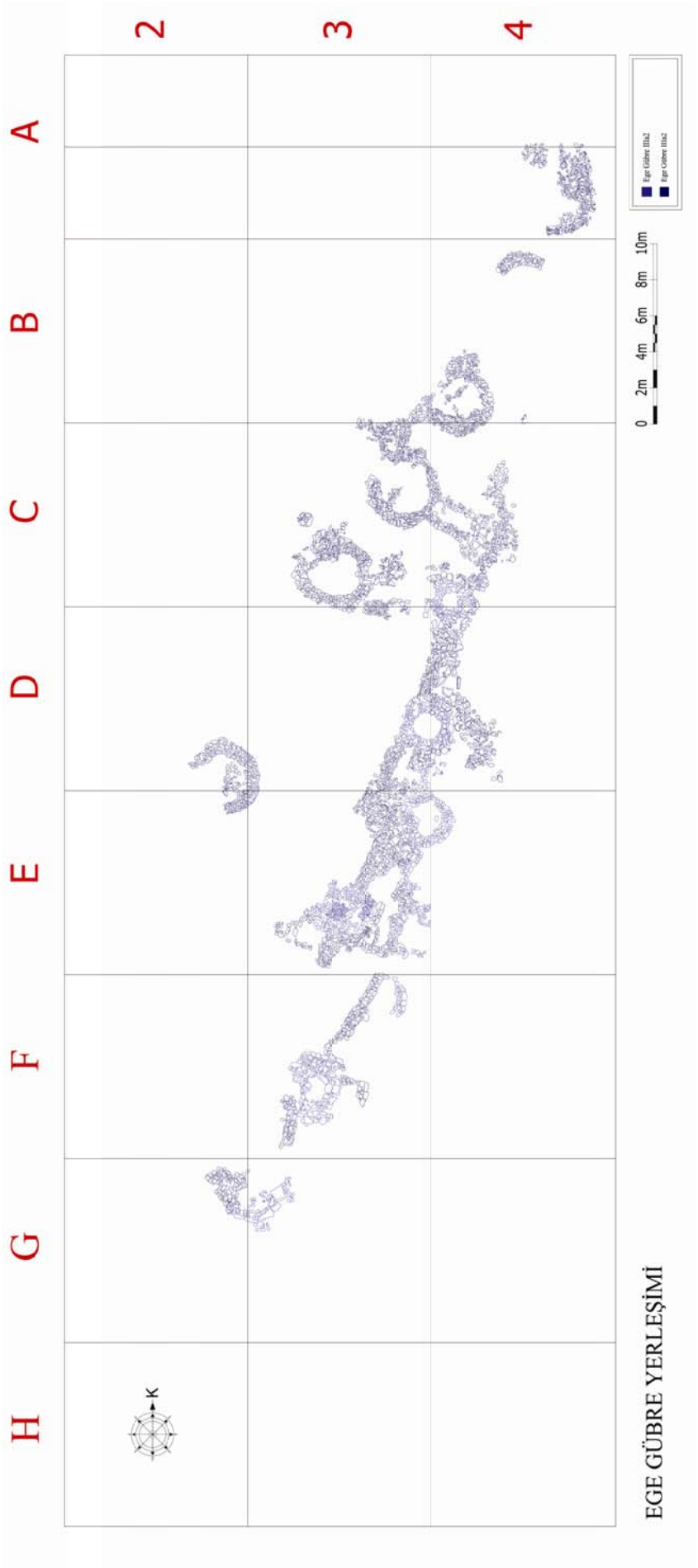
Harita:7

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:8**

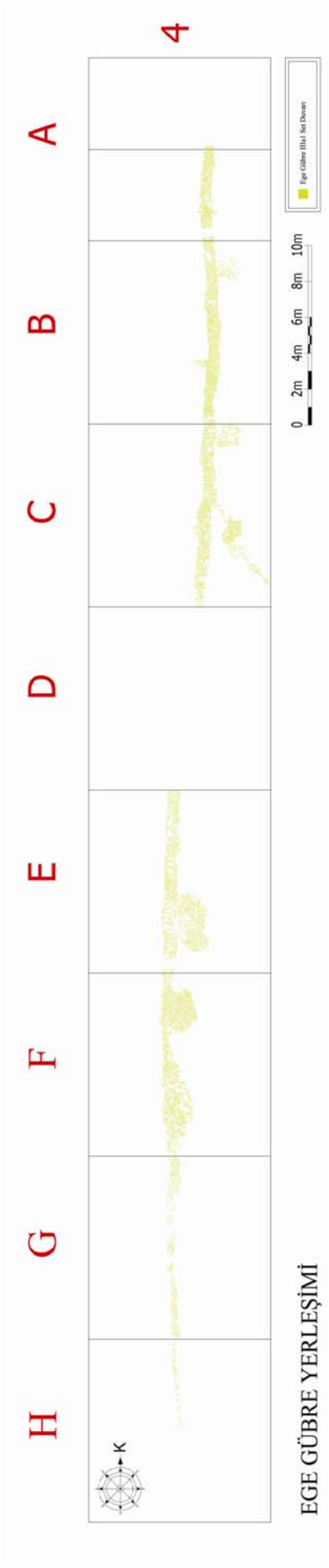

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:9**

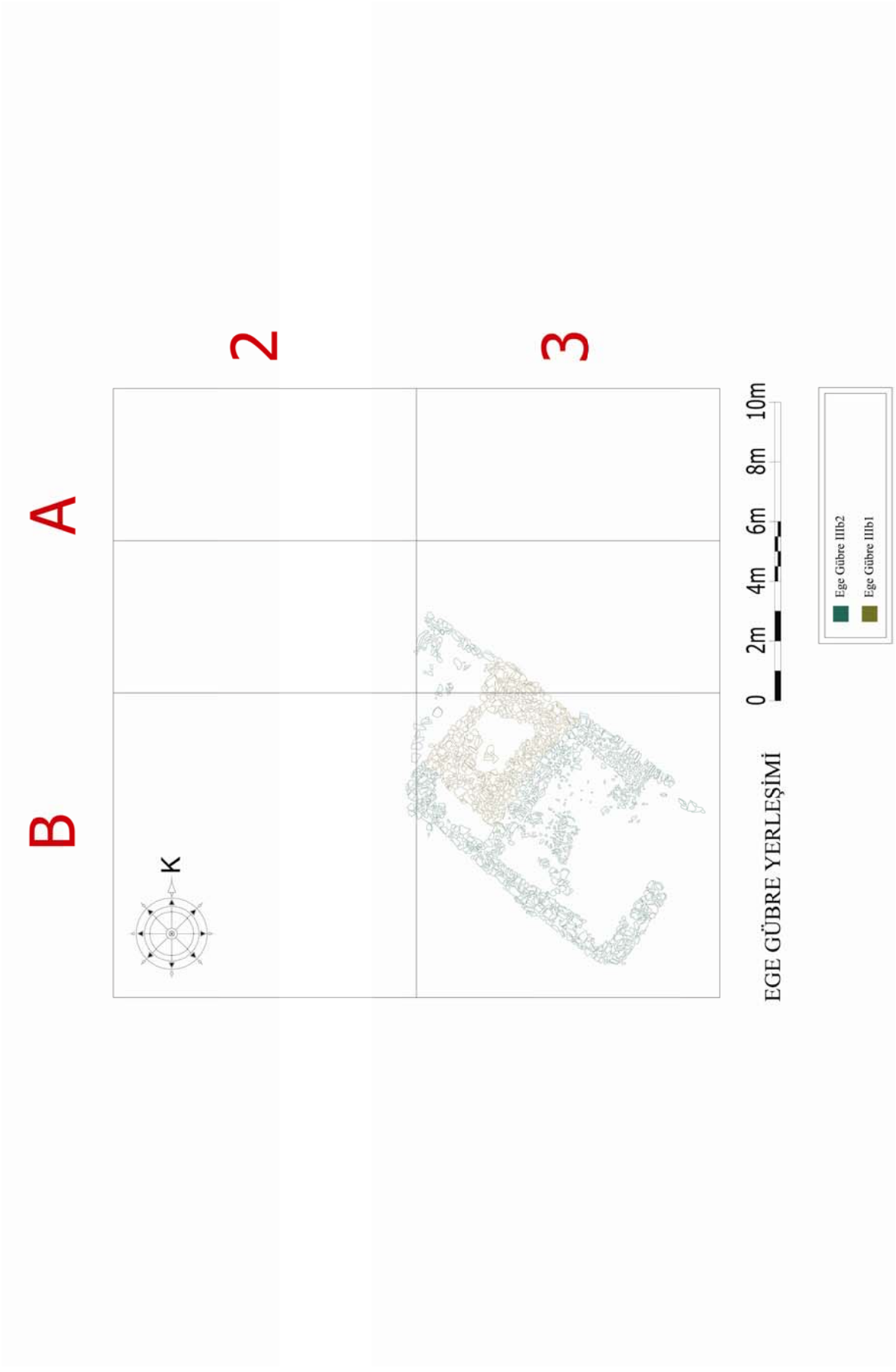
Ege Gübre Yerleşimi

Harita:10

Ege Gübre Yerleşimi

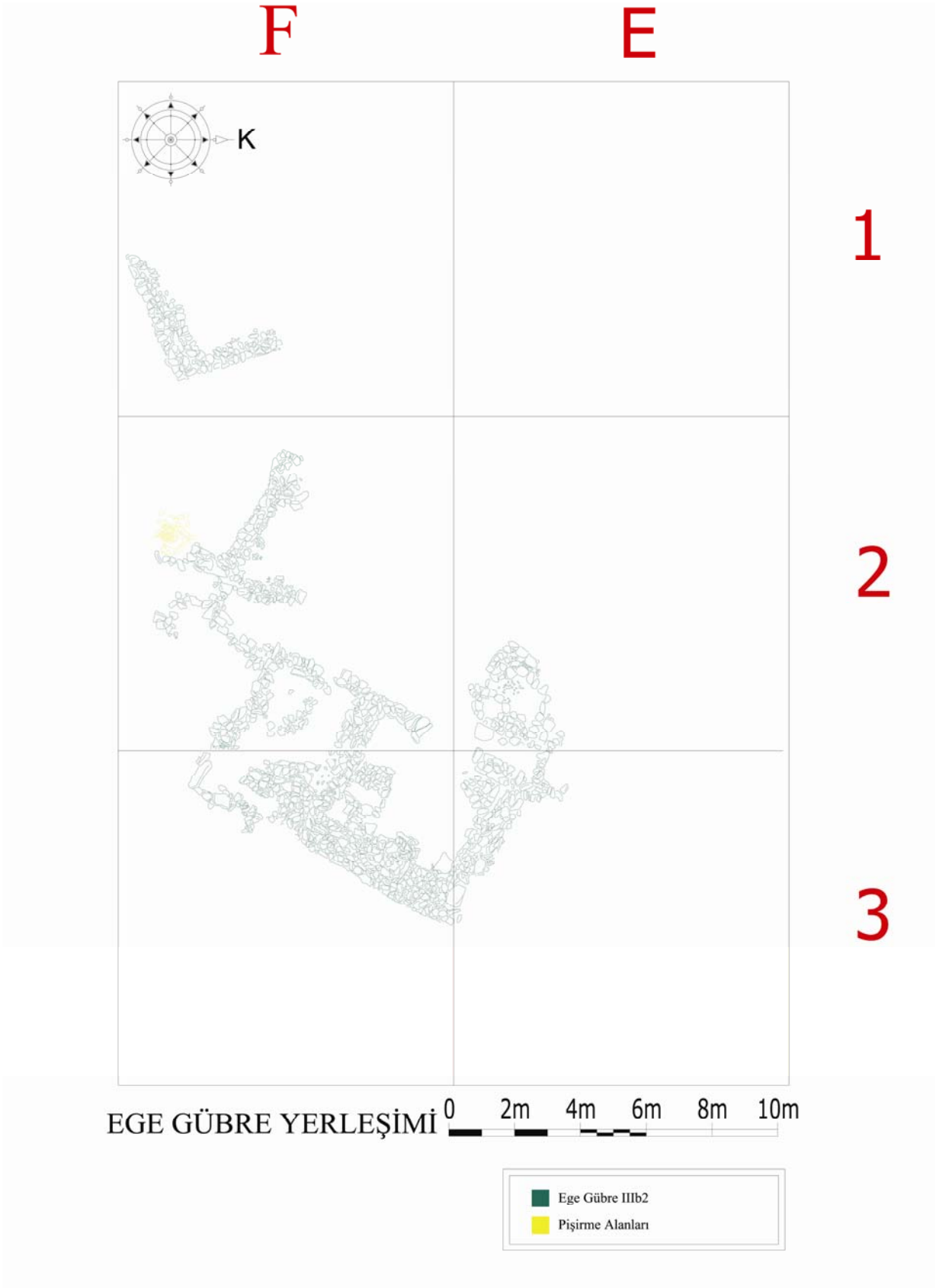
Harita:11

Ege Gübre Yerleşimi

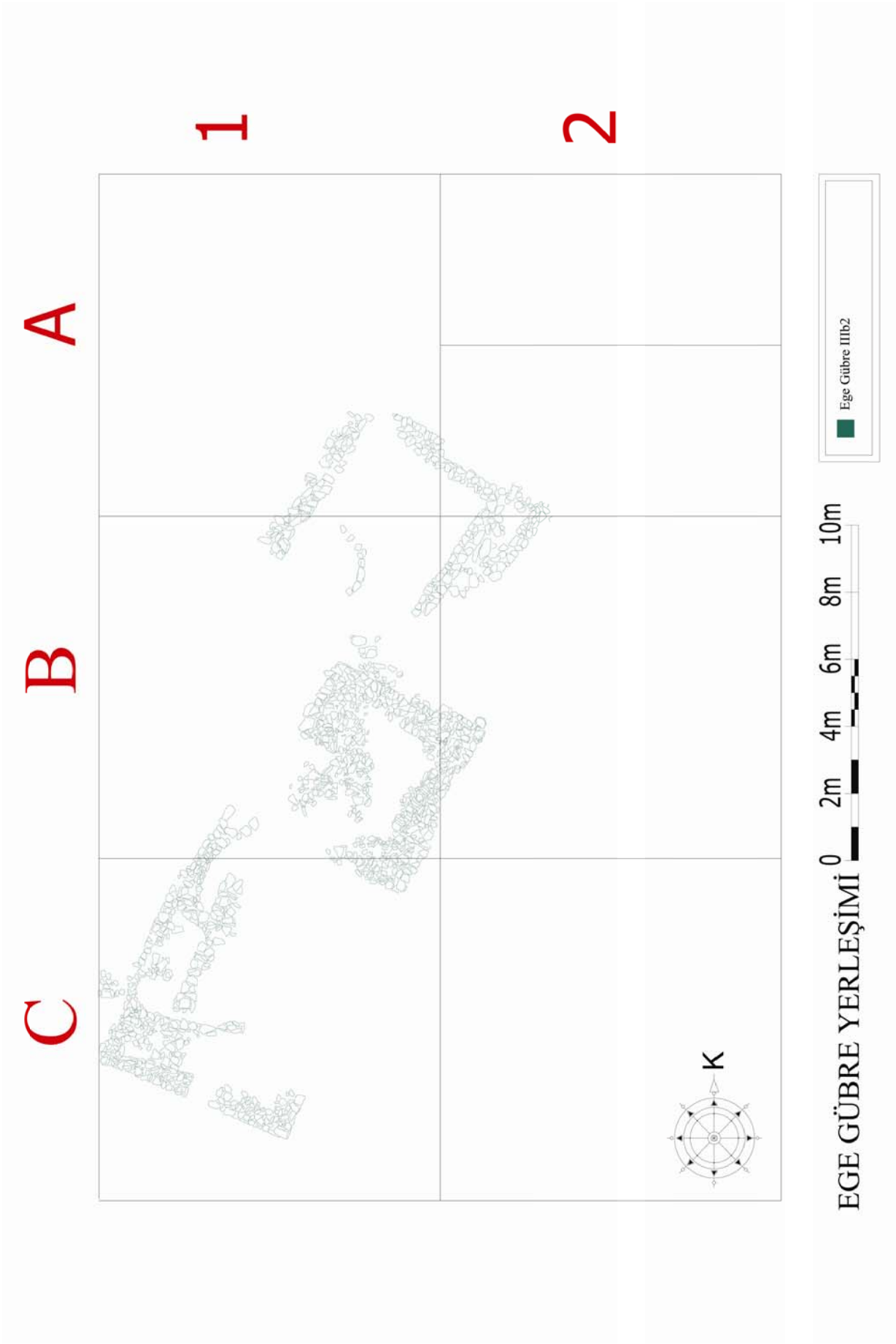
Harita:12

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:13**

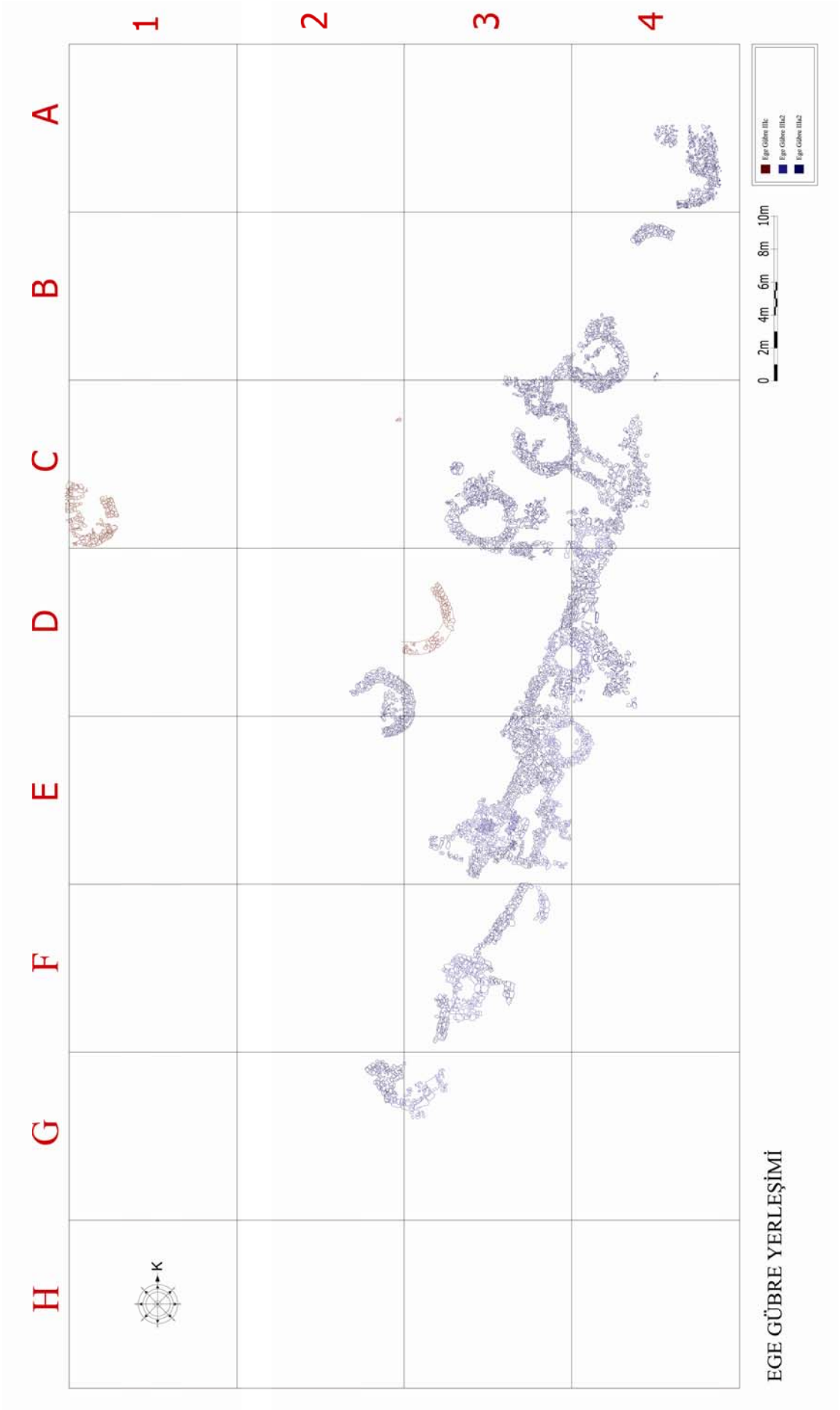
Ege Gübre Yerleşimi

Harita:14

Ege Gübre Yerleşimi

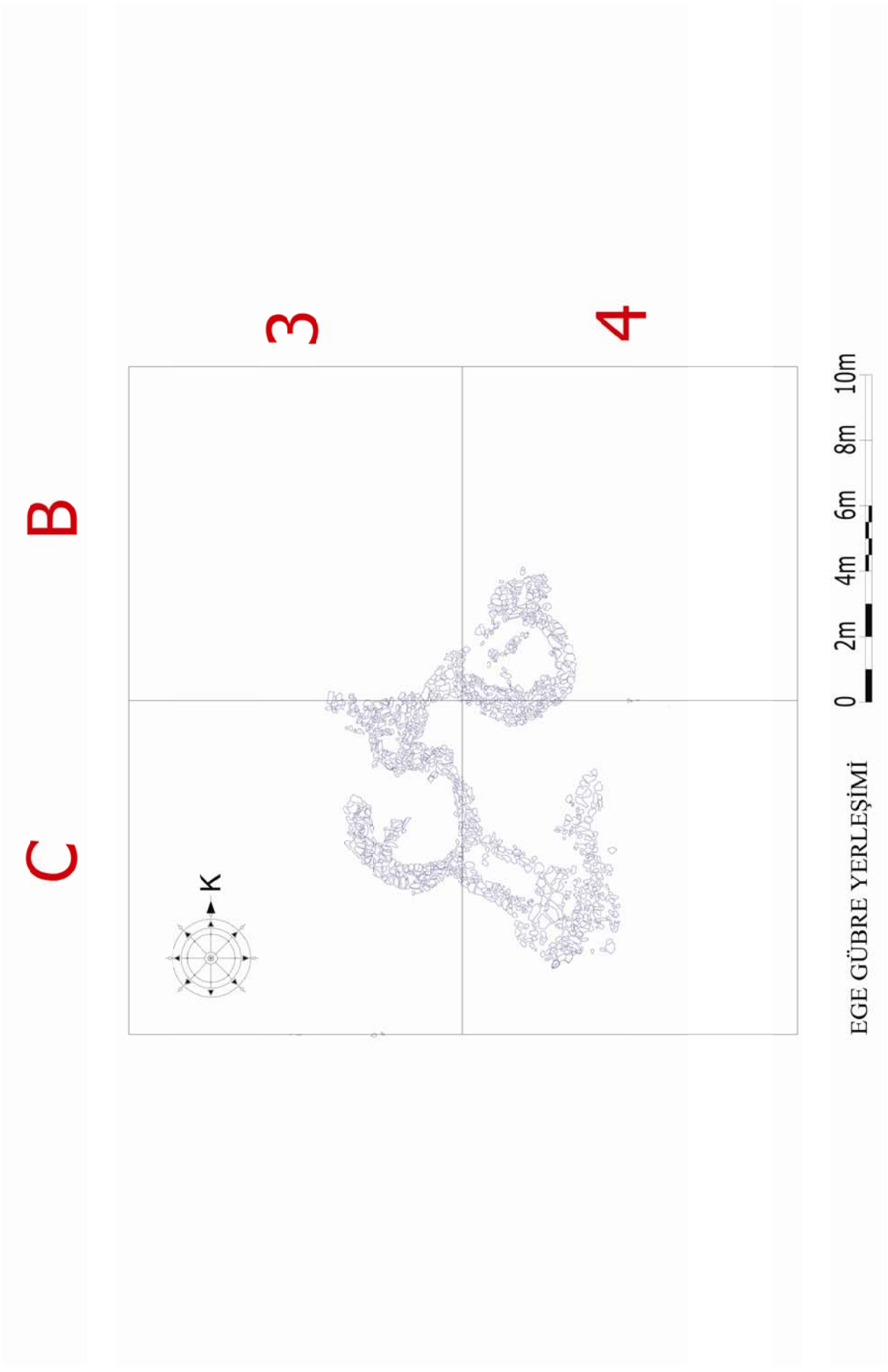
Harita:15

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:16

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:17**

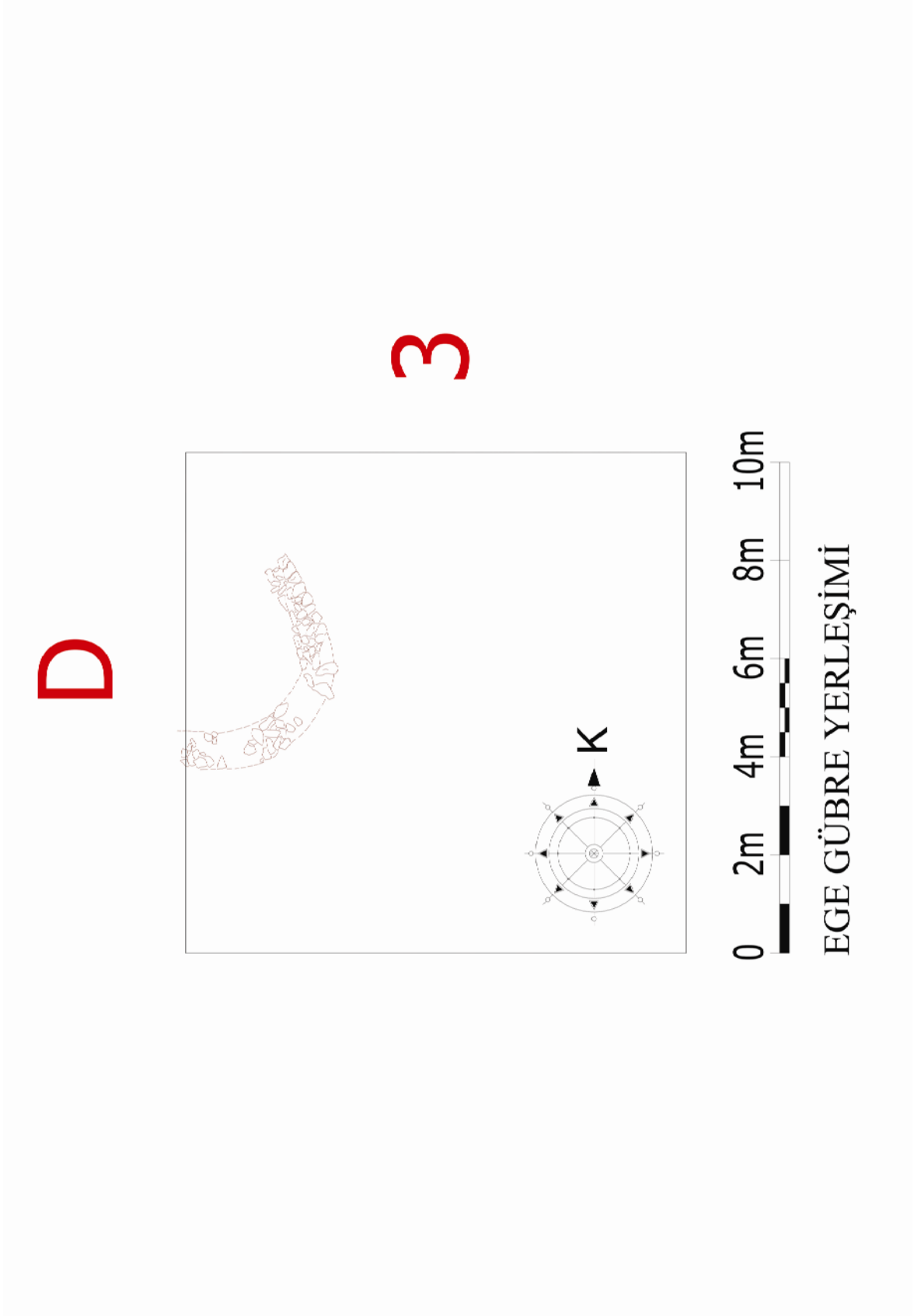

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:18

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:19

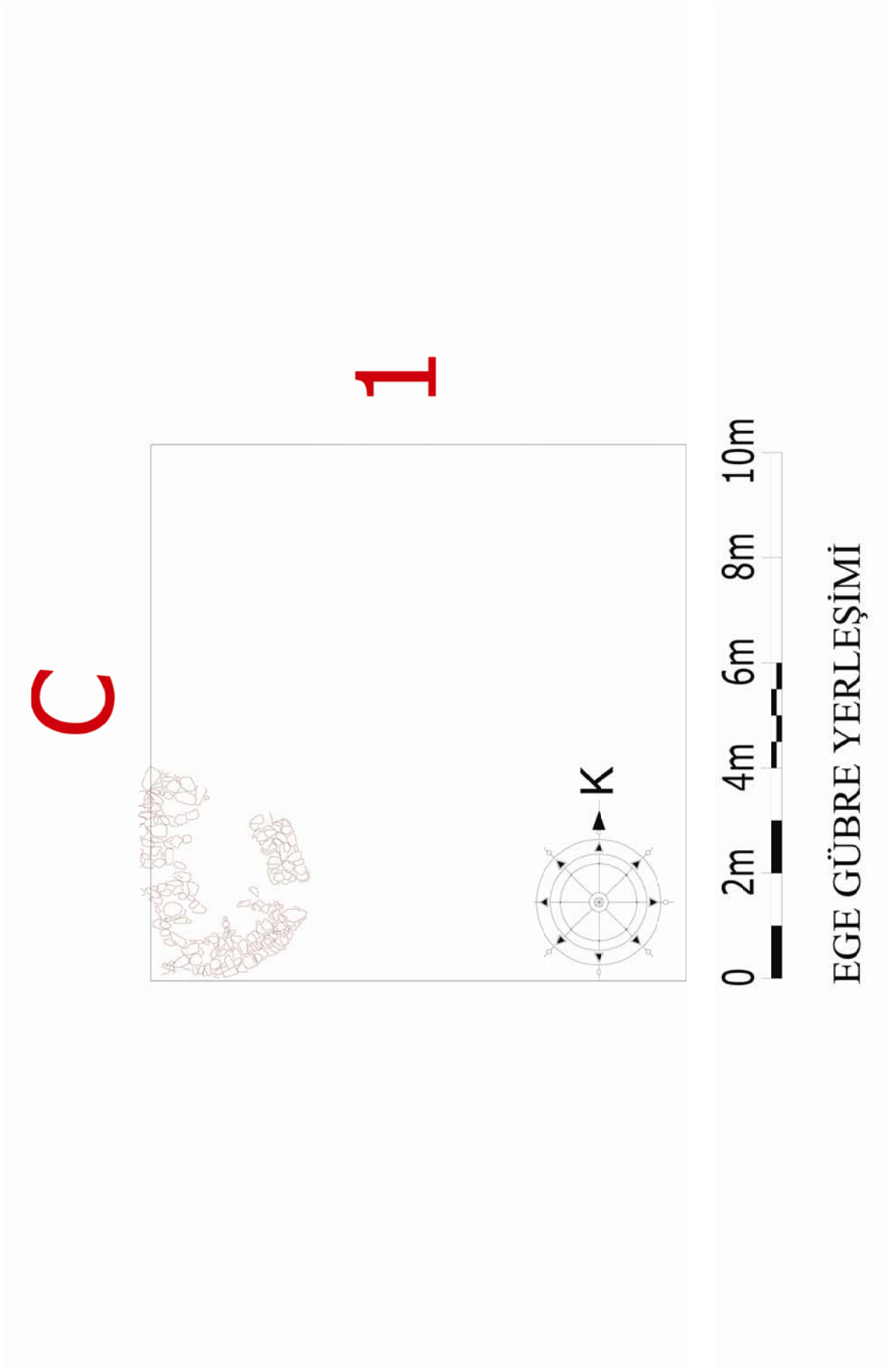

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:20

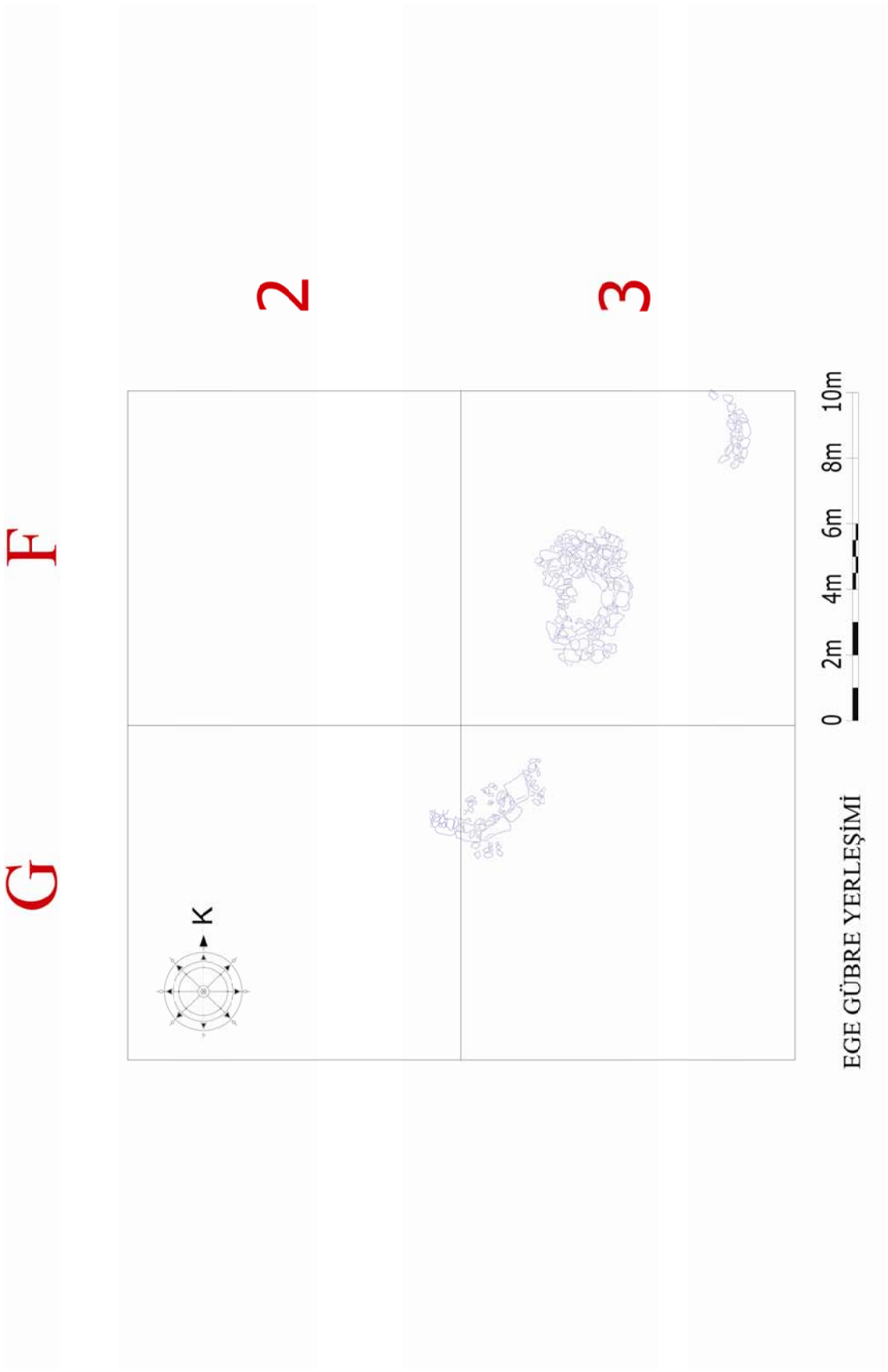
Ege Gübre Yerleşimi

Harita:21

Ege Gübre Yerleşimi

Harita:22

Ege Gübre Yerleşimi **Harita:23**

